Sipőcz József

Savanyó Józsi, a jó betyár

Kemenesaljai Digitális Könyvtár
2012.05.22. 15:50

Sipőcz József

Savanyó Józsi, a jó betyár

2006

Sipőcz József

Savanyó Józsi, a jó betyár

©2006

ISBN-10: 963-87173-2-7
ISBN-13: 978-963-87173-2-0

Szakértők:
Dr. Szabó Gyula és Dr. Nagy Sándor

Könyvemet Tamás Károlyné Kiss-Tóth Vilmának ajánlom.

Kiadja a szerző megbízásából:
Viza Kft., Veszprém, Hajlat utca 31.
E-mail: viza.studio@chello.hu

Nyomdai munkák:
Viza Nyomda, Veszprém, Szeglethy utca 4.

Előszó

Szilárd meggyőződésem, hogy a kedves olvasó a szerző, dr. Sipőcz József lényegre törően rövid – amolyan igazán férfias – előszavának ismeretében felfokozott érdeklődéssel veszi kézbe e könyvet. Még ha volt is előzetes tudása, hallomása a kötet különös jellemű és sorsú főhőséről, az 1841-ben született és 66 esztendőt megélt betyárról, Savanyú, azaz Savanyó Jóskáról, már az előszóból is sejtheti, remélheti, újabb izgalmas információk birtokába fog jutni. S reményeiben nem kell csalatkoznia: szinte egy krimi bontakozik ki a mű olvastán a maga tárgyilagosságával és ugyanakkor rejtelmeivel. Mert a szerző nem a nagycsaládban generációk során átörökített Savanyó-történeteket vette lajstromba és adta át az olvasóknak –bár joggal megtehette volna azt is – hanem másra, többre vállalkozott. Persze kétségtelenül innen az indíttatás, hiszen a rokoni szálakról gyermekkora óta tudott. Azért választott más feldolgozási módszert, hogy elkerülje a személyesség, netán a mentegetés, megszépítés esetleges későbbi vádját. Nem írt regényt, pedig arra is képes lett volna, mert tehetsége van hozzá, hanem dokumentumok felhasználásával regényes életrajz került ki a tolla alól. Elsősorban a periratokat kutatta fel és publikálta, ezek adják a kötet gerincét. Bár tudjuk, Savanyó Jóska nem volt közönséges bűnöző, sem saját kora, sem az utókor nem minősítette ekként. A néphagyomány táplálta betyárromantika fűzött köré máig élő romantikus vonásokat, történeteket.

Sipőcz József, a kései rokon mintegy másfél évszázad távlatából eredt a legendás dunántúli betyár nyomába. Oknyomozó kutatása eredményeként szemünk előtt szinte megjelenik Savanyó alakja, egyénisége, életútja s kiváltképp rablásainak históriája. A szerző nem ítélkezik felette, nem alkot saját véleményt, ezt bölcsen az olvasóra hagyja. Viszont a mások gyűjtéséből közzétett Savanyó-történetek a nép szemléletét, értékítéletét megbocsátó és felmagasztaló attitűdjét közvetítik. És Savanyó Jóska helyt kapott a szépirodalomban is. A pécselyi születésű Bohuniczky Szefi Otthonok és vendégek címmel megjelent emlékiratában több oldalon eleveníti fel az elhíresült betyárról a családjukban forgott történeteket. „Nekünk gyerekeknek Savanyú Jóska lett a mesehősünk. Kutattuk dolgait, kértük, meséljenek róla" – emlékezett vissza az írónő a XX. század dere-

kán. Ezek a históriák élesztgették bennük a gyermekkorukban a betyárjellem és betyárbecsület fogalmát. „Volt valami nagyszerű abban, amit a bátorságukról hallottunk" –fogalmazott könyvében. Édesapja elbeszélése alapján megörökítette a betyár elfogásának a nép között terjengő történetét is: „Nehezen fogták el! Két vármegye pandúrja vette üldözőbe, de olyan bő gatyája volt, ha már a nyomában voltak, és lövéseket adtak le, egy sem találta el, mind a gatyaszárán szaladt át. Mikor elfogták, azt beszélték, olyan volt a gatyája, mint a rosta, csupa lyuk." Bár Bohuniczky úr úgy tudta, a hírhedt betyárt felakasztották, -valóban kötél általi halálra ítélte a bíró, ám a fellebbezések után életfogytig tartó fegyházbüntetést kapott –Savanyó Jóska másként fejezte be az életét. Miután 1906 elején kegyelemmel kiszabadult a börtönből, egy évre rá április 9-én súlyos betegsége miatt önkezével vetett véget kalandos életének.

Sírját a tótvázsonyi temetőben a bándi Betyár bandérium minden évben felkeresi, megkoszorúzza és „régi szokás szerint" pár csepp balatoni borral és pálinkával locsolja meg.

Savanyó Jóska emlékét tucatnyi népdal őrzi tájunkról, a Bakonyból és Balaton-felvidékről. Alakja, személyisége mindaddig él, míg ezek a népdalok felhangzanak a hozzá fűződő mondákat újabb nemzedékek örökítik át az utánunk következőknek és olvashatják Sipőcz József nagy gonddal megírt könyvét.

Kedves olvasó, fogadja hát szeretettel e témája és tartalma révén különleges művet!

Dr. Ács Anna
muzeológus

A szerző előszava

Mielőtt bárki is kérdőre vonna, hogy miért én írok könyvet ifj. Savanyó (Savanyú, Savanyu) József (Józsi, Jóska) életéről, pillantson rá családunk leszármazási táblázatára. *(A leszármazási táblázat az utolsó oldalon található.)*

Fentebb nevezett személyek közül Josephus Sipőcz és id. Savanyó József az ükapáim, Julianna Kövesi és Varga Erzsébet (id. S. J. második felesége) az ükanyáim, Ignatius Sipőcz és Savanyó Mária a dédszüleim. Ifj. Savanyó József, aki jóval később betyár lett, ükapám fia és dédanyám bátyja. És mert a rablóvezér, útonálló, haramia, rabló, valamint betyár rokonom éppen 165 éve, 1841. szeptember 12-én született, én próbálom meg regényes (misztikus, véres, erőszakos, bájos, rejtélyekkel teli) életútját e tanulmány révén közreadni.

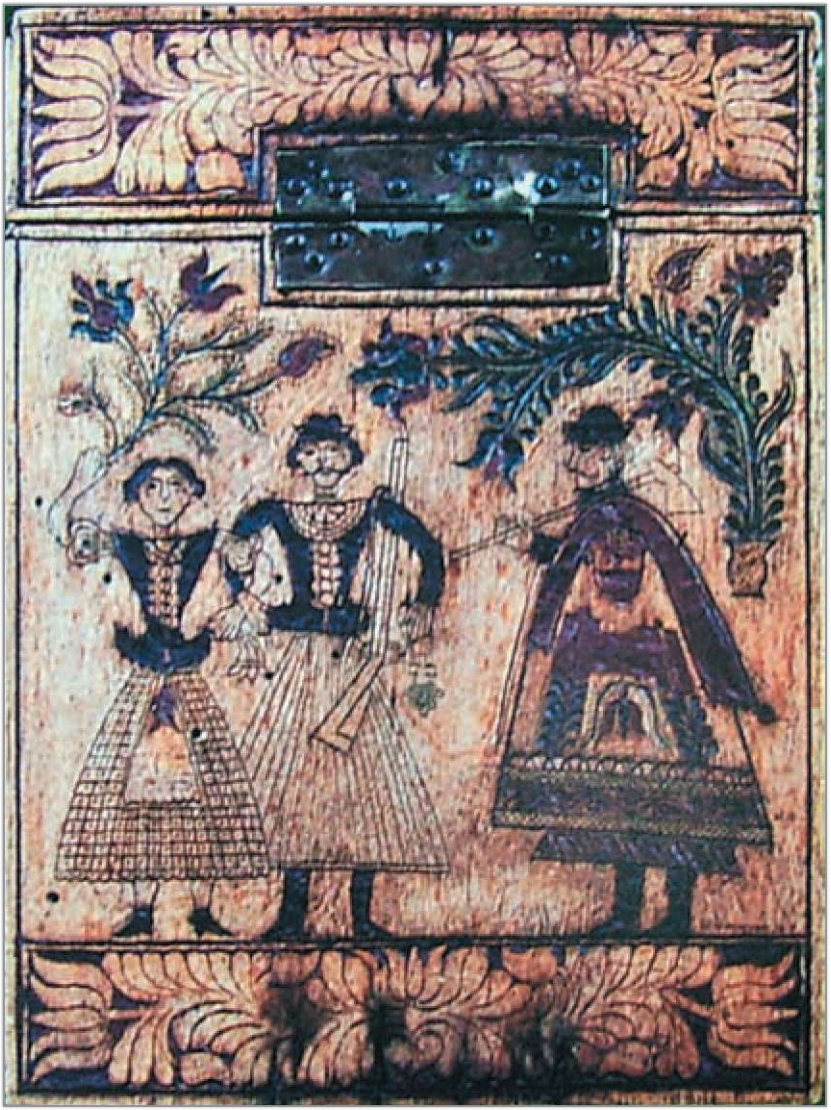

A betyárok, a betyárvilág

„Hej, szűrök és gatyák,
Fokosok és balták,
Mikor kelmeteket
Még betyárok hordták.

Itt lógtak sorjában
A falra szegezve,
De hol van a legény,
Aki azt viselte?"
(Takáts Gyula: Betyárének, 1949)

Azok a jobbágyok, juhászok, csikósok, akik szembeszálltak urukkal, azok a katonák, akik levetették az „angyalbőrt", vagy betyárokká, bujdosókká váltak, vagy szembe kellett nézniük a nyirkos tömlöccel, a kímélet-len botozással, vagy a sebtében rájuk rótt bitóval.

A betyárok rablók, haramiák, lókötők, zsiványok, vagyis közönséges bűnözők voltak a hatóságok előtt, akik ellen szigorú rendszabályokat kellett hozni, akiknek a bűntetteikért bűnhődniük kellett. A nép azonban máshogy ítélte meg őket, szemükben a betyárok az uralkodó rend ellen lázadó, vakmerő emberek voltak, akik a társadalmi igazságtalanságok ellen harcoltak, kifosztották a gazdagokat, segítették a szegényeket. A néphagyomány éles válaszfalat emel a betyárok és a haramiák közé. A haramiák azok, akik vérszomjúságból ölnek és rabolnak, ezekről a nép semmiféle nótát, legendát nem költ. Azokat az igazi szegénylegényeket, akiket igazságtalanul hajszoltak a betyárok és bujdosók közé, a nép más szemmel nézi, dalba foglalja nevüket, bátorságukat, tetteiket, siratja sorsukat, végzetüket.

Érdekes, hogy a Dunántúlon ezeket az embereket sokáig csak kujtorgók, járkálók néven emlegették.

A néphagyomány a betyármondákban, balladákban, dalokban örökítette meg a 19. századi betyárok kalandjait, elfogatásukat, halálukat. A betyárábrázolásban egyre rokonszenvesebbé válik a hős, egyre divatosabb a betyárok idealizálása. Ez a betyárromantika korszaka.

A különböző betyárokról szóló történetek sokszor keverednek, a bennük szereplő nevek felcserélődnek, a témák általánosíthatóak, visszatérő, úgynevezett vándormotívumokkal találkozhatunk bennük.

Leghíresebb betyárvezérek az Alföldön Rózsa Sándor, Zöld Marci, Angyal Bandi; a Dunántúlon, Zala, Somogy és Veszprém megyében Sobri Jóska, Milfajt Ferkó, a Patkó testvérek, és az utolsó betyárok, Savanyó Jóska és Oroszlán Pali.

A Bakony rengetegében, a barlangokban, az összefüggő somogyi erdőkben találták meg a biztonságot nyújtó, természetadta búvóhelyeket.

A 18. század végén a vármegye urai, az idegenből ideszakadt földbirtokosok rettegtek az egyre jobban elégedetlenkedő parasztságtól, a hatóságok egyre több rendeletet adtak ki a szökött katonák, a szegénylegények ellen. A szigorú rendelkezések ellenére a betyárok száma egyre nőtt. Ettől az időtől számíthatjuk a betyárvilág kialakulását.

Az 1848-49-es szabadságharc leverése után a bujdosó honvédek közül is sokan váltak betyárokká.

A nép a betyárok között is megkülönböztetett többféle csoportot, voltak a rablóbetyárok, gyalogbetyárok, futóbetyárok, kapcabetyárok.

A „jó betyárokat" a megbízható embereik segítették, jó előre értesítették, hogy a csendőrök, katonák váratlanul meg ne lepjék őket. Őrszem

figyelt a gyanús mozgásokra. Elterjedt jeladás volt például a kútágas le- és felhúzása, az út szélére helyezett ágak. A betyárok rövid ideig időztek egy-egy helyen. Veszély esetén a betyárbandák szétszóródtak , és csak hosszabb idő elteltével találkoztak újra.

A szilaj, virtuskodó, menyecskéző, a mulatozást kedvelő betyárok emlékével számos helyen találkozhatunk a Balaton és a Bakony környékén. Száz, kétszáz évvel ezelőtt még a csárdák hosszú sora állt az utak mentén, néhány azonban máig őrzi egykori vendégei, rég elmúlt betyárok emlékét. Ilyen a Tapolca melletti Billege csárda, a Szent György-hegy aljában az Ürgelik, a Tüskevár melletti Dabrókai csárda és a Savanyó Jóska számára legkedveltebb Gyöngyösi csárda a Keszthelyről Sümegre vezető országút mentén, illetve a legszebb bakonyi csárda, a Veszprémhez közeli, Nemesvámos határában álló Vámosi csárda.

A falujukat, családjukat elhagyó és rablásból élő betyárok vezetője a legrátermettebb, legbátrabb lett közülük. Az ő hírük-nevük máig fennmaradt, sok betyár eredeti nevét azonban nem tudjuk, mert családi és keresztnevük csak fedőnév volt, nehogy valódi nevük ismeretében a hozzátartozóik bajba kerüljenek.

A betyárok nemcsak népünk emlékezetében élnek, költőink is megörökítették legendás alakjukat. Simon István így ír róluk a Betyárok csárdája című versében:

„Áll még az út mellett ez a nádas csárda,
hajdan a betyárok mulató-tanyája
volt: még az öregek mesélgetnek róla
esténkint a füstös, borgőzös ivóba
tért be Savanyó és látták Sobri Jóskát,
képüket a falra oda is rajzolták."

Pásztorfaragványok, borotvatokok, bábsütő minták, szépen faragott ivópoharak, csanakok, tükrösök is felidézik a betyárvilágot.

Egy betyár előélete

Mit is tudunk Savanyó Józsi életének legkorábbi szakaszáról, gyermek- és fiatalkoráról. A Vas vármegyei Izsákfán született1841. szeptember 12-én és az alsósági római katolikus templomban keresztelték meg.

Apja, id. Savanyó József számadó juhász volt, anyja Kovárczi Erzsébet. Két fiútestvére volt, István és János, és egy húga, Mária, aki apja második házasságából származott.

Az ifj. Savanyó Józsi apja mellett pásztorkodott. Itt kezdte meg „szakmai" pályafutását, mikor egy alkalommal apját megverte, majd kirabolta.

Azután a család Középiszkázra került. Mint Ágh István leírta, a Savanyó család Pap János földbirtokos kúriája mellett lakott a cselédlakásban, az ún. Hosszú házban.

1853-ban történt, hogy a Besenyő-erdőn levő juhakolból szamarával elindult ifj. Savanyó Józsi a Somlóra. A nagyszőlősi oldalon járva feltört egy úri pincét, és ellopott egy kis hordó bort. Rájöttek a lopásra, s a hatóság elfogta. A károsult nem kívánta feljelenteni ifj. Savanyó Józsit, ezért a bíró szabadon engedte. A kiadós verés viszont, amit a hatóságoktól kapott, arra ösztökélte, hogy azok után betyár legyen. Az elhatározást később tett követte.

1860-ban valami kisebb bűncselekményért hét hónapot töltött a veszprémi várbörtönben.

A következő bűncselekményét, ami kiderült, 1865 körül követhette el, amikor is Pap János uraságtól elrabolta az eladott gyapjú árát. Ekkor kerülhetett az illavai börtönbe, ahol két évet töltött.

Hírlett, hogy az 1870-es évek első hónapjaiban Pesten tartózkodott. Az Egyetem utcában egy mosónőnél vett ki szállást Járki János néven. Azután, mikor elmúlt a tél, már Bars vármegyében gyűlt meg a baja a

hatóságokkal. Pestre csak az év végén tért vissza , ott Országh Sándornak a „Kecskeméthez" címzett fogadójában lett házmester, ahol háziurát is kirabolta. Majd újabb birkalopás következett, zsarolások, azután újabb ötéves illavai börtön.

1877-ig tulajdonképpen csak nagyon vázlatosan ismerhetjük életét, azt is elsősorban a későbbi tárgyalásokon született vallomások alapján.

Bűncselekmények, melyekkel meggyanúsították Savanyó Jóskát

A most következő részek megírásához nagy segítséget adott Ágh István: Kidöntött fáink suttogása című műve. Ágh István, iszkázi lévén, földije volt a Savanyó családnak, ily módon foglalkoztatta a betyár élete. Ebben a művében a szombathelyi királyi törvényszék jegyzőkönyve alapján leírja a vádakat, a vádlotti és a tanúvallomásokat. Ennek, valamint az egyéb, terjedelmes irodalom alapján formálódott meg az általam írt könyvnek a törzsanyaga, mely Savanyó Józsi „viselt dolgait" foglalja össze 1877 végétől 1886 végéig.

Nézzük az első felderített esetet.

1877. november 20. Alsóság

Savanyó József, Farkas József Andor, Horváth Wenczeli Mihály és Jóna József egeraljai juhászok elhatározták, hogy megédesítik életüket egy kis lopott méz segítségével.

Ezen az éjszakán elmentek Alsóságra, ott is Berkovits József tanító kertjébe, aki jelentős méhész hírében állott.

Miután a kiszemelt kasokban a méheket megfojtották, hat kas lépes mézzel „megléptek". A lopott mézet a Marcal mellett fekvő réten rejtették el, majd később elosztották egymás között. Fegyver is volt náluk, de azokat – a méhek ellen – nem vetették be. A tulajdonos kára mintegy 60 forint volt. A hosszú éjszakán még maradt idejük, így visszamentek Alsóságra azzal a szándékkal, hogy Schulczbeck József juhai közül néhányat ellopjanak. Mikor a kereskedő házához értek, látták, hogy Schulczbeck feleségének szekere, mellyel a vásárban járt, ott áll az udvaron, rajta két láda tele kelmével és vászonportékával. A birkalopás terve ezért módosult. Savanyó felugrott a szekérre, a fejszéjével felfeszítette a ládák fedelét. Azok tartalmával megtöltöttek négy bugyrot, majd ugyanoda vitték, ahol a mézet rejtették el, utána ezen a zsákmányon is megosztoztak.

A kár értéke 1200 forint lehetett.

A következő bűncselekmény időpontja és színhelye:

1877. december 5. Szentiványfa

Ebben a rablásban részt vett Farkas József Andor, Savanyó József, az öccse, Savanyó István, valamint Falusi József és Falusi János.

A rablás eltervezése akképpen történt, hogy a két Falusi rábeszélése folytán december 4-én éjjel a két Savanyó és Farkas József Andor teljes fegyverzetben Pórmagasiba mentek Falusi József házához.

Az éjszakán és másnap, 5-én délelőtt a padláson rejtőzködtek, és itt beszélték meg, hogy este Szentiványfán Bezerédy Antal uraságot fogják kirabolni.

Délután három óra tájban elhelyezkedtek Falusi József szekerének hátuljában, aki egy gyékénnyel letakarta őket. Amikor kiértek a faluból, hozzájuk szegődött Falusi János, és ő is felült a szekérre. Estefelé érkeztek meg a Szentiványfa előtti nyári akolhoz. Falusi János ott maradt a ló és a szekér őrzésére, míg a két Savanyó, Farkas József és Falusi József bementek a községbe.

Az útközben történt megbeszélés értelmében Falusi József a kapunál maradt, hogy a cselédség ki ne jöhessen. Savanyó István a folyosón őrködött, Savanyó József és Farkas pedig bementek Bezerédy Antal szobájába, és a háziurat pénzének átadására szólították fel. A megszeppent ember adott is át némi pénzt, de Savanyó ezt kevesellte. Puskájával jó nagyot rávágott Bezerédy vállára, mire az megrémült, és az összes készpénzét átadta. Savanyó nem elégedett meg ennyivel, magához vett még néhány arany- és ezüsttárgyat, egy lancester fegyvert, majd utána eltávoztak a kastélyból.

Az akolhoz visszatérve Savanyó József felosztotta a pénzt, amelyből ő csak 11 forintot tartott meg, mondván, több nem jut neki. Ellenben az övé lett még egy aranyóra és egy ezüstlánc is.

A lancester puskát Falusi József vette magához.

Ezután felültek a szekérre, visszamentek a Csererdőbe, ott Farkas József Andor és a két Savanyó eltűnt az erdőben, a két Falusi pedig a szekérrel hazatértek.

Ezt az esetet már a hatóság sem nézte jó szemmel.

1878. július 21-én melléklet jelent meg a „Veszprém" című hetilapban.

„Veszprém megye alispáni hivatalától. 6420 sz. alatt

A múlt évi december hóban a Vas megyei Szentiványfa községben elkövetett rablásban bűnrészesség gyanújával terhelt Savanyu József és Farkas Józsefi Andor egeraljai juhászbojtárok az elfogatás elől szökéssel menekültek.

Személyleírás: Savanyu József, Vas megyei izsákfalvai születésű egeraljai lakos, juhászbojtár, róm. kath. nőtlen, 40 éves, termete közép, izmos testalkatú, kissé előrehajlott, arca kerek, kevéssé himlőhelyes, orra, szája szabatos, haja, bajusza, szakálla barna, szeme kék, ruházata: fekete dolmány és mellény, bő gyolcs gatya, fél viselt magas sarkú csizma, fekete pörge kalap. Beszél magyarul, keveset tótul és németül, ismertető jele nincs."

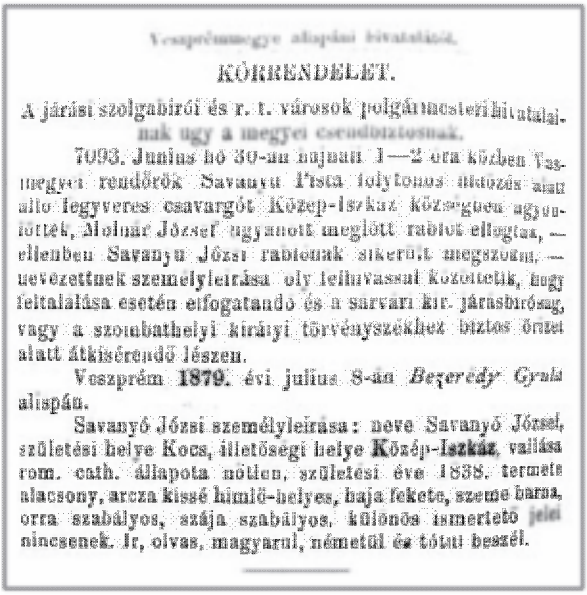

Veszprémmegye alispáni hivatalától.

KÖRRENDELET.

A járási szolgabirói és r. t. városok polgármesteri hivatalainak úgy a megyei csendőrlaktanyának.

7093. Junius hó 30-án hajnali 1—2 óra közben Vasmegyei rendőrök Savanyu Pista folytonos üldözés alatt allo fegyveres csavargót Közep-Iszkaz községben agyonlőtték, Molnár József ugyanott megölött rablót ellegtak, — ellenben Savanyu Józsi rablonak sikerült megszökni, — nevezettnek személyleirása oly felhivással közöltetik, hogy feltalálása esetén elfogatandó és a sarvari kir. járasbiróság, vagy a szombathelyi királyi törvényszékhez biztos őrizet alatt átkisérendő lészen.

Veszprém 1879. évi julius 8-án *Bezerédy Gyula* alispán.

Savanyó Józsi személyleirása: neve Savanyó József, születési helye Kocs, illetőségi helye Közép-Iszkáz, vallása rom. cath. állapota nőtlen, születési éve 1838. termete alacsony, arcza kissé himlő-helyes, haja fekete, szeme barna, orra szabályos, szája szabályos, különös ismertető jelei nincsenek. Ir, olvas, magyarul, németül és tótul beszél.

„Mindkettő fegyver nélkül volt, miről a megye szolgabírói értesíttetnek, hogy nevezetteket a legerélyesebben nyomoztassák, és feltalálásuk esetén ide azonnal jelentést tegyenek.

A Veszprém és a Hivatalos Értesítő című lap kiadójának lapba iktatás végett adatik ki.

Veszprém, 1878. július 18-án, az alispán távollétében Véghely Dezső, főjegyző."

Savanyó ekkor már érezte, hogy egy időre el kell tűnnie a környékről. Bár a személyleírás nem volt pontos, meg hát fegyver is volt nála bőven, mégiscsak felismerhető volt. Az, hogy kicsit tudott tótul és németül, nem csoda, hiszen Illaván a börtönben elég alkalma volt ezeken a nyelveken beszélő elítéltekkel társalogni.

A felismerés elkerülése végett merész tettre szánta el magát.

Köztudott, hogy 1878. június 18-án megkezdődött Bosznia-Hercegovina megszállása, amelyben nagyon sok Veszprém megyei honvéd vett részt. Savanyó csatlakozott a katonákhoz, kiment Boszniába. Állítólag a harcoktól távol tartotta magát, inkább bort mért ki a szomjas harcosoknak, és közben tanulhatta az idegen ország nyelvét.

A következő nyáron már erős honvágya lehetett, valamint közeledett a középiszkázi búcsú napja, hát hazajött. S hogy mi történt?

1879. június 29-30. Középiszkáz

1879. június 29-én búcsú volt Középiszkázon. A Vas megyei pandúrok neszét vették, hogy a búcsú alkalmával családlátogatás céljából tiszteletét teszi a családi háznál, id. Savanyó József számadó juhásznál két szökésben lévő zsivány fia, a Józsi meg a Pisti. Mindketten ültek már két évet Illaván, javulásuknak semmi jelét nem mutatták, hiszen azidőtájt is 100-100 forint volt kitűzve vérdíjként fejükre.

A három pandúr, Mátis József, Domján György és Kóczán Ferenc elment tehát a középiszkázi bíróhoz, láttamoztatták megbízóleveleiket, azután azt mondták mindenkinek, hogy elég a búcsúból, hazamennek. A község végén azonban visszafordultak, a Savanyó család kertje alá mentek, kihasználva az esti félhomályt, elbújtak egy kazal mögé és vártak.

Úgy tíz óra lehetett, amikor lépteket hallottak, és nem messze tőlük három alakot láttak a kazal felé közeledni, akik a kertalján keresztül távozni készültek.

Csak nem a Savanyó fiúk lesznek ezek? - kérdezték halkan egymástól.

Mikor már elhaladtak mellettük a sötét alakok, utánuk eredtek. A három ember észrevette, hogy követik őket, megfordultak, és „Ki vagy?" felkiáltással próbálták igazolásra bírni az őket követőket. A pandúrok ugyanezt tették. Igen közel voltak már egymáshoz, nem volt nehéz felismerniük, hogy a három pandúrral három talpig felfegyverzett zsivány állt szemben: Savanyó Józsi, Savanyó Pisti és Csuka Molnár József.

Savanyó Jóska lekapta válláról fegyverét, és azt Mátis József pandúr tizedes mellének szegezte. Mielőtt azonban elsütötte volna, Mátis a fegyver csövét félrelökte, így megmenekült a biztos haláltól.

Mátis és Domján megfogták Savanyó Józsit, kicsavarták kezéből a puskát, és a földre teperték. Közben a másik két zsivány Kóczánt támadta meg, ezt Mátis észrevette és társa segítségére sietett. Fegyverét az egyik támadóra, Savanyó Pistára fogta, és lőtt. A lövés következtében Savanyó Pista összeesett, a másik csavargó, Csuka Molnár futásnak eredt, őt viszont Kóczán vette célba, és lábonlőtte.

Savanyó Jóska, mikor látta, hogy testvére, Pista és Csuka Molnár is összerogytak a lövések után, kilátástalannak látta a további ellenállást a túlerővel szemben. Menekülve a biztos haláltól, a golyózápor közepette a közeli vetésbe szaladt, és fura ide- oda ugrásokkal nehezítette a pandúrok pontos célzását. Sikerült elmenekülnie, hátrahagyva haldokló öccsét és átlőtt térdű társát.

A két rablónál a lőfegyvereken kívül még három lárvát, azaz álarcot találtak.

Savanyó Pista, mielőtt meghalt volna, azt mondta a pandúroknak: „Már látom, hogy meg kell halnom, de üldözzétek a Józsi bátyámat, az az oka mindennek." Csuka Molnár sebe nem volt súlyos, személyében „értékes" bűnözőt fogtak el, hiszen sokat tudott Savanyó Józsiról.

Mikor az öreg Savanyó értesült fia haláláról, azt mondta:" Meghalt a fiam, így legalább megmenekült ellenségeitől, és nem fogják tovább üldözni."

Az esettel kapcsolatban érdekes volt a környéken élő emberek viselkedése.

Amikor a halott betyárt az orvosok boncolták, egy környékbeli fiatal juhász arra kérte az orvosokat, hogy csak egy csepp vért cseppentsenek Pista véréből az ő gatyájára, maradjon az ott emlékül, és azt a gatyát ő soha nem fogja kimosatni.

Egyébként Pista temetése a község népe és a környékbeli összes juhászság tüntető részvétele mellett olyan ünnepélyességgel ment végbe, hogy a hajadon leányok még virágokat is szórtak mindenütt a koporsó elé.

A történtek után rosszallóan jegyezte meg a Veszprém című lap aktuális száma: „Mennyiben süllyedt népünkben az erkölcsi érzés, világosan kimutatja a szomorú valóság. A fogalmak bűnről és erényről, érdemről és jutalomról össze vannak zavarva. Nem fog ártani, ha a hatalom emberei azt figyelembe veszik, és népnevelésre több és nagyobb gondot fordítanak."

Savanyó Jóskát öccsének halála és a fokozott üldöztetés újból arra késztette, hogy elhagyja az országot. Először visszatért Boszniába, onnan azonban továbbállt. Triesztben egy hajón mint gépfűtő tevékenykedett, majd Fiumében egy francia hajóra szegődött, ahol mint sokoldalú ember – pincérkedett.

Nem csoda tehát, ha az olasz és a francia nyelvet is bizonyos szinten elsajátította. De a honvágy nagy úr. 1881 nyara már itthon találja, és szervezi a következő rablást.

Íme a következő bűneset.

1881. augusztus 31. Csabrendeken történt.

Csabrendeken és környékén minden birtokos rendszeresen fizetett konvenciót Savanyó Jóskának és bandájának, amiért megkímélték ezeknek a vagyonát. Háczky Kálmán földbirtokos nemrég költözött Csabrendekre, és nem akart tudni a betyárkonvencióról; így nem teljesítette „kötelességét". Megtudták ezt a betyárok. Mikor tudomásukra jutott, hogy Háczky nagyobb összeget tart otthon, elhatározták, hogy kirabolják.

A kastélyhoz érve Káplár Németh József, Bálint József, Tápi József, Szűcs Zsiga János és Savanyó Jóska az előre megbeszélt terv szerint foglalták el helyeiket.

Először behatoltak az udvarra, ott elfoglalták állásaikat, míg Savanyó és Bálint a kastélyba mentek. Kinyitották az ebédlő ajtaját, fegyvert szegeztek Vidos Ilka házvezetőnőre, mondván, „Senki ne mozduljon, mert életével játszik!"

Ekkor vették észre a rablók, hogy Bogyay Antal főbíró az üvegajtóval ellátott, szomszéd, sötét szobából az ebédlőbe lépett. A rablókat és a helyzetet meglátván, visszaugrott a sötét szobába, majd menekülni kezdett, és kiugrott az ablakon. Az ablak mellett álló Németh Káplár József azonban rálőtt a menekülő férfire, és a lövés halálos volt.

A lövés hallatán a rablók kirohantak, és elmenekültek. A tragikus esetet csakhamar meg is énekelték Csabrendeken, mely így hangzott:

Fekete föld, fehér felhő tornyosul,
Káplár Józsi régen Csabrendeken van,
Összeszedte mind a kilenc pajtását,
Úgy nézte meg Háczky Kálmán kastélyát.

Háczky Kálmán éppen akkor vacsorált,
A Savanyó benyitá az ajtaját,
Ezüstkanál, arany pohár ragyogott,
A Bogyay az ablakon kiugrott.

A Bogyay aztat nem is gondolta,
Káplár Józsi az ő gyilkosa,
Szerdán este jó bort ivott kedvére,
Pénteken már vitték a temetőbe.

Szépen szólnak a rendeki harangok,
Nem is tudják, hogy ki az ő halottjuk,
Háczky tudja, a Bogyay a halott,
Háczky Kálmán kiskertjében hervadott.

Ez a bűneset nagyon felbőszítette a hatóságokat, hatalmas erőkkel kezdtek nyomozni a betyárok után. Úgy ítélték meg, hogy Savanyónak már egyébként is sok van a rovásán, ezért az elsődleges célpont ő volt.

A csabrendeki rablás és gyilkosság híre alaposan feltüzelte a közbiztonság őreit. Savanyó Józsi személyleírását minden városban, faluban, településen közzétették. Különösen felhívták mindenki figyelmét arra, hogy a haramia nemcsak ruházatát, hanem foglalkozását is állandóan változtatja, mert érti a szabó, cipész, mészáros és pincér mesterséget is.

Így legföljebb az arca lehet áruló, mely szeplős és ripacsos, no meg a hangja, mely olyan vékony, mint a cérnaszál. Az a hír járta, hogy gyakran dicsekedett azzal, hogy igen jó viszonyban áll a rendőrséggel, s hogy négy nyelven is képes magát kifejezni, magyarul, németül, tótul és horvátul.

A hajtóvadászat sikerrel járt, de csak félig.

Mint a Veszprém című lap 1881. szeptember 25-i száma *„A csabrendeki gyilkosokat elfogták"* címmel megírta:

„Boksay Sándor keszthelyi csendbiztos a csabrendeki rablógyilkosok közül négyet elfogott -kettő azonban neszét vette a csendbiztos érkezésének – idejekorán megugrott.

Elfogottak: Káplár Németh Józsi gyömrői csordás, Tápi Józsi sárosdi csordás, Hajdu Borzas Ferenc tornai juhász és Bálint József , Háczky Kálmán Sándor nevű testvérénél Iszkázon levő erdőőr.

Az elfogottak bevallották tettüket. Bogyay Antalt Káplár Németh Józsi gyömrői lakos lőtte agyon. Megugrottak Belovári Berkovits Zsiga, valódi nevén Szűcs János iszkázi juhászbojtár és Savanyó Józsi iszkázi juhász. Elismerést érdemel Boksay Sándor csendbiztos ügyessége és fáradhatatlan tevékenysége, annál is inkább, mert a gaztett nem az ő járásában történt, mégis heteket töltött polgári ruhába öltözve, csak revolverekkel felfegyverkezve üldözte a gazembereket, s így járta be Zala és Vas megyék rengetegeit. Egyedül az ily önfeláldozó eljárásnak köszönhető, hogy a tettesek –kiket a csendbiztos a sümegi járásbíróságnak adott át- kézrekerültek. A többi csendbiztosok, még mielőtt az elfogás megtörtént volna, visszatértek járásaik székhelyére. Sok ilyen derék, erélyes és ügyes csendbiztost kívánunk a hazának."

Az elfogott betyárokat a zalaegerszegi királyi bűnfenyítő törvényszék elé állították, ahol el is ítélték őket. Halálra egyet sem ítéltek, hiszen később mint tanúkkal találkozunk velük Savanyó ügyének tárgyalásán.

Minden bevallották, hogy rablási szándékkal mentek Háczky Kálmán földbirtokoshoz. Előre elhatározták, hogy Savanyó Józsi, Bálint József, Hajdú Ferkó és Belovári Zsiga fognak a házba bemenni. Tápi Józsira az udvarban való őrködést bízták, Káplár Józsi pedig a ház előtti kertben őrködött. Káplár beismerte, hogy valóban ő lőtte le az ablakon át menekülő Bogyay Antalt.

Közben a közvélemény egyre erőteljesebben követelte a bűnözés megfékezését, a statárium bevezetését.

A várpalotai kilencszeres gyilkosság, Savanyó és bandájának garázdálkodása, a Zirc környéki és a Bakony egyéb részeiben elkövetett útonállások hatására Veszprém megye közvéleménye hangosan követelte a rögtönítélő bíróság felállítását.

A kormány azonban nem reagált kellő súllyal, és 1881 októberében egyszerűen ad acta tette az alispáni kérvényt.

1881. szeptember 11. Gyirót

Savanyó Jóska és Csuka Molnár József Reiter Dániel bezárt istállójából 26 birkát hajtott el. A lopott birkákat egészen Mezőlakig terelték, ahol azonban az emberek felismerték őket. Csuka Molnárt elfogták, ám Savanyóhoz senki nem mert közelíteni, mert nála fegyver volt, így el tudott menekülni.

Közben Savanyó Józsit többször is látták, talán a legszorultabb helyzetben a karakói erdőben volt 1881. december elején. Vidos Károly kiscelli szolgabíró egy vadászat alkalmával meglátta Savanyót és két társát, akik menekülésre fogták a dolgot.

A szolgabíró katonája kétszer is utána lőtt Savanyónak, de nem találta el.

A következő időszakban feltűnt Berhida környékén, majd Vas megyében vélték látni.

1882. február 4. Győrgyömörő

Már 1881 őszén Savanyó Jóska többször is járt Győrgyömörőn Farkas István házában. Tőle tudta, hogy a faluban élő Gerstman Gáspár sok pénzzel rendelkezik, és lányát rövidesen férjhez fogja adni. Miután megtudta, hogy az esküvő időpontja 1882. február 5-e, február 3-án két ismeretlen társával megjelent a faluban, ahol betértek Farkas István házába. Ott közölte, hogy Gerstmannál az esküvő előtt valószínűleg sok pénz van, a rablást most kell végrehajtani. Az éjszakát Farkasnál töltötték, majd másnap, 4-én Savanyó fegyver nélkül sétát tett a faluban, Gerstman háza körül vizsgálódott.

Visszatért Farkas házába, majd felszólította társait fegyvereik megtöltésére, és maga is ugyanezt tette. Kellően felfegyverkezve indultak Gerstman házához a rablás végrehajtására. A rablók egyike az udvarban az ablak mellé állott, a másik kettő kibiztosított és előreszegezett fegyverrel belépett a házba.

A háziak éppen a folyosón tartózkodtak, mert Ábeles Jakab, Gerstman jövendőbeli veje távozni készült, és a házbeliek az útra készen álló szekeréhez akarták kísérni. A belépő rablók a folyosón levőket a szobába terelték, azonban Bendes Pál kocsisnak sikerült a folyosóról kimenekülnie. Az egyik betörő utánalőtt, de nem találta el Bendes Pált.

Savanyó, aki hármuk közül a legalacsonyabb volt, a szobába terelt

emberek közül fegyverét Gersman A Gáspár mellének szorította a „pénzt vagy életet" felszólítással. Látva ezt Gerstman Zsigmond, a házigazda fia, apja segítségére sietett. Hátulról gyorsan átölelte a rablót, és magához szorítva tartotta.

A magasabb termetű, csuklyás rabló Savanyó segítségére sietett, és puskája tusával néhányszor Gerstman Zsigmond fejére ütött, aki ennek ellenére sem engedte el Savanyót. A fogva tartott rabló erre azt mondta a társának: „Lődd agyon a kutyát, mert nem ereszt el!" A felszólításra a csuklyás oldalról Gerstman Zsigmond mellébe lőtt, aki ezután kiengedte kezei közül a rablót.

Amíg ez történt, Gerstman Gáspár az egyik lányával a belső szobába menekült, és annak ajtaját eltorlaszolta. Észrevette ezt Savanyó, be akart menni, és éktelen káromkodások közepette újra pénzt követelt.

Az apa kiadta a pénztárcáját, s abból súlyosan sérült fia 10 forintos bankjegyekben már 60 forintot átadott a rablónak, amikor az udvar felől lövés hallatszott.

A két rabló kifutott a házból, s azt látták, hogy míg ők odabenn voltak, sok ember gyűlt össze, és éppen betaszították a kaput. A három menekülő rabló a betóduló emberek közé lőtt, és eltalálta a köztük levő Gerstman Dávidot, aki a lövés nyomán rögtön összerogyott.

A rablók még leadtak néhány lövést az udvaron, majd hátul a kerten át elfutottak.

A rablás alkalmával kapott lőtt seb következtében Gerstman Dávid 1882. február 28-án meghalt, Gerstman Zsigmond pedig 28 napi gyógyulási időt igénylő súlyos testi sérülést szenvedett.

1882. június 15. Győrgyömörő

Nevezett napon Savanyó Jóska és egy társa, Szij Sörös János újra megjelentek Győrgyömörőn, természetesen fegyveresen. A már megszokott helyre , Farkas István házába tértek be. Ott Savanyó elmondta, hogy a győri vásárban meglátta bizonyos Szalay István lovait, azok nagyon megtetszettek neki. De nagyon megtetszett neki Winkler Ignác szekere is.

Most tulajdonképpen azért jöttek, hogy mindezeket ellopják.

Savanyó elmondta még, hogy mindezt azért kell megtenni, mert többé nem akar gyalog járni.

Éjfél körül a két rabló távozott Farkastól, és az előzetes tervnek meg-

felelően ellopták Szalay két lovát szerszámostól, melynek összértéke 618 forint lehetett. A nyitott istálló nagyban megkönnyítette dolgukat. Winkler Ignác 80 forintra becsült, sárga színű szekerét ugyancsak sikerült ellopni, most már minden együtt állt ahhoz, hogy ne kelljen gyalog járni.

A lopott lovakkal és szekérrel tíz napig barangoltak, vagy inkább bujkáltak, hiszen veszélyes volt, hogy sokan felismerik majd a két lovat és a sárga szekeret. Ez így is történt. Megkezdődött a hajsza. Fegyver volt náluk, így nagyon megközelíteni nem merték őket, de azért szorult körülöttük a hurok.

Azután Felső Zsid közelében az üldözők beszorították őket a hegyek közé. Vad menekülésbe kezdtek, amikor a szekér rúdja eltörött. Kénytelenek voltak a tolvajok a lopott jószágokat otthagyni, és menekülni. Ez sikerült is nekik. Az így megkerült lovakat és szekeret visszaadták a tulajdonosoknak.

Savanyó üldözése közben persze a bandatagok sem lehettek nyugodtak. 1882. november közepén Vas megye alispánja táviratot kapott Körmendről, az ottani szolgabírótól, mely szerint Savanyó Józsit , a hírhedt rablót, akinek fejére négy vármegye tűzött ki vérdíjat, elfogták. Török Gáspár megyei biztos négy pandúrral azonnal Körmendre utazott, s az elfogott egyént még aznap éjjel Szombathelyre szállíttatta. Itt derült ki, hogy az elfogott egyén nem Savanyó, hanem egy csavargó, Bombai Pál, akiről viszont köztudott volt, hogy Savanyó Józsi közeli köréhez tartozott.

1882. december. 31. Káptalanfa

Ezen a napon Savanyó Józsi, Horváth Nárai János és Hajdu Borzas István azzal az eltökélt szándékkal mentek Károlyházáról Káptalanfára, hogy Tiborcz István ispán irodaházából valamit, de főleg pénzt és fegyvereket lopjanak. Éjszaka lopóztak a házhoz. Savanyónál egy hátultöltő duplacsövű fegyver, Horváth Nárainál egy fejsze, Hajdu Borzasnál pedig egy furkósbot volt. Őt ezzel a fegyverzettel a kertbe állították felvigyázónak.

Savanyó és Horváth Nárai a fejsze segítségével felfeszítették az irodai szoba ajtaját, majd onnan egy hátultöltő lancester fegyvert, egy tízlövetű revolvert, egy vadásztarisznyát töltényekkel, egy szűrt, egy vadászkabá-

tot, két tollkést, két dohányzacskót, gyufatartót és egy táskát loptak el. A bő zsákmányon azután szépen megosztoztak.

Savanyó Jóskának és bandájának 1883 tavaszán „csak" kisebb jelentőségű lopásokra tellett. A főnök ezekben a legtöbbször részt sem vett.

1883. április 19-én Keléden Beck Ferenc kocsmárostól ruhákat, zsírt és egyéb élelmiszereket loptak. A kár 162 forint volt.

1883. április 22-én a Széplak községhez tartozó batkaházi majorban Horváth Wenczli Mihály és Orbán János egy disznóólból kilenc sertést és három malacot hajtottak el, majd azokat 100 forintért eladták öreg Varga Józsefnek.

1883. április 26-án Egyházashetyén Orbán János és Horváth Nárai János elhajtott Kováts Lajos istállójából egy szürke színű tehenet, melynek ára 85 forint lehetett, de ők 30 forintért adták el öreg Varga Józsefnek.

Azután 1883 márciusában a Somló környékén tűnt fel. Hattagú bandájával egy olasz vándorkereskedőt raboltak ki fényes nappal, délelőtt 9 órakor. Az olasz a Somlón keresztül Nagyszőlős felé haladt. A szőlőben dolgozó munkások látták, hogy valami történik a kereskedővel, de a rablókat nem láthatták, mert azok egy csalit mögött takarásban voltak. Savanyó megszabadította az olaszt 80 forintnyi pénzétől.

A hatóság rögtön pandúrokat küldött ki elfogatásukra, sőt katonai segítséget is kért, miközben 1500 forintot tűzött ki Savanyó fejére.

1883. május 6. Szentgál

1883. május 6-án is akadt veszélyes kalandja Savanyónak és társainak.

Szentgálon, az oda beosztott közfoglárok, Stirvaky József és Tarsoly Imre reggel hét óra után őrjáratra indultak. Az őrjárat közben a nyavaládi erdőben levő birkaakolban három fegyveres csavargóra bukkantak, akik nem voltak mások, mint Savanyó, Nárai és Orbán. A két utóbbi észrevette a foglárokat, az állás hátulját, ami csak szalmafonatból állt, kibontották, és Keled irányába futottak. A foglárok sűrűn lövöldöztek utánuk, de célt tévesztettek, s közben a rablók eltűntek a sűrűben.

A pandúrok ekkor a birkaállás átkutatásához fogtak. A bent lapuló Savanyó érezte, hogy nagy a veszély, a pandúrok már közeledtek, a hosszú akol végén kiosont, majd odakint vad futásba kezdett. A foglárok üldöző-

be vették, és többször is rálőttek. Savanyó, hogy védje magát, egy fa mögé húzódott, és ő is tüzelni kezdett. Közben a foglárok is a fák mögé álltak, s így már igazi lőpárbaj kezdődött.

Savanyó célzott jobban, eltalálta Stirvaky jobb kezét, majd Tarsoly csizmáját, így mindketten könnyű sérüléseket szenvedtek. Savanyó a lövöldözés közben mindinkább hátrább húzódott, majd végül gyors futásba fogott, s Bögöte irányában eltűnt a sűrű erdőben.

A területen azonnal szigorú rendőri nyomozás kezdődött, és a szomszédos Veszprém és Vas megyékben is intézkedésre szólították fel a szolgabírókat, feltételezve, hogy a csavargók a szomszéd megyék valamelyikébe menekültek.

1883. július 15. Doba

Ezen a napon este felé Savanyó Jóska és Horváth Nárai János Dobán Németh Péter József számadó juhászt keresték. Ott nem találták, de egy Kulcsár József nevű juhász elvezette őket abba az erdőbe, ahol Németh Péter József tartózkodott. Mikor odaértek, Horváth Nárai hátulról úgy fejbevágta egy csiharral, hogy Németh menten összeesett. Ezután mindketten ütlegelni kezdték a földön fekvő embert, és folyamatosan kérdezték: "Megilletted-e?"

Az áldozat először nem válaszolt, de a reá záporozó ütések hatására végül azt mondta:" Megérdemlem a verést." Az ügy előzménye az lehetett, hogy Németh Péter József egyszer elárulta a betyárok tartózkodási helyét a bíróságnak, amiért azok most bosszút álltak rajta.

Ezután Savanyó és Nárai eltávoztak a tett színhelyéről vérében hagyva a szerencsétlen embert. Másnap Savanyó levelet küldött az uraságnak, melyben figyelmeztette, hogy a gazdát felgyógyulása esetén azonnal bocsássa el a szolgálatból, mert különben agyon fogja lőni.

A következő nap a járási orvos a devecseri albíró kíséretében kiment Dobára a vizsgálat megejtése végett, azonban bárkit kérdezett a beteg lakása felől tartózkodási helyét illetően, inkább elfutottak, mintsem a kellő útbaigazítást megadták volna.

A kiadós verés következtében Németh Péter József keze eltörött, melynek folytán 35 napig fekvőbeteg volt. Ezután az orvosi felülvizsgálati vélemény szerint a csonttörés maradandólag megbénította a kezét, melylyel nehezebb munkát nem volt képes végezni.

1883. augusztus 1. Gyertyános

Este 9-10 óra között a községben négy fegyveres rabló hatolt be özv. Rosenthál Józsefné portájára. Közülük egy a kapu előtt foglalt állást, három pedig bement a házba. A szobába érve ott találták özv. Rosenthálnét, akit fenyegetések és tettleges bántalmazások mellett pénzének átadására kényszerítettek. Ekkor anyja segítségére sietett fia, Rosenthál Samu, akit ugyancsak ütlegelni kezdtek.

Mikor anya és fia látták, hogy az életük forog veszélyben, átadtak először 15 darab ötforintos bankjegyet, majd 400 forintnyi készpénzt.

Ezután a rablók feltörték a szekrényeket, onnan ruhaneműket, két darab aranyfüggőt, egy melltűt, egy ezüstórát loptak. Behatoltak a bolthelyiségbe, onnan elvitték az összes aprópénzt, dohányt, zsinórokat. Ezután az ablak alatt álló őr felszólítására elvették a szekrényből a mintegy 10000 forint értékű adóslevél köteget és eltávoztak.

1883. augusztus 12. Ágastai major

Bakos Károly, mint a Treistadler-féle tartományi uradalom erdőkerülője 1883. augusztus 11-én az Ágastai majorhoz tartozó erdőségben találkozott Savanyó Jóskával és annak három társával, kik ez alkalommal tollas kalapot viseltek.

Savanyó megszólította Bakost és bemutatkozott, hogy ő Vas megyei pandúrőrmester, és azért jött polgári ruhába öltözött legényeivel az erdőbe, hogy disznótolvajok után nyomozzanak, akik ezen erdő felé menekültek. Azután rámutatott egyik társára, akin pásztorruha volt, hogy az a pásztor, akitől a disznókat elhajtották.

Bakos Károly, aki nem ismerte Savanyót, mindent elhitt, és gyanútlanul letelepedett a rablók közé. Beszélgetni kezdtek, eközben Savanyó megkérdezte tőle, hogy nem hallott-e valami Savanyó Józsiról. Bakos azt válaszolta, hogy csak annyit tud róla, hogy azelőtt három nappal Veszprémben a Szarvas kocsmában ebédelt társaival, és útját errefelé vette. Az nem lehet – válaszolt Savanyó – mert neki biztos tudomása van arról, hogy a rablót elfogatta a kiscelli csendbiztos, és jelenleg Kiscellben tartják fogva három társával együtt. Erre Bakos megjegyezte, hogy szegény gyereknek a dolga fojtásra esett, ha elfogták. (Felakasztják.)

Ezután Bakos elment.

Másnap reggel Bakos az Ágastai majorba igyekezett, s ott az egyik rabló behívta Doma Vendel és Kürti Pál juhászok majorbeli házába.

Bakos bement a szobába, és ott találta az előző nap látott idegeneket, akik az asztal körül ülve borozgattak. Kínálták Bakost is, majd rövidesen Doma Vendel majorbeli juhász elkezdte káromolni, és azt mondta: „Pandúr, csak miattad nem hozhatunk fát az erdőről!"

Ezt hallva az a rabló, aki behívta a szobába, egy baltával akkorát csapott Bakos vállára, hogy az a földre esett, és eltörött a vállcsontja.

Ezután a rablók –kivéve Savanyót és Kecskés Józsefet- szakadatlanul ütötték, hatékonyan segített nekik a két helybeli juhász, Doma és Varga Kürti. Doma odáig ment, hogy halálra akarta veretni Bakost. Hogy ez nem történt meg, az Savanyónak köszönhető, mert mikor ránézett a magatehetetlen , súlyosan sebesült, véres, földön fetrengő emberre, megparancsolta, hogy többet ne merjék bántani Bakost.

Savanyó szava mégsem volt elég hatékony, tovább bántalmazták a szerencsétlent, megtaposták, mire egyik lába kificamodott. Azután felállították, és felszólították, hogy táncoljon az ép lábán. Közben kiszedték a sörétet a puskájából, megetették vele, és véres arcára borral átitatott kendőt borítottak.

Egész nap kínozták, majd végezetül szívének fegyvert szegeztek, feje fölé ütésre készen egy fejszét tartva megeskették, hogy az esetet nem árulja el senkinek.

Mikor a kínzással felhagytak, ágyra fektették, ekkor mondta meg Savanyó Bakosnak: „Tudd meg, hogy én Savanyó Józsi vagyok, nem pedig pandúrőrmester!" Majd felmutatott egy rablásból származó köteg bankjegyet.

Estefelé a rablók eltávoztak a majori juhászok házából, és magukkal hurcolták Bakost. Az éjszakát egy erdei kunyhóban töltötték. Hajnalban eltávoztak, s magára hagyták a hazafelé vánszorgó Bakos Károlyt.

A szerencsétlen erdőkerülő miután kín-keservek, nagy fájdalmak közepette hazaért, jelentést tett az uradalmi kasznárnál, majd a járási szolgabírónál, ki őt azonnal kihallgatta. A rendelkezésre álló foglárokat azonnal az ismeretlen tettesek elfogására küldte, de azok kétnapi keresés után sem tudták elfogni a megugrott betyárokat. A járási szolgabíró táviratilag értesítette a környékbeli szolgabírókat, ők is keresték Savanyóékat, eredménytelenül.

A közben letartóztatott két tótvázsonyi juhászt kihallgatták, és nyomban átadták őket a királyi járásbíróságnak.

A kihallgatás folyamán kiderült, hogy az általuk adott személyleírás egyáltalán nem illik Savanyóra. A magát Savanyónak mondott betyárt ugyanis erős középtermetűnek, széles vállúnak, barna hajúnak írták le, míg a hatóság és a közvélemény tudatában Savanyó alacsony, gyenge testalkatú, sárgás arcú, szőke hajú és szakállú egyén. A két juhász, tehát Doma Vendel és Varga Kürti Pál kihallgatásukkor azt vallották, hogy Bakost csak Savanyó verte.

Bakos, akit közben Veszprémben, az „irgalmas nénék" kórházában kezeltek, ezzel szemben azt állította, hogy a kínzásban mindnyájan részt vettek.

Bakos elmondta még, hogy mind a négy rabló kifogástalanul volt öltözve, olyan egyenruhaféle öltönyt hordtak. El voltak látva aranylánccal, órával és gyűrűvel. Mind a négynél, a revolvereken kívül egy-egy hátultöltő kétcsövű fegyver volt 150-150 golyóval és több ezer forinttal rendelkeztek.

1883. szeptember 18. Nagyalásony és Salamon között

Plahovits Márton, aki Ferschitz Mihály baromfikereskedő tyúkásza, kora reggel, amikor Nagyalásony és Salamon között az országúton Sarkadi János fuvaros szekerén haladtak, az országutat egyik oldalról körülvevő erdőből előugrott két fegyveres. Fegyvert szegeztek Plahovits Mártonra, a szekérről leszállították, súlyosan bántalmazták, levetkőztették, 268 forintnyi pénzét elvették.

A rablók a tyúkász bántalmazásával csak akkor hagytak fel, mikor a jajgatásra felfigyeltek a rablás helyszínétől mintegy 400 méterre szántó Böröcz István, Gelencsér János és Mainczinger Antal cselédek, és elindultak a bűncselekmény irányába.

Látták ezt a rablók is, és elkezdtek lövöldözni a közeledő emberek felé, de csak azért, hogy visszafordítsák őket. Plahovits Márton tyúkász kihasználva, hogy egy kis ideig nem figyeltek rá, ingben és gatyában futásnak eredt.

Miután a riasztó lövésekre a szántó cselédek is visszafordultak, a rablók felugrottak a szekérre, és átkutatták azt. Mivel több pénzt nem találtak, Sarkadi János fuvarost a szekérrel Salamon felé távozni hagyták, majd maguk is eltávoztak.

1883. október 23. Szergény

Az év október hónapjában Savanyó Jóska lába kificamodott, és ezt orvoslandó, Szergény községbe ment.

A faluhoz tartozó Lovasi majorban Fodor Mihály lakásán tették helyre a sérült végtagot, ami szükségessé tette, hogy három napot és három éjszakát töltsön a majorban.

A harmadik este, október 23-án Fodor Mihály juhász lakásán borozgattak és beszélgettek, eközben az ott tartózkodó juhászok Savanyó fegyverzetét nézegették, különösen érdekelte őket a tízlövetű revolver kezelési módja.

Savanyó elővett tarisznyájából egy töltényt, azt mutogatta, majd kiszedett a revolverből kilenc töltényt, és azokat is az asztalra rakta. Miután az asztalon levő töltényeket visszaszámolta, megállapította, hogy ott tíz töltény van. Azt gondolta ezek után, hogy a revolverben nincs több töltés, hiszen mind az asztalon volt. Elfelejtette, hogy abból egyet a tarisznyájából vett elő.

Savanyó a pisztoly kezelését úgy mutogatta, hogy annak csövét az asztal körül álló juhászokra tartotta, egymás után meghúzta a pisztoly billentyűjét, a kakast lecsendesítette. Mikor ezzel negyedszer próbálkozott, a pisztolyban maradt töltény elsült, és a kilőtt golyó az asztal előtt álló Ruzsa János 15 éves juhász homlokába fúródott, aki azonnal összeesett, és rövidesen meghalt.

1883. november 5. Monostorapáti

Véres gyilkosság színhelye lett a Monostorapáti község közelében fekvő Kemény-féle puszta, mely a veszprémi püspökség tulajdona volt. Tapolcáról egy őrvezető vezénylete alatt három pandúr indult ki őrjáratra. Amikor a kérdéses pusztához értek, az udvaron levő juhásznétól megkérdezték: –Van-e valaki odabenn? –Nincs ott senki, nyugodtan bemehetnek – mondta. Akkor a pandúrok a szobába léptek, és szembetalálták magukat három jól felfegyverzett csavargóval. A pandúrok azon kérdésére, hogy hová valók, azt felelték: -Most ide. A pandúr őrvezető parancsot adott embereinek, hogy kötözzék meg őket, majd Tapolcán elmondják, hová valók.

Persze azok nem hagyták magukat megkötözni, ellenszegültek, s megkezdődött közöttük a harc. Egymást váltották a lövések. Az egyik pandúr

holtan rogyott össze, mikor homlokon találták. Az egyik betyár is halálos sebet kapott. A másik két pandúr is súlyosan megsérült, az egyiket golyó találta el, a másikat fokossal vágták fejbe. Kénytelenek voltak meghátrálni, miközben a zsiványok elinaltak. Monostorapátiig elvánszorogtak a pandúrok, ott kocsira rakták őket. Bementek a tapolcai kórházba, ahol azután az őket megvizsgáló orvos kijelentette, sérülésük súlyos, de nem halálos. Feletteseik a vallomásukat is azonnal felvették, abból az tűnt ki, hogy a zsiványok egyike a hírhedt betyár, Savanyó Józsi volt.

1883. november 21. Balatonszőlős

Savanyó Jóska, a lakásán kereste fel Sipos (Szabó) István juhászt, és odahívatták Entz Józsefet is. A következő reggelig együtt beszélgettek, majd kimentek a pécselyi erdőbe. Németh (Dozoga) György és Entz József elégséges eledelt és bort szállítottak nekik, és egész nap együtt tanyáztak. Később, úgy estefelé elhatározták, hogy este elmennek Balaton Kis Szöllősre, és ott kirabolják Fábián József református lelkészt, aki pénzes ember hírében állott.

Savanyó biztatására Németh és Entz egyetértettek a rablással márcsak azért is, mert Savanyó rájuk csak mint felvigyázókra számított.

Napközben Grotta Dávid pécselyi zsidó kocsmáros, miután Némethtől és Entztől megtudta, hogy Savanyó a társaival együtt az erdőn tanyázik, csupa kíváncsiságból kiment az erdőre. Vitt nekik bort, szivarokat, együtt beszélgettek, majd eltávozott az erdőből.

Este Savanyó elindult a rablás végrehajtására.

Entz József, akinél csak egy bot volt, a többiek teljesen felfegyverkezve indultak Balaton Kis Szöllősre.

Odaérkezvén Savanyó, Kecskés József, Sipos és Horváth Nárai János behatoltak Fábián József református lelkész udvarába. Entz és Németh a lelkész házának udvarán húzták meg magukat.

Mikor már minden úgy tűnt, hogy rendben a dolog, akkor Tóth Rozália, a lelkész cselédje megpillantotta az udvaron a rablókat. Érdeklődött, hogy mit keresnek ott, mi járatban vannak, s mikor valamelyik rabló a tisztelendő úr felől érdeklődött, sejtette, hogy rablókkal van dolga. Gyorsan bezárta az ajtót, ezzel megakadályozta, hogy a rablók a házba jussanak. Közben a kutyák is erősen ugattak, így nagy volt az esélye, hogy a cselédség meghallva a zajt, támadólag lép fel.

A rablók sietősen visszavonultak és távozni készültek. Ezt az elhatározásukat megerősítette, hogy a megrémült öreg lelkész , miután a szolgálótól megtudta, hogy mi történik odakinn, azon oknál fogva, hogy a falu népét összecsődítse, kilőtt az ablakon.

A dörrenés megadta a végső jelet a támadóknak. Végképp eltávoztak, és nem tértek vissza.

1883. december 3. Nagyvázsony

Ezen időpontban Savanyó Józsi, Horváth Nárai János, Kecskés József, Sipos (Szabó) István, Wenczeli Mihály és Doma Vendel a Nagyvázsonyhoz közel fekvő Bakony erdőségben, az úgynevezett „fekete kátyó" körüli részen tanyáztak. Ezen a helyen döntötték el, hogy aznap este kirabolják a nagyvázsonyi uradalom irodáját.

Arcukat erősen bekormozták, hogy ne tudják felismerni őket, majd mind a hatan puskákkal és baltákkal felfegyverkezve a rablás végrehajtására indultak.

Az őrt álló ezúttal Sipos volt, aki az udvaron foglalta el őrhelyét, a többiek az uradalmi irodába mentek, mely báró Todesco tulajdona volt. Az irodában tartózkodott Rotterman Károly uradalmi intéző, Weller Alajos számtartó, Mikolás Vince főerdész, Ráfel Ignác szeszfőzdevezető és Rauch József hajdú.

Belépésük után négyen azonnal fegyvert szegeztek a bent lévőkre, míg vezérük felszólította őket: „Senki ne merészeljen mozdulni!" Ezután a pénztárnok felől tudakozott, amire Weller Alajos számtartó jelentkezett. Tőle követelte a pénzt a rablóvezér, aki ezután a pénztárhoz ment, kivett egy 100 forintos bankjegyet, amelyet átadott a rablónak Az azonban egyáltalán nem elégedett meg az átadott összeggel, és így szólt Veller számtartóhoz: „A többi pénzt is, ami a pénztárban van, ide kell adni, mert utána fogok nézni, és ha valamit találok, akkor német kutya, meg fogsz halni!"

Ettől nagyon megrémült a számtartó, és az összes pénzt, mintegy 434 forintot és 94 krajcárt elővette a Wertheim kasszából, és az egész összeget átadta a rablóvezérnek, aki ezt a zsebébe rakta. Egy fatányérban talált aprópénzt egyik társának a tarisznyájába öntötte, azután a kasszához lépett, annak minden zegét-zugát átkutatta, az iratokat a földre szórta, a benne talált teknősbéka nyelű csontkést pedig magához vette.

Amíg ez történt, belépett a szobába Bentl kocsis két lányával. Őket a rablók azonnal az asztal alá kényszerítették, majd egy nagy kendővel letakarták őket.

Ezután a vezér ismét Vellerhez lépett, és fenyegetőleg újabb pénzösszeget követelt. A félelemtől remegő számtartó azonban nem tudott mást mondani, mint azt, hogy már minden pénzt átadott. Ekkor a rablóvezér arra kényszerítette Vellert, hogy üljön egy székre, majd kezeit zsineggel összekötötte. Ezután azt parancsolta egyik társának, akinél fejsze volt, hogy üssön Vellerre. Az meg is tette, amitől a számtartó a térdére esett, és rimánkodott, hogy ne bántsák.

Rotterman Károly intéző is kérte a rablókat, hogy ne bántsák a számtartót, mert ő is tudja, hogy Veller minden pénzt átadott, mert ha még lenne, szorult helyzetében úgyis átadná.

A rablókat ez meggyőzte, felhagytak a bántalmazással

„No, ha több pénz nincs -mondta Savanyó- ide vele az órákkal és a privát pénzekkel." A benn lévők megkezdték óráik levételét, Savanyó azt mondta: „A lánc nem kell, csak az óra!" Mikolás főerdésztől megkérdezte: „Hát az úr kicsoda?" –„Én vagyok a jáger." -„No, a jágernek sem az órájára, sem a pénzére nincs szükség"- mondta Savanyó.

Rotterman e szavak kíséretében adta át óráját: „Tudják mit, uraim, önöknek az én órám úgysem ér sokat, de nekem apai emlék, s így igen drága, adják vissza azt." „ No – mondta Savanyó – ha jól viseli magát, kilenc nap múlva visszakapja."

Elvették Vellertől 15 forint értékű aranyóráját, Huemer Ferenctől, aki szintén a szobában tartózkodott 80 forint értékű aranyóráját és némi pénzt. Ezután a szobát kezdték fosztogatni.

„Levették a falon függő, vörös bőrtokban levő hatlövetű forgópisztolyt, az almáriumból előszedett Flóber puskát és egy célpuskát, amikor gyanútlanul belépett a szobába Fuzs János inas.

Mikor meglátta a rablókat, vissza akart ugrani, jóllehet az egyik rabló be akarta rántani a szobába. Sikerült elfutnia az igazgatói szoba felé, mikor az egyik rabló rálőtt, de a lövés nem talált.

Az igazgatói szobában magára zárta az ajtót, majd kilőtt az ablakon. A kinn álló őr viszont az ablakra lőtt, mire az inas újabb lövést adott le.

A lövések zajára az emberek között villámgyorsan elterjedt a hír, hogy Savanyó a kastélyban van. Összejöttek sokan az épület előtt, de a rabló neve hallatán nem mert senki a megtámadottak segítségére kelni.

A rablók azután teljes nyugalommal hagyták el az irodát, átmentek a településen, kocsira ültek és távoztak.

Az uradalmi tisztek a rablók támadása után mozdulni sem tudtak. Majd mikor kissé felocsúdtak a félelemtől, a Nagyvázsonyt Ajkával összekötő telefonon jelezték a rablást az ajkai távírda állomásnak. Az ajkai távírdászoknak azonban másnap jutott eszükbe a távirat továbbítása, így Kleczár szolgabíró azt csak késve kapta meg, ráadásul pontatlanul. A vizsgálatot viszont azonnal elrendelte.

1883. december 18. Külsőcsány

1883. december 15-én Savanyó József, Kecskés József, Horváth Nárai János Külsőcsányba mentek Novák Ferenc uraság birkaaklába.

Ott Csécs József számadójuhászt keresték, de nem találták; ezért annak bojtárját, Lengyel Ferencet keresték fel, akit arra kértek, hogy számukra eledelt szerezzen.

Lengyel Ferkó el is ment gazdájának, Csécs Józsefnek a lakására, aki már otthon volt. Elmondta a számadójuhásznak, hogy három börtönből szabadult szegénylegény van az akolban, és enni kérnek.

Csécs erre elkészítette a vacsorát, azt kivitte az akolba, ahol a három ember megvacsorázott, majd beszélgetni kezdtek.

A beszélgetés folyamán esett szó Schorich János földbirtokosról.

Savanyó kérdezősködésére Lengyel Ferkó elmondta, hogy ennek az úrnak sok pénze lehet, mert a napszámosait a környéken a legjobban fizeti.

Megérlelődött a gondolat a három rablóban, hogy Schorichot ki kellene rabolni. Lengyel Ferkót is rábírták, hogy legyen a segítségükre mint strázsa, mert így senki sem fogja felismerni. Megállapodtak abban, hogy harmadnapon este a „búza gödörnek" nevezett erdőrészben fognak találkozni Lengyel Ferkóval, és onnan indulnak a rablás végrehajtására.

Ezek után Lengyel a rablókat a közel levő Gétyei-hegyre kísérte Bernát Ferkó szőlőpásztorhoz, majd hazament.

Harmadnapon az előre meghatározott időben Savanyó, Kecskés és Horváth Nárai csakugyan megjelentek a „búza gödörnek" nevezett erdőrészen, és megérkezett Lengyel Ferkó is.

Horváth Nárai ekkor egy puskát adott át Lengyelnek, melyet a szőlőpásztortól hoztak, majd mindnyájan megtöltötték fegyvereiket, és elindultak Schorich lakása felé.

Mikor odaérkeztek, Lengyel Ferkó elfoglalta őrállását a ház bejáratánál, Savanyó, Kecskés és Horváth Nárai pedig bement a házba. Később Kecskés kijött a házból, és az udvaron az ablak előtt foglalt állást.

Amikor a szobába léptek, Schorichra azonnal fegyvert szegeztek, majd Savanyó felszólította: „Ne félj, senki sem fog bántani, csak a pénzt add elő!" Schorich elővette a pénztárcáját, átadta az egyik rablónak a mintegy harminc forintot. Az visszaadta a pénztárcát, majd újabb összeget követelt. Schorich ekkor kijelentette, hogy több pénzt nem adhat, mert jelenleg nincs több pénz a háznál, mire az egyik rabló többször arcon csapta.

Savanyó is dühös lett, s öklével úgy szemközt vágta a védtelen embert, hogy annak a szemüvege a földre esett és összezúzódott.

Akkor a rablóvezér sűrű káromkodások közepette ezen szavakat kiáltotta:" Add elő porosz kutya a pénzt, mert mi tudjuk, hogy neked sok pénzed van.

Miután a megfélemlített ember később sem tudott több pénzt adni, a rablók egyike ezek után a zsebeit kutatta át, és pecsétnyomó aranygyűrűjét, aranyóráját és aranyláncát elszedte, a másik rabló pedig a szobában talált erős keményfa bottal addig ütlegelte a magatehetetlen embert, míg a bot középen el nem tört.

Az ütlegelés közben a rabló folyamatosan azt mondta:" Add elő kutya német a pénzedet!" Ekkor történt, hogy a nagy jajgatásra a szomszéd szobában dolgozó Szalay Flórián felfigyelt, és kíváncsiságból benyitott a szobába. Meglátta a rablóvezér, s megkérdezte tőle:" Ki vagy?" Mire mondta, hogy ő asztalos. „No, ha asztalos vagy, akkor bújjál az asztal alá!"- mondta a rabló, amit Szalay Flórián, belátván a helyzetet, meg is tett.

Onnan láthatta, hogy Schorichot a rablók megint ütlegelni kezdték abban a reményben, hogy pénzt csikarjanak ki belőle.

Azután eloldották a zsineget, földhöz csapták, szakállába kapaszkodva a padlón vonszolták, rugdosták, az egyik rabló még a fülére is rátiport, s közben mondta:" Kutya német, ha nincs pénzed, miért jöttél Magyarországra?"

Ezután ismét leültették a székre, megkötözték, megparancsolták neki, hogy egy kijelölt pontra szegezze a tekintetét, és ne merjen megmozdulni.

Ezek után kinyitogatták a szekrényeket, és a ruhák, fehérneműk között kutattak. A szekrényben talált bort megitták, majd magukhoz vettek

egy duplacsövű Lancester puskát, egy hatlövetű revolvert, és találtak egy szorítóprést, amiről azt hitték, hogy bankóprés. Mikor Schorich mondta, hogy az nem bankóprés, akkor egyikük Schorich orrára szorította a prést, ami azután leesett. A szerencsétlen embert újabb kínzásokkal, sőt agyonlövéssel fenyegették.

Ekkor kintről lövések hallatszottak, és a kívül álló rabló sietős távozásra figyelmeztette társait, mire azok el is távoztak.

Ezután Szalay Flórián megszabadította Schorich Jánost a zsinegektől.

Ezen időszak alatt természetesen a bűnüldöző szervek sem tétlenkedtek.

Egy 1883. október eleji hírből tudjuk, hogy Kubács Mihály csendőr főhadnagy vezetésével nyolc csendőr érkezik majd Budapestről Veszprémbe. A csendőrök előzetesen igen előnyös feltételekkel bérelték ki Horváth Sándor építőmester Szabadi utcai lakásának földszintjét. A csendőrök november elsején megérkeztek azzal a feladattal, hogy kerít-

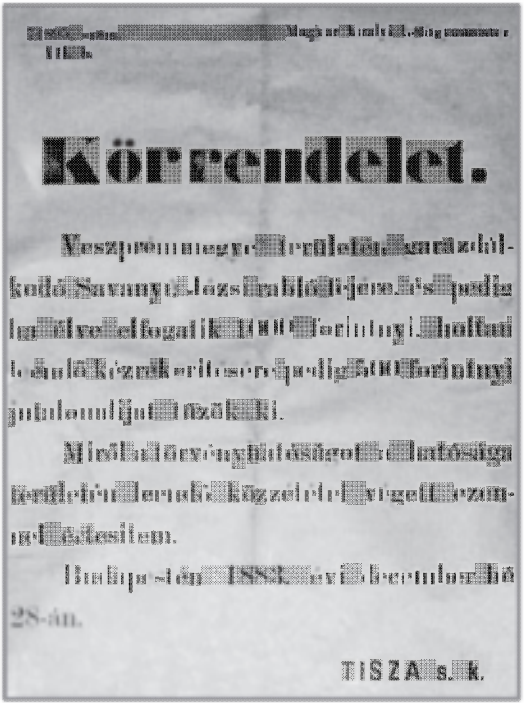

Körrendelet.

28-án.

TISZA s. k.

sék kézre Savanyó Józsit, és fokozottan ügyeljenek a közbiztonságra. A helybeli pandúrok elég fanyalogva fogadták a kollégákat, hiszen Savanyó elfogásának dicsőségét nem szívesen engedték át. Hogy a fővárosból miért csendőrök érkeztek, és Veszprémben még mindig pandúrok voltak, annak a magyarázata a következő.

A belügyminiszter rendelkezése értelmében 1881. március 3-án elrendelték a csendőrség felállítását, elsősorban a vidék rendjének fenntartása érdekében. Ezzel együtt szervezték újjá a rendőrséget is. Veszprém megyében a budapesti csendőrök érkezésekor még pandúrok voltak szolgálatban 1883. december 31-ig. 1884. január 1-jével jött létre a csendőrség intézménye. Tudni kell még, hogy ezzel egy időben a magyar királyi belügyminisztérium 74895. VII: b számú rendeletére Veszprém megyében statáriumot hirdettek ki.

1884. február 19. Akali

1884. február 18-ról 19-re virradó nap éjjelén Savanyó Józsi, Horváth Nárai János és Sipos (Szabó) István ismét Nemespécselyre mentek, és felkeresték Németh (Dozoga) István és Entz József juhászokat, és egész reggelig Németh lakásán mulatoztak.

Reggel kimentek a pécselyi erdőre, nappal ott tanyáztak. Ezen a helyen határozták el, hogy este Akaliba mennek, hogy kirabolják Kiss János házát. Entz József ugyan mindenről tudott, de nem tudott társaival menni, mert juhai éppen ellettek, viszont puskáját Némethnek kölcsönözte.

Németh vezetésével, aki jól ismerte az utat, estefelé elindultak Akali irányába. Útközben megállapodtak a rablás részleteiről, mely szerint Savanyó , Horváth Nárai és Tóth Patyi István a házba mennek, Németh és Sipos kívülről fognak őrködni.

Befeketítették arcukat, megtöltötték fegyvereiket, és Kiss János házához mentek. Az előzetes terveknek megfelelően tehát Savanyó, Horváth Nárai és Tóth Patyi behatoltak a házba, egyenesen a konyhába, ahol a nőcselédek dolgoztak. Egy sarokba kényszerítették a nőket, s őrzésükkel Tóth Patyit bízták meg. Savanyó a konyhában tartózkodó nők közül azt parancsolta Kiss Timinek, hogy vezesse őket a szobába, ahol az urak tartózkodnak. A felszólításra Kiss Timi azt válaszolta, hogy gazdája a háztól távol, a hegyen van, asszonya szobájába pedig nem lehet bemenni, mert az már bezárta az ajtót.

Savanyó ekkor ráparancsolt, hogy zörgessen asszonya ajtaján, és mondja neki, hogy az öregbíró és a kisbíró vannak itt, kik sürgős levelet akarnak átadni.

Kiss Jánosné azonban, aki már előtte hallotta a gyanús hangokat, az ajtót nem nyitotta ki, hanem azt kiáltotta, jöjjenek holnap. Egyik rabló nagy káromkodások között azt kiáltotta:" No, ha nem nyitod ki, akkor majd betaszítjuk!"

Kiss Jánosné hallván e szavakat, a káromlást, azonnal felfogta, hogy rablókkal van dolguk. Ijedtségében a szobában hagyta 79 éves elaggott édesanyját, özv. Németh Istvánnét, e szobából kifutott, az ajtót édesanyjára zárta. Átfutott a többi szobán, a hátsó folyosón keresztül az istállóba, onnan a szomszéd házba menekült, onnan küldött üzenetet a hegyre a férjének, tudatva, hogy házuknál rablók vannak.

Ezalatt a rablók bezúzták az ajtót, és behatoltak a szobába, ahol özv. Németh Istvánnéra fegyvert szegeztek, s tőle pénzt követeltek. Minthogy az idős asszony pénzt nem tudott előadni, őt tettleg bántalmazták, majd felszakították a másik szoba ajtaját, és feltörték a szobában levő szekrényeket.

Az egyik szekrényből 17 darab 10 forintos bankjegyet, két aranygyűrűt, hat 100 forintost, 102 húszforintost, egy kétforintos ezüstpénzt, egy ötforintos aranypénzt, ezen felül még egy lancester puskát, egy vadászkabátot, egy puskaporos szarvat, és a készlethez tartozó töltényeket vették magukhoz.

Míg a rablók tevékenykedtek, hazaérkezett a házigazda, Kiss János. Megpróbálta a falu népét összecsődíteni, de ezen fáradozása nemigen sikerült, mert a lőfegyver nélküli emberek nem mertek a házba bemenni. Kiss János megközelítette a házat, rálőtt az őrt álló rablóra, mire a házban levő rablók kijöttek, ők is leadtak néhány lövést Kiss Jánosra, s azután eltávoztak.

Az akali rablást követően Savanyó és Horváth Nárai a pénz felosztására a hegyre mentek, és ott Horváth Károly és Szentes József alsódörgicsei lakosok közös tulajdonát képező pincének a tetőzetét felnyitották, a pincébe hatolva az ajtót belülről kinyitották, s a pince belső helyiségében Savanyó a pénzt felosztotta. A pincében csapon hagyott hordóból ittak, s még egy korsóval magukkal is vittek.

Közben arról is írtak a lapok, hogy a betyár hogyan szórakozott a hatósággal. A Veszprémi Független Hírlap írta le, hogyan hajtott végre egyik éjjel Savanyó egy „valóságos bravúr tettet".

A Devecserhez alig háromnegyed óra járásra fekvő és az Esterházy uradalomhoz tartozó Jenő-telken Savanyó öt társával együtt beállított a tanyára, és beüzent a majorosnak, hogy szava van hozzá, nézzen ki. A majoros kiment, mire Savanyó közölte vele, hogy ők bizony éhesek, s egy anyabirkát azonnal vágjon le. A majoros engedelmeskedett, Savanyóék nyugodtan elköltötték a finom eledelt. Mindezek után illendően tiszteletét küldte az uradalom ispánjának, s megüzente neki, hogy ha akarja, nyugodtan jelentse föl. Az ispán ezt meg is tette, reggel jelentést tett a devecseri szolgabírónak.

S mint a lap megírta: "Ilyen merész bravúr-tettet visz véghez Savanyó Józsi a szolgabíró székhelyétől háromnegyed órajárásnyira."

Savanyó elfogása

1884. április közepén terjedt el a hír, hogy nem sokkal előtte a zalaegerszegi csendőr szakaszparancsnoksághoz titkos bejelentés érkezett. Eszerint Savanyó Józsi egy idő óta Tapolca környékén tartózkodik. A bejelentő egy fiatal juhászbojtár volt, aki azt mondta, hogy a kitűzött jutalomdíj elnyerése céljából a csendőrséget Savanyó nyomára, illetve tartózkodási helyére vezeti.

Marzsó Lőrinc szakaszparancsnok azonnal intézkedett, és elrendelte a nyomozást. A nyomozás vezetésével Szopós István csendőrőrmestert bízta meg, aki Hoszni István csendőrrel, valamint a feljelentő és letartóztatott juhászbojtárral kocsira ült, és Tapolcára hajtott. Ott csatlakozott hozzájuk Papp Lajos tapolcai csendőr őrvezető, valamint Grósz Károly és Bőhm Samu tapolcai csendőrök, és azonnal megkezdték a nyomozást. Már vagy két hete kutatták a környék búvóhelynek alkalmas területeit, de eredményre nem jutottak.

Végül 1884. május 4-én mégiscsak elfogták Savanyót és társait. Hogy hogyan, milyen körülmények között, mily módon fogták el, sok egymásnak ellentmondó vélemény látott napvilágot a különböző tudósításokban.

Az egyik verzió szerint a Tapolca környéki véndeki cseres egy sűrű bozótosában tanyáztak a rablók. Délután egy-két óra között a csendőrök megközelítették a bozótost, és támadásba lendültek. Grósz csendőr azonnal rávetette magát Savanyóra, így az a forgópisztolyát nem tudta használni. Szopós őrmester és Papp őrvezető a kezeit és torkát kapta el, majd a közben megérkező Hoszni és Bőhm csendőrökkel együtt teljesen lefegyverezték és megbilincselték a „vadállati erőt kifejtő" betyárt.

A csendőrök elfogták Mogyorósi Imre kóborló pásztort is, aki a szentkúti erdőkerülőtől élelmet vitt Savanyó részére.

Savanyó két társa elmenekült.

A csendőrök nem elégedtek meg a fogással, lesbe álltak, és vártak Náraira, akinek 6 óra tájban kellett megérkeznie. Azonban Nárai megneszelhette a veszélyt, mert nem jelentkezett.

A csendőrök este 8 óra tájban abbahagyták a várakozást, és a rendkívül értékes fogollyal Tapolcára indultak. A csendőrlaktanyában külön cellákban helyezték el az elfogottakat.

Savanyó elfogása így semmiképpen sem tűnik életszerűnek. Hogy a rettegett betyár csak úgy, egy puskalövés nélkül elfogható lett volna, nehezen hihető.

Közelebb állhat a valósághoz, hogy a Zalaegerszegen bejelentést tevő, a csendőröket vezető, a kisebb bűnügyek miatt azonnal le is tartóztatott fiatal juhászbojtár Mogyorósi István volt, öccse a Savanyóval elfogott Mogyorósi Imrének. Okuk lehetett a bosszúra, hiszen nagybátyjukat árulásért állítólag kivégeztette Savanyó. Jó viszonyban voltak a fivérek Savanyóval, a rablóvezér megbízott bennük, nem tartott tőlük. Viszont az idősebb Mogyorósi testvérnek is bőven volt vaj a füle mögött, amivel a csendőrök zsarolhatták őt. Mikor bejárt a szentkúti erdőkerülőhöz élelemért, italért, hogy azt Savanyóhoz elvigye, közben rendszeresen találkozott a csendőrökkel, s mindent elmondott Savanyóról. Még ilyen háttérrel rendelkezve sem mertek a csendőrök támadni. Mogyorósi Imrének állítólag az is feladata volt, hogy a rajtaütés napján távolítsa el Savanyó közeléből Nárai Jancsit, nehogy a betyárok túl erősek legyenek. Ezután élelmet és bort vitt Savanyónak, amibe ráadásul altatót is kevert. Így tudta megközelíteni az öt csendőr a kábult betyárt.

A segítség ellenére Mogyorósi Imrét is letartóztatták, hiszen csak feltételesen volt szabadlábon, másféléves börtönbüntetése még nem volt jogerős.

Ugyanezen a napon délután Pintér Örzse lélekszakadva állított be Födő Mihály dörögdi juhászbojtárhoz a hírrel, hogy elfogták Savanyó Józsit, és attól félt, hogy vele együtt elfogták szeretőjét, Nárai Jancsit is. Födő Mihály, akinél gyakran vendégeskedett a két betyár, még nem tudott a dologról. Megnyugodtak viszont, amikor hamarosan megérkezett Nárai Jancsi, aki már hallott Savanyó elfogásáról, s mivel őt is keresték, elmenekült a környékről.

Savanyónál elfogatása alkalmával volt egy díszesen gravírozott lancaster és egy igen szép lefaucheux kétcsövű fegyver, egy tízlövetű forgópisztoly, két darab tölténytáska tele töltényekkel és fegyvertisztítószerrel, egy vadásztáska, egy kettősfedelű emailirozott remontoir aranyóra, egy aranylánc, egy elromlott, kicsiny, ócska, lapos ezüstóra, két aranygyűrű, egyik H. S. (Hans Schornich) monogrammal, egy vörösbársony pénz- és szivartárca, egy darab császári és királyi arany és egy épület alaprajza, melyen a bejáratok meg voltak jelölve.

A vizsgálat ideje

A tapolcai kihallgatás alkalmával Savanyó mindent tagadott, még a nevét is letagadta, Török Péternek vallotta magát. Azt mondta, hogy Keszthelyen keresett munkát, de nem kapott. Tagadta, hogy Csabrendeken gyilkosságban vett volna részt.

1884. május 5-én délután 5 órakor a zalaegerszegi csendőrparancsnokság távirati rendelkezésére Savanyót és társát két csendőr kíséretében Zalaegerszegre szállították.

Érdekesség, hogy a Savanyó fejére kitűzött vérdíjért 1884. május közepén jelentkeztek Zala megye alispánjánál. Az illetők juhászbojtárok voltak.

A csendőrök, akik a rablóvezért elfogták, hivatali kötelességüket teljesítették, így a rabló fejére kitűzött jutalomból nem részesülhettek

Grósz csendőrbiztos nem is bírta ki ezt a nagy kisemmizést. Rövidesen lemondott állásáról, mert úgy érezte, érdemeit nem méltányolták eléggé, csak egy elismerő okmányt kapott.

Egy budapesti lap tudósítója még májusban meglátogatta Savanyót a zalaegerszegi börtönben, de csak az ablakon keresztül beszélgetethetett vele, amikor a rabló a délutáni sétáját végezte. Mint írta:" Savanyó korántsem a rabló mondák daliás alakja, sőt egész nyomorúságos, kinézésre inkább hasonlít egy budapesti csirkefogóhoz. A ledobott fél szivart mohón kapta fel."

Közben megindult a találgatás, hogy hol, melyik megyeszékhelyen legyen majd a tárgyalás.

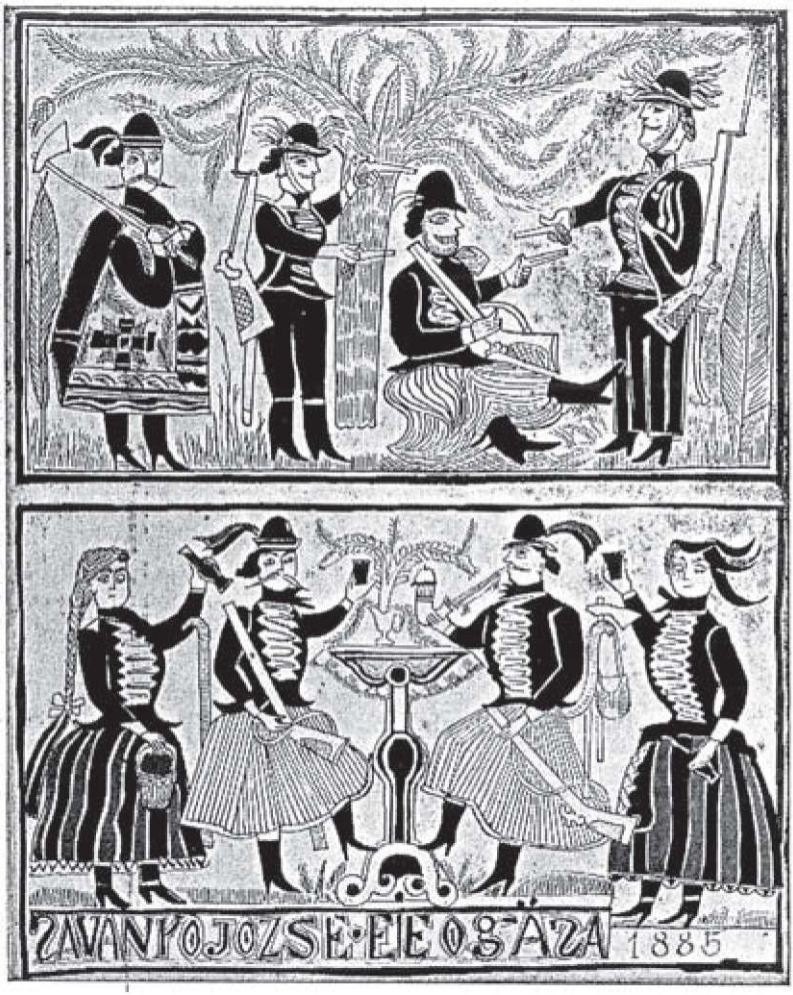

Kezdetben úgy volt, hogy Zalaegerszegen, és a tárgyalást Gidró László zalaegerszegi vizsgálóbíró vezeti.

Bessenyei, zalaegerszegi királyi ügyész viszont azon véleményének adott hangot, hogy a tárgyalást célszerűbb lenne Szombathelyen lefolytatni, mondván, az „ottani törvényszéknek több jussa van hozzá."

1884. július elején azután eldőlt a kérdés. A királyi ítélőtábla a szombathelyi törvényszék illetékességét állapította meg. Egyébként a két megyeszékhely törvényszéke nem véletlenül ódzkodott a súlyos bűncselekmények sorozatát tartalmazó tárgyalástól, s nem véletlenül próbálták egymás nyakára rakni az azzal járó terheket, hiszen a tárgyalás nehéznek ígérkezett.

Az évek alatt elkövetett, felderítetlen és felderíthetetlen bűncselekmények sorozatának kiderítése szinte megoldhatatlan feladatot jelentett a törvényszékek számára.

Az, hogy a bűncselekményeket több, négy-hat megyében követték el; az, hogy sok gaztettet követtek el Savanyó nevében csak hogy magukról a gyanút elterelj ék; azután az a tény, hogy Savanyó fizimiskája, alkata éppen nem egy már országszerte ismert rablóvezér jellegzetességeit mutatták.

Egy lap feltételezte, hogy ilyen satnya emberke nem lehetett rablóvezér, a „Savanyó Józsi" csak mítosz, ami rablás, gyilkosság és egyéb gonoszság történt, csak ráfogták erre a Savanyóra, és az igazi tettesek az ilyen hírek terjesztésével próbálták megtéveszteni a csendőrséget.

Komoly, és megoldhatatlan feladat volt, hogy a bűnüldözők hada, akik semmi vétséget nem követtek el, de azt állítván, hogy nevük Savanyó Józsi, sok esetben vonták el a nyomozókat az igazi feladatoktól.

Ebből is látszott, hogy nehéz dolga lesz a szombathelyi királyi törvényszéknek.

Az ügy menetének megfelelően a szombathelyi királyi törvényszék 1884. július 1-én megkereste az ügyészséget, hogy Savanyó Józsit, valamint Fercsák Györgyöt, Mogyorósi Imrét és Kecskés Józsefet mint állítólagos bűntársakat mielőbb kísértesse Szombathelyre. Közben a bűnjelek is Zalaegerszegről Szombathelyre kerültek.

A betyárokat bilincsbe verve vitték a szombathelyi börtönbe. Az utolsó pár jobboldali tagja volt Savanyó Józsi, aki most új ruhában feszített. Fején bárányb őr kucsma volt, combig érő barna nadrágot és ugyanolyan színű mellényt viselt. Hosszú szárú csizmája gondos munkára vallott.

Egyenesen, fenntartott fejjel lépegetett előre, látszott rajta, hogy tudatában van személye fontosságának.

A börtönbe érve Alexy doktor az ütőerét vizsgálgatta, a lakatos meg a lábait. Míg három társa keresztvasat kapott, a Józsit jobban megbecsülték, ő nyűgvasat kapott. A nyűgvas viszont erősen megviselte a szép magas szárú csizma állapotát, mely azonban csak addig tartott, míg saját ruháját rabkosztümmel fel nem váltották.

Ez egészen megváltoztatta korábbi testtartását.

A nehéz vasak súlya alatt előregörnyedt, feje a vállai közé süllyedt, az ivókorsóját és a vastömeget alig tudta azon a nyolc lépcsőn lehozni, amelyen lejött, mikor fél órára naponként kieresztették.

Mikor jött lefelé, süvegét rendesen a kezében tartotta, mert hát nem azért volt Savanyó Józsi a csavargók fejedelme, hogy illendőséget ne tudjon.

A nehéz vas nagyon kínozta a lábát, de mivel jó magaviseletű, szófogadó volt, megszánták a fogvatartók. A nyűgvasat katonavassal cserélték fel, s mi több, visszakapta saját ruháit is.

Mindig a börtön udvarának hátsó felében sétált, ez alkalommal minden rabnak ajtó mögé kellett vonulnia, hogy az érintkezésnek minden lehetősége kizárt legyen. Sőt rabtársai még csak nem is láthatták.

A vallatások alkalmával csak azt ismételte folyamatosan, hogy nem tud semmit, még csak a táját sem ismeri a helyeknek, ahol a tanúk szerint rablást követett volna el. Teljes ártatlanságot mutatott. Nem is értette, mit keres a börtönben. Pedig a korabeli újságok megírták, hogy vigyázni kell vele, mert nagyon „raffinírozott." Idegen nyelveket beszél, több szakmát is ismer, rabolt, fosztott már sokféle öltözékben, mindenféle álarcban, tudott elegáns, nagyvonalú lenni, de dolgozott munkásként Budapesten is.

A Veszprémi Független Hírlap újságírója jegyezte meg erre: „Ebből egy szó sem lehet igaz. Józsi most is csak pásztor, egyszerű magyar juhász, kitől azonban az értelmességet, s némi pallérozottságot nem lehet megtagadni."

Eközben a régi tettestársak közül egyre többet fognak el, egyre többen kerülnek a szombathelyi börtönbe. Már tíz új rabtárs érkezett, akik nem láthatják Savanyót, egymással nem beszélhetnek, a séta alkalmával csak úgy kerülgetik egymást az udvaron.

Nagy részük katonaviselt, csinos, szálas, fiatal legények, a bő gyolcsgatya úgy libeg-lobog rajtuk.

Hölgy tagja is van a kompániának. A még szökésben levő Nárai szeretője, akit csak nem régen hoztak be a csendőrök. A vizsgálatot egyébként Simon Miklós királyi törvényszéki bíró vezeti. Nagy súlyt fektet arra, hogy a rejtélyes csavargó múltját minél jobban felderítse. Tőle várja a közvélemény, hogy megoldja azt a drámát, amelynek hőséről évek hosszú során át annyit beszéltek Dunántúl vármegyéiben.

Miközben a börtönben lassan, nehezen teltek a fogva tartottak napjai, az élet odakint sem állt meg.

Savanyó Józsi főnöki szerepét Nárai Jancsi vette át, és folytatta a garázdálkodásokat Vas, Zala és Veszprém megyében. Nárai Jancsi hűséges bűntársai pedig Fercsák Gyuri juhász, aki 1883. október 22-én szabadult a lipótvári fegyházból, és Wenczli Miska, igazi nevén Horváth Mihály, ugyancsak juhászok voltak.

A rablások idején mindhárman pásztorosan voltak öltözve, amelyhez tartozott még egy hátultöltő fegyver és egy forgópisztoly.

A büntetőperben 1884 őszének elején gőzerővel megindult a nyomozás. Simon Miklós, szombathelyi királyi törvényszéki bíró jött megyénkbe, hogy kibogozza azokat a szálakat, amelyek a Savanyó-bandát összefogták. A bűntársak közül Tótvázsonyban elfogatta Bognár Kovács Gábort, kinek összes vagyonát is zár alá vetette. A tettestárs az elfogatásakor töredelmes vallomást tett, mely szerint valóban részt vett a tihanyi apátság kirablásában.

Rövidesen elfogtak egy Grotta nevű péczeli kocsmárost és Savanyó sógorát, Sipost és annak vejét. Vagyonukat zár alá vették. Mindhárman vallomást is tettek, mely arra utalt, hogy valóban bűnösök.

A Veszprémi Közlöny című lap 1884. szeptember 7-i számában beszámolt arról, hogy előtte pénteken, azaz szeptember 5-én a szombathelyi törvényszék vizsgálóbírójának vezetésével egy csoport csendőr érkezett Veszprémbe, megláncolt rabokkal. A rabok között volt Savanyó Jóska is több bűntársával együtt. Szembesítésre és helyszínelésre hozták a gonosztevőket –többek között –Veszprémbe is.

Az újság szerint köztük volt a tótvázsonyi Bognár Kovács nevű is, aki egyike volt a főcinkosoknak, de kiadta magát már Savanyónak is. Ezen a napon nagy csődület volt Veszprémben, amit az okozott, hogy Tótvázsonyból , Nagyvázsonyból és Pécselyről seregestül hozták be az orgazdákat – szembesítésre.

A Veszprémi Független Hírlap 1884. szeptember 7-i számában megjegyezte: „Megfoghatatlan, hogyan tudták ez egyének üzelmeiket ily

hosszú időn át az igazságszolgáltatás elől elrejteni, holott feltűnő vagyonosodásuk méltán gyanút ébreszthetett volna bárkiben is."

Eközben kiszivárogtak a hírek a kihallgatásokról is. ,Ez pedig így szólt, hogy Savanyóra, a hírhedt betyárra semmi nagyobb bűntényt nem lehet rábizonyítani, és a közvélemény is úgy vélekedett, hogy a betyárromantika ezen hősének csak a híre volt nagy, ő maga pedig csak egy szerény tehetségű rabló volt.

Különben is mindenki egy nagyon furfangos embernek tartotta, aki óriási ügyességgel védte magát, s nehéz lehetett bármit is rábizonyítani.

Telt az idő, s egyre több „vendége" lett a szombathelyi börtönnek. Így járt Siki Mihály vámosi juhász is, akinek cselekedetei és rejtélyes élete is felkeltették a hatóság figyelmét.

Horogra került Bálint István is, aki korábban Somlóvásárhelyen volt pandúrkáplár. Még mint pandúr volt ismerőse Savanyónak, mert számos alkalommal biztosított számára egérutat, mikor szinte az egész vármegye üldözte. Bálint István hathatós segítsége kellett ahhoz, hogy Savanyót hosszú ideig nem lehetett kézrekeríteni.

Közben Simon Miklós bíró ernyedetlen szorgalommal végezte megoldhatatlannak látszó feladatát. A vizsgálati anyagnak még csak a töredéke volt a kezében, hiszen az „öreg" vagy a „bácsi", ahogy Savanyót társai gyakran nevezték, viselt dolgai még mindig csak kicsiny részletekben váltak ismertté.

A monstre bűnügy, mely akkoriban a legnagyobb volt Magyarországon, megosztotta a közvéleményt. Sokan tartották bűnösnek, de sokan, némely vidéki uraságok, akik féltek Savanyó szabadlábon levő társaitól, ártatlanságát híresztelték.

Ez utóbbinak folyamán alakult úgy, hogy a közönség azt hitte, hogy Savanyót a két Mogyorósi gyerek szolgáltatta volna a hatóság kezébe.

A dolog valóban úgy történt, mondták az ellenlábasok, hogy Savanyó Józsi és kebelbarátja, Nárai Jancsi is egyaránt szerelmi viszonyt ápolt Pintér Erzsivel és Tausz Lidivel. Nárai, a fiatalabb és tüzesebb rabló észrevette, hogy Savanyó mindkét leányzót „érdekes" állapotba ejtette, Nárai a pusztadörögdi juhászgazda és Mogyorósi Pista billegei juhászbojtár közreműködésével Savanyót a tapolcai csendőrök kezére juttatta.

Ezt a tényt úgy látták bizonyítottnak, hogy máskor Nárai mindig Savanyó mellett volt, ez alkalommal egy órányi távolságra lehetett az elfogás színhelyétől.

Különben Joó János, pusztadörögdi juhászgazda azt is mondta, hogy Nárai meghalt.

Mogyorósi Imréből, akit Savanyóval fogtak el, a vizsgálóbírónak semmi vallomást nem sikerült kivenni, s ellene semmi bizonyíték nem volt ezért a bíró szabadlábra helyezte.

A következő, 1885. év közepére az elfogottak és kihallgatottak száma meghaladta a százat, de azt valójában nem lehetett tudni, hogy hányan érintettek a Savanyó-féle bűnügyben. A nyomozás határát már kiterjesztették Zala megye határos részeire is.

1885 októberében a Savanyó és társai elleni bűnügyi iratokat, melyeknek terjedelme meghaladta a kétezer ívet, Simon Miklós vizsgálóbíró átküldte dr. Ajkas Károly szombathelyi királyi ügyészhez. Dr. Ajkas azonnal megkezdte az iratok tanulmányozását, és úgy döntött, hogy az egész ügyet magánál tartja. Az irathalmazok áttanulmányozása annyira elfoglalta az ügyészt, hogy a hivatal vezetését kéthavi időtartamra kénytelen volt átengedni Török Sándor királyi alügyésznek. Ezen intézkedését felettesei jóváhagyták.

Egyébként a vizsgálat kapcsán megismerhettük Savanyó József aktuális és egyben hiteles személyleírását is.

Eszerint 159 cm magas, zömök testalkatú, arca gömbölyű, piros, szeplős, haja gesztenyeszínű, homloka magas, szemöldöke szőke, szeme kék, orra és álla rendes, szája széles, bajusza gesztenyeszín, fogai épek, különös ismertetőjele a homlokán jobboldalt felül látható forradásos sebhely.

Tárgyalások, ítéletek

A monstre per tárgyalását 1886. május 6-án 9 órakor kezdte tárgyalni a szombathelyi királyi törvényszék. Kétszáz tanút idéztek be. Az már az elején kiderült, hogy a számtalan bűneset közül Savanyót egyetlen esetben sem terheli gyilkosság. Azt gondolták, hogy Savanyó húsz évet fog kapni, 16 társa kisebb-nagyobb büntetést.

A tárgyalási helyiségül kijelölt szombathelyi megyeházi nagyterem zsúfolva volt, tele érdeklődő közönséggel.

A törvényszék a következőleg alakult:

Elnök: Bárdossy László, szavazó bírák: Helényi István és Tura József,

jegyző: Sarlay Ferenc, vádló: dr. Ajkas Károly , védők: Savanyó ügyvédje, dr. Stirling József , a társaié: Éhen, Weghofer, Antal, Török, Weiss, Markovics, Tobisch és Feldmann szombathelyi ügyvédek.

Mikor a letartóztatásban maradt 13 vádlottat elővezették, általános mozgolódás támadt a teremben.

A fő érdeklődés természetesen Savanyó felé fordult. „Igénytelen alak villogó szemekkel"- mondta valaki a közönség soraiban, amire többen bólogattak.

A tanúk és a szabadlábon levő vádlottak közül 168-an jelentek meg a tárgyaláson.

A királyi ügyész több óráig tartó vádbeszédében 27 pontban adta elő vádját: Szentiványfán rablás, Csabrendeken rablási kísérlet és emberölés, Gyömörőn rablási kísérlet, gyilkosság, tolvajlás, Gyertyánoson, Alásonyban, Vázsonyban, Csányban rablás, Szergényben és Bobán emberölés, Akaliban rablás.

Savanyó mosolyogva, kihívóan, a többiek kifejezéstelen arccal hallgatták az ügyész vádbeszédét. Savanyó tagadta a súlyosabb vádakat.

A különböző bűnügyekben rendkívül érdekesek voltak a tanúvallomások.

Az alsósági rablásban, ahol egyik helyről a mézet, a másik helyről kelmét és vászonneműt loptak, mind a négy vádlott beismerő vallomást tett. Savanyó csupán azt tagadta, hogy a ládákat ő törte fel, három tettestársa, Farkas József Andor, Jóna József és Horváth Wenczli Mihály viszont vallomásukkal azt igazolták.

A szentiványfalvi Bezerédy-kastélybeli rablásban részt vettek közül Farkas József Andor a vizsgálat és végtárgyalás folyamán beismerte, hogy a rablásban ő részt vett, s kívüle még Savanyó József, Savanyó István, Falusi József és Falusi János működtek közre.

Amikor a bíró szembesítette Farkas József Andort Savanyó Józseffel, ez utóbbi tagadott. Annak ellenére tagadta az ellene felhozott vádat, hogy a bűncselekményben való részvételét tanúsította Falusi János, és a korábbi kihallgatása folyamán az időközben börtönben meghalt Falusi József is.

A tárgyalás során a beidézett tanúk közül felismerte Savanyót özv. Almási Anna, Bakó Rozi és Szabó Ferenc, akik alakjára és termetére nézve hasonlónak találták azon rablókhoz.

Ezeket a bizonyítékokat erősítette meg öreg Szalay János és Fodor

Mihály tanúk hittel erősített vallomása, miszerint Savanyó 1883. év októberében a Szergény községhez tartozó Lovasi majorban, beszélgetés alkalmával nyíltan beismerte, hogy a Bezerédy ellen elkövetett rablásban részt vett, s emiatt kellett bujdosóvá lennie. Ugyanezt bizonyította Csuka Molnár József vallomása is, akinek Savanyó ugyancsak elmondta a rablásban való közreműködést. Savanyó Anna és Farkas József Andorné vallomásaikban igazolták, hogy Savanyó József és Farkas József Andor a rablás idejét megelőzően hazulról eltávoztak és csak harmadnapon tértek haza.

A középiszkázi pandúrok elleni harccal kapcsolatban – ahol testvérét, Savanyó Istvánt megölték a pandúrok – Savanyó József tagadta, hogy a pandúrok megtámadásánál jelen lett volna.

Mátis József, Domján György és Kóczán Ferenc a harcban részt vevő pandúrok tanúvallomásukban hittel erősítették, miszerint 1879. június 29-én Középiszkázon voltak, hogy a szökésben levő Savanyó Józsefet és bűntársait elfogják. Vallomásukban elmondták, hogy a harmadik fegyveresben felismerték Savanyó Józsefet. Különösen megerősítette ezt Mátis, aki felsőiszkázi volt, így ismerte Savanyót.

Vallomásában az akkor megsérült és elfogott Csuka Molnár József is elismerte Savanyó József ottlétét.

A csabrendeki Háczky Kálmánnál történt betöréssel és Bogyai Antal lelövésével kapcsolatosan Káplár Németh József, Bálint József, Tápi József, Szücs Zsiga János és Hajdu Borzas Ferenc vádlottak beismerték, hogy Savanyó vezetése alatt törtek be a földbirtokoshoz.

A fent megnevezett bűntársaknak a zalaegerszegi királyi büntető törvényszék előtt korábban lefolytatott tárgyaláson előadott vallomásai alapján, valamint jelen tárgyaláskor Tápi Józseffel és Bálint Józseffel való szembesítéskor újra megerősítést nyert, hogy a csabrendeki szándékolt rablásnál Savanyó volt a vezér. Az ő irányítása alatt vált lehetővé, hogy társai fegyveres kézzel elfoglalhassák őrhelyeiket, így Németh Káplár Józsefnek is módot nyújtottak arra, hogy Bogyai Antalt agyonlőhesse. Savanyót szándékos emberölés bűntettének részességében mondták ki bűnösnek.

A gyiróti birkalopást Savanyó elismerte.

A győrgyömörői Gerstman Gáspárnál végrehajtott rablással kapcsolatosan Farkas István és neje, Salamon Erzse vádlottak a vizsgálat és végtárgyalás urán ismételten beismerték, hogy Savanyó József 1881

őszén többször megjelent házukban, és tőlük tudta meg Savanyó, hogy Gestman sok pénzzel rendelkezik.

A szombathelyi törvényszék előtt Savanyó József tagadott. A jelen levő tanúk azonban hittel igazolták, hogy személyében határozottan felismerik az alacsonyabb termetű rablót, aki Gerstman Gáspár mellének szegezte a fegyverét, és pénzt követelt. Ugyanez a rabló volt, akit Gerstman Zsigmond megfogott, ki társát arra biztatta, hogy a fiút lője agyon. Savanyó József ellen a Gerstman Dávid ellen elkövetett gyilkosság bűntette miatt emelt vád nem volt megállapítható.

A dolog érdekessége, hogy Farkas István és neje terhelő vallomást tettek, ugyanis a rablás után néhány hétre a lakásukon megjelenő Savanyó azt mondta, hogy ő lőtte meg Gerstman Dávidot. A szembesítéskor Savanyó ezt tagadta.

Farkasék tanúvallomásával ellentétben Sebő Dániel tanú a végtárgyaláson hittel tanúsította, hogy Gerstman Dávid meglövésénél jelen volt, így jól látta azt, hogy nem Savanyó József, hanem a jóval magasabb termetű, fekete csuklyás szűrt viselő rabló lőtt Gerstman Dávidra.

A következő győrgyömörői bűncselekményt a ló- a kocsi –és a szerszámlopásban való részvételt, melyet a szombathelyi fegyházban elhunyt Szij Sörös Jánossal együtt hajtottak végre, Savanyó elismerte.

A káptalanfai lopásos esetet , melyet Savanyó a szökésben levő Horváth Nárai Jánossal és az elhunyt Hajdu Borzas Istvánnal együtt követett el, elismerte.

A kelédi, széplaki és egyházashetyei lopásokat a Savanyó-banda tagjai hajtották végre. A főnök a háttérből irányított, a lopásokat a szökésben lévő Horváth Wenczli Mihály , az időközben jogerősen elítélt Orbán János és az ugyancsak szökésben levő Horváth Nárai János hajtotta végre.

A dobai számadójuhász-verésben a vád szerint Savanyó vádlott és a szökésben levő Horváth Nárai János vett részt. Savanyó József tagadta a cselekményt, s azt is, hogy a sértett megverésénél jelen lett volna.

A gyertyánosi özv. Rosenthál Józsefné sérelmére elkövetett rablást Savanyó József mindvégig tagadta. Ennek ellenére özv. Rosenthálné, a károsult, Rosenthál Samu és Rosenthál Rozália tanúk, akik Savanyó József személyében határozottan felismerték azt a rablót, aki a rablás alkalmával mint vezér szerepelt, és aki a pénzeket kezelte.

Ezeket a bizonyítékokat támogatta Rosenthál Károly tanú, aki hit alatti vallomást tett, mely szerint ő a rablást megelőzőleg egy Savanyó Jó-

zsefhez hasonló embert látott vizsgálódni a ház körül. Tüdő Mihály tanú azt vallotta, hogy mikor 1883 őszén Pusztadörögdön Savanyó József és Horváth Nárai János felkeresték, arról beszéltek, hogy van pénzük elég, hoztak Vas megyéből, ahol kiraboltak egy zsidó asszonyt.

Az ágastai majori erdőkerülő-verésben Savanyót nem tudták tettlegességgel megvádolni.

A Nagyalásony és Salamon közötti útszakaszon kirabolt tyukásszal kapcsolatban Savanyó József a végtárgyalás folyamán beismerte, hogy a rablást megelőző este a rablás színhelyétől félórányi távolságban fekvő Podári pusztán szökésben levő Horváth Nárai Jánossal együtt megjelent, és Kis Gyökeres György juhásznál voltak egészen a hajnal közeledtéig.

Beismerte azt is, hogy mindketten felfegyverkezve voltak, de tagadta azt, hogy Plahovits Márton tyukászt ő és társa, a szökésben lévő Horváth Nárai János rabolta volna ki.

Azok a tanúk azonban, akik a Podári pusztán jelen voltak, Kis Gyökeres György , Micheller Szepi, ifj. Rákóczi Mihály és Németh Lajos állították, hogy Savanyó Horváth Náraival és még két ismeretlen társával együtt jelentek meg. A közeli akácosban húzódtak meg, ahova Kis Gyökeres György ételt és italt vitt.

Nevezettek vallomása szerint éjfél környékén Savanyó elbocsátotta két ismeretlen társát, akiknél nem volt fegyver. Savanyó és Horváth Nárai azután hajnal felé abba az erdőbe távoztak, melyből azok a rablók jöttek ki, akik Plahovits Márton tyukászt kirabolták.

A szergényi eseményt elismerte Savanyó József. Pisztolyának mutogatása közben a -kiürítettnek vélt -pisztolyban maradt egy lőszerrel halálosan megsebesített egy fiatal juhászbojtárt.

Balatonszőlősön a református lelkész kirablása meghiúsult.

A nagyvázsonyi rablás résztvevőit Sipos (Szabó) István és Kecskés József vallomása alapján azonosították. A Todesco uradalmi irodában levők Rotterman Károly uradalmi intéző, Veller Alajos számtartó, Mikolás Vince főerdész, Ráffl Ignác szeszfőzdevezető, Rauch József hajdú hittel erősítették meg, hogy a rablás idején az irodában tartózkodtak.

A külsőcsányi rablás tényét Savanyó elismerte.

Az akali rablást Savanyó , Németh(Dozoga) István, Tóth Patyi István, Sipos(Szabó) István vallomása után elismerte.

Savanyó, amit lehetett, tagadott.

„Igénytelen alak. Szemei, ajkai egyre vonaglanak, görcsösen szoron-

gatja a kalapját, a közönségre azonban kihívó tekinteteket vet. Szemöldökét összevonja és sötéten néz a kíváncsiskodókra. Szemei villognak. A vádbeszéd hallatán többször mosolygott, sőt egyszer hangos nevetésre fakadt, amiért az elnök megrótta"- írta a perről tudósító újságíró.

A szombathelyi királyi törvényszék a Savanyó József és társai bűnügyében 1886. május 16-án vasárnap délelőtt 10 órakor hozott ítéletet.

Az ítélet szerint Savanyó Józsefet életfogytig tartó fegyházzal büntette a törvényszék. Társai közül Sipos (Szabó) Istvánt 12 évi, Németh (Dozoga) Istvánt 8 évi, Entz Józsefet 7 évi, Kecskés Józsefet 7 évi, Farkas Andor Józsefet 6 évi, Bognár Kovács Gábort 5 évi, Lengyel Ferencet 5 évi, Varga Kurti Pált 1 évi, Farkas Istvánt 1 évi fegyházra ítélte. Grotta Dávid 1 évi börtönbüntetést, Somodi András 2 havi , Szabó Ferenc 1havi fogházbüntetést kapott.

A többi vádlottat szabadlábra helyezték.

A védők s az ügyész, aki Savanyóra halálbüntetést kért, fellebbeztek.

A magyar királyi ítélőtábla döntése

A fellebbezés után 1886. november 23-án, keddi napon mondott ítéletet a királyi tábla II. büntető tanácsa Savanyó Józsi és társai ügyében. Mint a tábla megállapította, Savanyó az utolsó rablóvezér volt abból a bandából, melyből a Rózsa Sándorok, Patkó Bandik s a Bognár Imrék kerültek ki.

Vádbeszédében az ügyész elmondta, hogy Savanyó és társai garázdaságaik színhelyéül a dunántúli vidéket választották ki, s hogy Savanyó kedvenc tartózkodási helye a Bakony volt, „melynek évszázados fái közt nem egy ártatlan utast fosztott meg erszényétől, sőt nem ritkán életétől is". Nem kevesebb, mint 29 bűntett elkövetésével vádolta meg a vakmerő rablót, aki „az évek hosszú során át tudta elkerülni a büntető igazságszolgáltatás karját, s amerre járt, párolgó vér és égő házak jelölték lépteinek nyomát."

Majd az ügyész folytatta: „Csak ennyi bűntettel vádolják-mert csak ennyi bizonyult rá. Hány lehet azoknak a titkos áldozatoknak a száma, akiket a rettegett rabló az országúton ütött agyon, és az országút árkába temetett. Hány lehet a névtelen áldozatok száma, kiket azóta hiába keresnek hozzátartozóik, s kikről csak Savanyó lelkiismerete tudna szólni."

Az iratok mennyisége egyébként olyan nagy volt, hogy azt lovas kocsival tudták csak a királyi táblához szállítani.

A bűntettek, mellyel a rablóvezért és társait vádolták, a következőképpen oszlottak meg: hét rablás, két rablási kísérlet, egy gyilkosság, három emberölés, három emberölési kísérlet, négy súlyos testi sértés, két hatóság elleni erőszak és tizenöt tolvajlás.

Mint tudjuk, a vádlottak felett a szombathelyi királyi törvényszék májusban már ítélkezett. Savanyót életfogytiglani fegyházra, társait pedig kisebb-nagyobb fegyházbüntetésre ítélte.

Ezek után nézzük meg, milyen ítéletet hozott a királyi tábla II. büntető tanácsa.

A bíróság összetétele a következő volt: elnök: Horváth Döme királyi táblai tanácselnök, bírák: Sélley Sándor, Freinreisz István előadók: Valkay Bertalan és Párvy Iván.

A tárgyalás megnyitása után Párvy előadó ismertette a vádlottak bűntetteit.

A szombathelyi tárgyaláson tárgyalt bűnügyekről már részletesen beszéltünk. A súlyosabb bűnesetek dolgában Savanyó tagadta a bűnrészességet, csak néhány apróbb lopást ismert el.

Ezen a tárgyaláson szerepelt részletesebben a tihanyi bűnügy. Eszerint 1883. március 27-én a rablók Savanyó vezetésével betörtek Meleg Jenő tihanyi nyugalmazott gazdatiszthez. Az idős embert a földre teperték, majd pénzének átadására szólították föl. Meleg átadta nekik 700 forintnyi készpénzét, mely után a rablók kedélyesen jó éjszakát kívánva távoztak. Az itt kapott aranyakat azután Grotta Dávid kocsmárosnál értékesítették, akit ezek után orgazdaság miatt helyeztek vád alá.

Itt került szóba, hogy 1883. április 30-án Bobán betörtek Németh Samu házába. A vád szerint a házigazda kérdőre vonta az állítólagos Savanyót, mire a rabló agyonlőtte Némethet. A tanúk nem tudták megerősíteni, hogy ezt Savanyó tette volna.

Így mentek végig az összes vádponton. A bíróság az előadó meghallgatása után visszavonult, és az elnök délután egy órakor hirdette ki az ítéletet. Eszerint Savanyó Józsit kötél általi halálra ítélte. Rajta kívül csak Sipos Szabó Istvánnak a korábbi ítéletén módosítottak, Sipos 12 évi fegyház helyett 15-öt kapott.

Savanyó, akit a fogság már nagyon megviselt, az ítélet hallatára összerezzent, szemei könnybe lábadtak, de csakhamar összeszedte magát, s az

elnök azon kérdésére, hogy kíván-e fellebbezni, kemény hangon mondta: fellebbezek. Sipos, akinek szintén felemelték büntetését, új vizsgálatot kért.

A törvényszék az ügyészséghez utasította kérésével. Kecskés és Lengyel szintén fellebbeztek. Bognár Kovács Gábor már nem szorult erre a jogorvoslatra, mert a két tárgyalási idő között meghalt. A szabadlábon védekező vádlottaknak előző napon hirdettek ítéletet.

A kúriai ítélet

A vádlottak nem nyugodtak bele a királyi ítélőtábla döntésébe, ezért ismét fellebbeztek. Az ismételt fellebbezés alapján a királyi kúria III. számú büntetőtanácsa megváltoztatta a másodfokú ítéletet, és helybenhagyta a szombathelyi királyi bűnfenyítő törvényszék elsőfokú ítéletét, mely Savanyó Józsefet életfogytig tartó fegyházra, mint főbüntetésre, és ezen felül, netalán megkegyelmeztetési vagy egyéb törvényes megszabadulása esetén még tízévi tartalmú hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre ítélte.

A börtönben

1886 végén vitték Savanyót két társával együtt az illavai börtönbe.

Illava Trencséntől északra található. A monarchia időszakának legnagyobb börtöne működött itt. Az épületegyüttes eredetileg erődítmény volt, majd trinitárius kolostor, később laktanya, 1855-től pedig börtön.

A rablóvezérnek nem volt idegen a környezet, hiszen korábban volt már itt, talán kétszer is, de életfogytiglanra ítélve még soha.

Savanyó 15 évet töltött Illaván, példás magaviseletet tanúsított, több mesterséget is megtanult.

1901-ben a jó magaviseletű fegyenc a váci közvetítő fogházba került. Ott már levethette a darócruhát, tetőtől talpig kék munkásruhába öltözött.

Őt nem vitték ki dolgozni a fogház kertészetébe, Savanyó házi munkás, konyhás rab volt. Kék öltözetében járt-kelt a közvetítő falai között,

kezében portörlő rongy, kefe, söprű, meg más házieszköz, melyekkel végezte az épületben a házi tisztítás fontos feladatait. Szabad volt dohányoznia is.

Hanem a fegyházban töltött már közel húsz esztendő alaposan felőrölte egészségi állapotát.

Mint egy rabtársa mesélte: „A kis zömök ember összeaszott, elráncosodott. A szemeiben nincs semmi tűz, pislogása mint a kialvófélben levő mécses. Bajusza és haja megőszült, a fogai kihullottak. Csupa ránc, vénség, reszketegség a félelmetes betyár, akinek minden vágya az volt, hogy visszajusson Vázsony környékére, oda, ahová különben is kötelező lesz letelepednie."

1906 elején gróf Csáky Károly Emánuel váci püspök közbenjárására kegyelemmel.

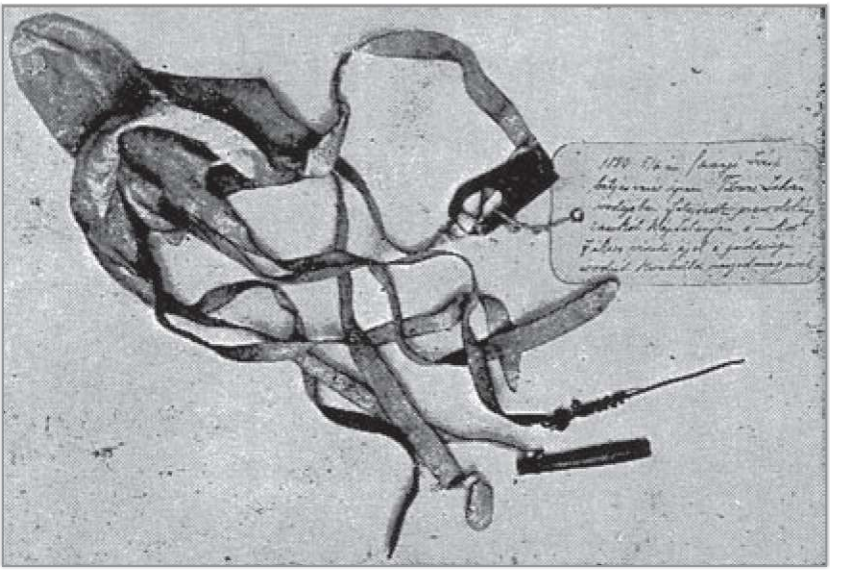

A rabság utáni élet

Savanyó Józsi kiszabadulásának híre - enyhe újságírói túlzással - az egész világ újságjaiban megjelent. A kiszabadult betyárt azonban nem hagyták pihenni az impresszáriók.

Rögtön megkereste a hannoveri Mellini Színház egyik alkalmazottja, ő maga is magyar ember, hogy világkörüli útra viszi, és ez idő alatt szép fizetést biztosít számára. Az élelmes vállalkozó terve az volt, hogy Savanyó múltjából jeleneteket adasson elő, melyekben maga Savanyó lenne a főszereplő.

Volt azonban egy kis bökkenő, vagy nem is kicsi. Az öreg betyárnak háromhavonta jelentkezni kellett a csendőrségen. A vállalkozó kérelemmel folyamodott az igazságügyi miniszterhez, hogy Savanyó e kötelezettségének a konzulátusoknál tehessen eleget.

A világkörüli út végül is nem jött létre.

A hírre a Veszprémi Hírlap 1906. március 4-i száma így reagált: „No, még csak az kellene, hogy a magyarokat a haramiák és betyárok képében mutassák be a külföldnek. Mintha nem volna rossz hírünk ebben a tekintetben a külföld előtt."

A világkörüli út meghiúsulása után egy darabig Budapesten élt. Ott lakott ugyanis egy régi barátja, a kávéháztulajdonos Kaiser Dezső. Az ismeretség attól az időtől való, mikor Kaiser édesapja, akinek csárdája volt valahol a Bakonyban, gyakran bújtatta a betyárt a pandúrok elől.

Kaiser Dezsőnél jó dolga volt Savanyónak. Beült a kávéházba, ahova a vendégek özönlöttek, hogy láthassák a híres betyárt.

Így ment ez egészen 1906 őszéig. Akkor már nagyon hazavágyott, és egyre kínzóbbá váltak gyötrő lábfájásai is.

Visszatért a régi kalandok színhelyére. Testvérénél, Savanyó János juhásznál talált menedéket, aki a Tótvázsony melletti Sós-pusztán élt. Állítólag szabóságot akart nyitni, mert ahhoz a mesterséghez is értett.

Még eljárt a faluba, Tótvázsonyba jelentkezni a jegyzőségen, eljárogatott a vámosi csárdába beszélgetni az öreg Csöggör Gáborral, aki a csárdás volt akkoriban. Talán Iszkázra is elment, mert ott is látni vélték a hajlotthátú öregembert.

Azután egyre kevesebbet mozdult ki otthonról. Egyre jobban fájtak a

lábai. A sok kóborlás, bujkálás, a sok hegyre föl-hegyről le, a nagy távolságok, a fagy megviselték izmait, izületeit, csontjait.

Kétszer is kezelték a veszprémi kórházban. Az egykor rettegett bandavezér türelmesen engedelmeskedett az orvosoknak, beszélgetett az őt szeretettel ápoló apácákkal, akik gyógyítgatták elfagyott lábát.

A gondos kezelés ellenére állapota nem javult. Visszatért Sós-pusztára.

Időnként meglátogatták a csendőrök, ellenőrizve tartózkodási helyét. Elővetették vele tízlövetű forgópisztolyát, amit érdekes módon, húsz évvel azelőtt meghagytak neki.

Gyakran megkérdezték tőle:

- Józsi bácsi, hány embert lőtt agyon vele?

- Egyet se - válaszolta csendesen a töpörödött öregember.

Sós-pusztán ez időben Meller Dávid volt az uraság, aki minden hónapban egyszer látogatást tett a pusztán, mivel Budapesten lakott.

Amikor jött, mindig meglátogatta és megajándékozta valamivel Savanyó Józsit.

Volt alkalom, amikor öt koronát adott neki, amelyen az öreg csizmát vett.

1906 őszén és 1907 tavaszán Meller lányai és azok barátai is többször jártak Sós-pusztán, és lefényképezték az öreg betyárt. Olyankor szépen felöltözött bő gatyába és ümögbe.

Sokat beszélgetett a tanyán élő gyerekekkel. Elmesélte, hogy az üldözések közben sokszor nem volt ennivalójuk, éheztek. Ilyenkor cseperke gombát szedtek és parázson megsütötték, mint a szalonnát. Só és kenyér nélkül ették.

A puszta népe tisztelettel nézett az öregre, a gyerekek meg kimondottan szerették. Különösen megnézték, amikor az öreg „borotválkozott". A betyároknak tudniillik nem volt alkalmuk borotválkozni, ezért szakállszedővel szedték ki kinövő szakállukat. Savanyó idős korában is ezt tette, amit a kíváncsiskodó gyerekek ugyancsak megnéztek.

A vén betyár halála

Fájdalmai továbbra sem szűntek. Újra kórházba ment. A kórházi kezelésről és az azutáni végzetes elhatározásáról 1907. április 5-én a községi jegyzőhöz írt levele tanúskodik.

„ Kelt Sósi Pusztán Április 5 1907

Tekintetes Jegyző Úr!

Tudomására akarom adni a Tekintetes Jegyző úrnak az én szerencsétlen halálom esetét.

Február hó 10-én, hogy iszonyú hidegek voltak, én is kint dolgoztam magunk részére favágással délután hosszú ideig, és a jobb lábam nagyon megfázott, úgy hogy a nagy lábujj félig megfagyott. Négy kisebb lábujjat és a lábfejnek egy darabját a hideg megcsípte, úgy hogy meg kezdett dagadni.

De járni még azért tudtam, lassan, de hogy a bajt meg lehessen előzni, bevitettem magamat a veszprémi kórházba február 22-én avval a reménnyel, hogy ott majd hamarosan meg fogják gyógyítani, mivel a baj kicsiny, de bizony nem így lett, hogy meggyógyították volna, mert bent voltam öt hétig, de a lábam minden nap rosszabbul lett, mert olyan orvossággal kezelte a Cseresnyés orvos úr, hogy reggelre mindig úgy megfeketedett, mint a korom, és úgy marta a lábamat egész éjszakákon által, hogy aludni sem bírtam addig, míg avval kötöztek... ez tartott három éjszaka, azután megmondotta a Cseresnyés orvos úr, hogy most már el fogja vágni a lábamat, mert már a kenőcstől olyan lett, mint a kű, és fekete maradt, egy másik orvos keze alatt már meggyógyultam volna szépen, mert az szépen kezelte a lábamat, mindig szép fehér volt, de hogy osztálozási forgón lett, én is így kerültem a Cseresnyés orvos úr kezére. Ő azután el is bánt vélem három nap alatt úgy, hogy megszüntette a gyógyítást is, mert ennek most már kés fog kelleni.

De én nem engedtem levágni, s március 30-án reggel hazahozattam magamat, de úgy is csak bele kell halnom, nincs menekülés, mert egészen el van rontva a lábam, nem lehet gyógyítani semmivel.

Savanyu József "

Kiett Sós Busztán Aprilis 5 1907.

Tekintetes Jegyző Ur!

Tudomására akarom adni a Tekintetes Jegyző Urnak az én szerencsetlen halálom esetét. Február hó 11 én hogy ízsonyú hidegek voltak én is kint dolgoztam magunk részére fa vágással delutan hosszú idig és a 1866. lábom nagyon megfázott úgy hogy a nagy lábujj félig megesfagyot négy kisebb lábujat és a lábfynek is egy darabjat a hideg megesipte úgy hogy megkezdagadni de jarni még azért tudtam lassan dehogy a bajt meglehessen elizni bevi tettem magamat a Viszprémi kórházban Február 12 én avval a reménnyel hogy ot majd hamarossan megfogják gyógyittani mivel a baj kicsin, debizon mém úgy lett hogy [illegible] volt mert bent voltam [illegible] de a lábom mindennap rosszabbul lét mert olyam orvosággal kenétte a Cseresnyes Orvosur hogy reggel se mín...

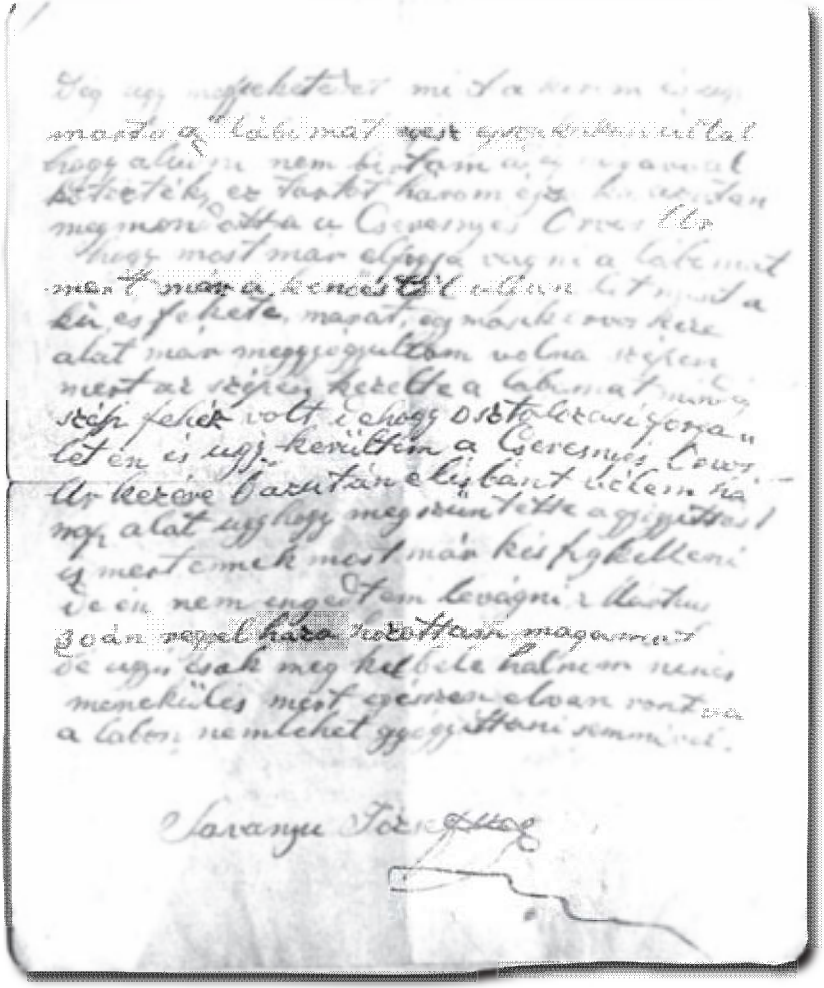

A búcsúlevél hátlapján leírta még a következőket:

„Az öngyilkosságra iszonyatos sok szenvedés és fájdalmak vettek reája, mert már tovább nem bírtam tűrni a sok fájdalmakat, elszántam magamat most már egészen, hogy inkább meghalok, mint éjjel-nappal szenvedjek."

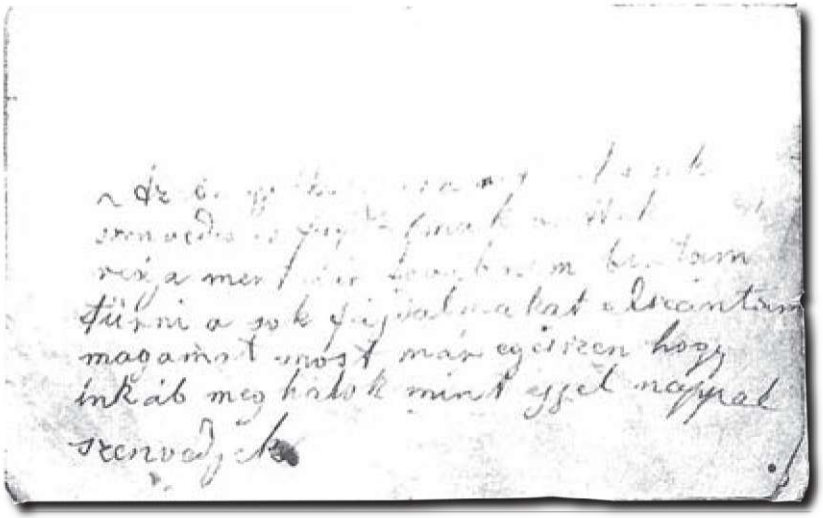

Készült a halálra, öngyilkossági szándékát levélben jelentette be pesti ismerősének, Kaiser Dezső kávéház-tulajdonosnak is.

„ Kelt Sósi pusztán, április hó 8-án 1907.

Mélyen tisztelt Barátom Dezső!

Tudomásodra adom a szivemen fekvő akaratomat és én pedig az örök hazámban költözködni szándékozom, mert nem vagyok a mostani helyzettel megelégedve amióta a rabságból hazaérkeztem nem volt egy nyugodt percem részint betegeskedtem, másrészt az unalom megtört tehát én az élők közt nem akarok maradni.

Nálad nélkül senkit sem tudattam tehát kedves Barátom nem akarom elmulasztani a végrehajtás szándékomat a jótéteményért amelyet velem üztél, a Jó Isten fizessen érte, mert én ezen a világon már ugysem tudom visszafizetni, bocsásd meg kedves Dezső barátom, ha valamit

vétettem személyed ellen mert ezen sorok átvételénél nem vagyok már az élők közt.

Tisztellek és csókollak ugy mind kedves feleségednek kezét csókolva

Maradok barátod

Savanyu Jóska

Itt küldöm egy saját kezemmel kifaragott botot, mely ezen drága, de keserves idő alatt készitettem amióta a rabságból kiszabadultam hü emlékül, egyebet ugysem adhattam.

Isten veled, velünk, barátod.

Savanyu Jóska"

A levél megírását követő napon, 1907. április 9-én sógornője, akit egyébként Sipőc Annának hívtak, ebédet vitt férjének, aki a mezőn legeltetett.

Az agg betyár, a töpörödött, fájdalommal küszködő öregember egyedül maradt.

Felöltötte bő gatyáját, felvette fehér ingét. Fekete selyem sáljával jó erősen odakötözte magát a karosszékhez, halála után sem akart földre kerülni. A kezében levő kedves, tízlövetű pisztolyát a homlokához tette, és meghúzta a ravaszt. A golyó a homlokán keresztül fúródott be a fejébe, és hátul távozott. Azután nekiütközött a falnak, és visszagurult a betyár elé. A pisztoly a földre esett.

A lövés dörejét hallva odafutottak a szomszédok, a gyerekek s végignézték a hajdan rettegett rablóvezér haláltusáját. Mire testvére és a sógornője hazarohantak, már halott volt.

Búcsúlevelében tettét súlyos betegségével indokolta. Talán a lelkiismerete is megszólalt? A levélben mindenkit arra kért, különösen a hatóságokat, hogy öccsét ne háborgassák, mert az nem oka halálának.

A következő napokban a lapok beszámoltak a betyár haláláról. Véleményüket úgy lehetne összefoglalni, hogy a betyárkorszak egyik rettegett hőse, a feltételesen szabadlábon lévő fegyenc, egy nehéz bűnök átkával terhelt lelkiismeretű és egy testileg beteg ember vetett véget életének.

Az erdőn-mezőn, bokrokon át annyit üldözött vad most végleg megpihen.

A helybeli katolikus pap egyébként megtagadta a harangozást és az eltemetést is. Azért mégis elhantolták a temető kerítésén kívül.

Értékes adalékokkal szolgál az a levél, melyet Schönwald Mária kül-

Itt nyugszik
Savanyú Jóska
az Utolsó Bakonyi
betyár
1842-1907.

dött Tótvázsonyból dr. Ács Annának a Laczkó Dezső Múzeumba 1997. március 18-án.

A levél szerint:

Savanyó Józsi a Tótvázsonyhoz tartozó Sós-pusztán élt János nevű testvérénél, aki az uraság juhásza volt. Sós-puszta mintegy 4 km távolságra volt Tótvázsonytól, a Tótvázsony- Hidegkút és a Vámosi határ közelében, és csak néhány ház tartozott hozzá.

Mária néni sok érdekes dolgot írt levelében. Egyik érdekesség, hogy ő úgy hallotta, hogy Savanyó József halotti anyakönyvét Barthalos Dezső nevezetű református pap állította ki, a betyárt mégis a katolikus temetőben helyezték örök nyugalomra.

Olvashatjuk még Schönwald Mária leveléből, hogy Savanyó Józsit halála után nagyapja, Schönwald Ambrus hozta be kocsiján a pusztáról a halottas házba. Az öngyilkosokat mindig ott helyezték el. Egyébként a bíró feladata volt, hogy az ilyen alkalomra felkért gazda biztosítson fogatot a halott szállítására.

Leírta még, hogy a síron gyakran látott virágokat, pedagógusok, gyermekek, de idegenek is ápolták, gondozták. Különösen kiemelte a vámosi Fodor családot, kiknek szerettei Savanyó Józsi sírjának közelében pihennek, és ők is gyakran tesznek virágot a betyár sírjára.

Ehhez a valóban érdekes és szép levélhez egyetlen hozzáfűzni valónk van Józsi katolikus volt, mint minden családtagja. Egyébként 1841. szeptember 12-én keresztelték meg az Izsákfához közeli Alsóság katolikus templomában.

Mária nénit családunknak is szerencséje volt megismerni. 2002. októberében, a kutatás kezdetekor ő kísért bennünket Savanyó sírjához, közben mesélt arról, hogy él a betyár a falu emlékezetében.

Savanyó históriák

Savanyó Józsi Városlődön, 1883. augusztus 22.

Hat pandúr, mikor hírét vették, hogy a híres betyár a Városlőd melletti Bokros nevű erdőben csatangol, elhatározták, hogy elfogják a rablót, és a fejére kitűzött jutalmat egyenlően osztják el. Két csoportban indultak keresésére, minden bokrot átkutatva. Egyszer csak az egyik háromtagú csoport a távolban két fegyverest vett észre. Savanyó meg a társa -suttogták. Mikor közelebb értek, a két fegyveres egyénre kiáltottak, mire azok futni kezdtek. A pandúrok utánuk. Egyikük fölemelte fegyverét és lőtt. A lövés talált, a célpont lebukott, majd rövidesen felugrott, és újra futásnak eredt, miközben a puskáját eldobta.

A pandúrok megtalálták a fegyvert átlőtt puskaaggyal, majd folytatták a keresést.

Még aznap két pápai diák jelentkezett a városlődi szolgabírónál, és előadták, hogy ők apjuk puskáival vadászni voltak a „Bokrosban", három pandúr azonban jól megkergette őket, eközben egyikük puskája is a helyszínen maradt. A Savanyó" meg a „pajtása" jó lábaiknak, meg a pandúrok nem igen biztos kezének köszönhették, hogy életben maradtak.

Románd, 1883. szeptember 18.

Bakonyszentlászlón esett meg, hogy az ispánnak jelentette egy fiú, hogy Savanyó az erdőben tanyázik, és őáltala kéri az ispánt, küldjön neki pénzt. Az ispán átadott egy kisebb összeget, majd egy társával követte a fiút, mert kíváncsi volt Savanyóra. A fiút azonban szem elől tévesztették, és leültek beszélgetni. Egy pandúr is meghallotta a hírt, hogy Savanyó ott tartózkodik. Elindult keresésére, mikor meglátta a két urat, s azt hitte, hogy Savanyót és társát találta meg. Visszarohant Bakonyszentlászlóra, uniformisát parasztruhára, puskáját bunkóra cserélte, így indult vissza Savanyó elfogására.

Menetközben találkozott a hazafelé tartó ispánékkal , akik nevetve mondták, hogy bizony őket vélte betyárnak. Így vallott szégyent a bunkóbotos vitéz.

Akkor, amikor Savanyó Józsival kapcsolatban az újságok nem tudtak semmiféle érdemleges bűncselekményről tudósítani, a Balaton felől felröppentek a kacsák.

„Kacsa-hírek"

Íme, néhány szép példány!

1883. októberében híre futott, hogy a hírhedt vezér Almádi környékén ütötte fel a tanyáját. Az egészből annyi volt igaz, hogy egy almádi hegypásztor adta ki magát Savanyónak, és ijesztgette sorra a környékbeli vénasszonyokat.

Ezidőtájt történt, hogy egy üzenethozóval az állítólagos haramia beüzent a felsőőrsi nagyprépostho z, hogy küldjön ki neki 150 forintot, mert különben nagy baj lesz. Ezután elment haza az üzenetvivő, lefeküdt, és nyugodtan végigaludta az éjszakát. A nagyprépost egész éjszaka őriztette magát felfegyverzett cselédségével, de csak nem jött senki. Másnap viszont lefogták az üzenethozót, aki bizony elbőgte magát a vörösberényi községi bíróság előtt, s bevallotta, hogy csúnyán visszaélt a betyár nevével.

Még azon az őszön Petkó Zsigmond törvényszéki alkalmazott Balatonfüredről Veszprém felé haladt lovas kocsijával, és útközben feldőltek. Petkó panasszal fordult a hatósághoz, és azt állította, hogy őket bizony Savanyó támadta meg, ő döntötte fel kocsiját. A hatóság kinyomozta az esetet, és bebizonyították, hogy nem Savanyó Józsi, hanem a savanyú murci döntötte föl a kocsit. Az álhírterjesztő ellen vizsgálatot indítottak.

A „Veszprém" című lap1884 január közepén Komárom megyéből kapott információt, mely szerint azidőben Komárom környékén Savanyó szelleme kísért. Azon a tájon mindenki , akinek félteni való vagyona van, borzongással gondol arra , hogy Savanyó éppen az ő kertje alatt jár.

A helyi tudósító elmesélte, hogy a minap Savanyó több napot töltött Kisbéren. Egy kurta kocsmában ütötte föl tanyáját. Nagyon jól érezte magát, bár iddogálás közben gyakran sandított az ajtó felé. Behajtott naponta 5-6 liter bort, részeg sem lett tőle. Kártyázott a kocsis emberekkel, eközben érdeklődött tőlük a módosabb gazdák lakhelyét illetően.

A gyanakodó kocsmárosnénak egy ízben átadta az iratait a megnyugtatás kedvéért, közben megkérdezte: „Tudja, ki vagyok én? Én Savanyó Józsi vagyok."

„Nem bánom én, lelkem, ha keserű is- mondta rá a jámbor hölgy."

Mikor gyanúsítani kezdték, gyakran átöltözött, néha hosszú szőke szakállal, máskor meg sima képpel járt helyszíni szemléket tartani.

Koldusnak is álcázta magát, így ment be egy ezredeshez az „uradalmi pénztárba". Egyik helyen erdésznek, máshol pincérnek adta ki magát, „aki szabad idejében a vándorlási sportnak hódol". Sápadt volt az arca, beesett a szeme, kimerültnek látszott, de ha felöltözött, inkább úriasnak tűnt.

Azt mondta, hogy rövidesen Tatára megy, majd Pozsonyba, de gyalogszerrel, „mert kocsira nem telik."

Elhitték neki, hogy ő a Savanyó Józsi.

Előző nap a Bozai kocsmájában a budai úton nagyban mulatott egy atyafi. Hordatta a bort, itatott boldogot, boldogtalant. Feltűnt a mulató vendég a mindig éber Kováts rendőrbiztosnak, s érdeklődni kezdett az egyén illetőségi helye felől, aki azonban nem válaszolt. A kocsmáros ekkor félrehívta a rendőrt, és tudatta vele, a már kissé kapatos idegen Savanyó Jóska, hiszen korábban ezzel dicsekedett a többi vendégnek. Kováts rendőrbiztos sem volt rest, azonnal letartóztatta „Savanyót", és a városházára kísérte.

Itt azután kiderült az igazság.

Az ittas ember neve Vágó János, csernyi lakos, aki összekoccant élete párjával, bánatában eladta két szép csikaját, és azok árából csapott nagy dínomdánomot, s azért hívott meg mindenkit. Hogy nagyobb legyen a respektje, Savanyó Józsiként mutatkozott be. Kováts rendőrbiztos azonnal kóterbe vágta, ahol majd kialudhatja duhajkodási kedvét és mámorát.

Egy Somogy megyei jegyzőnek is kellemetlenséget okozott, hogy összetévesztették Savanyóval. A megyeszékhelyre utazott vonattal, és egy I. osztályú kupéban foglalt helyet. Mikor megérkezett, azonnal a Korona Szállóba hajtatott. Mindenkinek feltűnt különös, csikós viselete. Látta ezt az ott tartózkodó gróf Festetich Tasziló, de látta ezt a szolgálatot teljesítő rendőr is, és tüstént jelentést tett a kapitányságon. A Savanyó fejére kitűzött 1000 forint jutalom könnyen elhitette a pénzre számító bejelentőknek, hogy aki lakkcsizmát hord, „síp-ujjú" inget visel, rövid, széles gatyát hord, pörge, pántlikás kalapja van, I. osztályon utazik, az csak Savanyó lehet.

Azonnal bekísérték a városházára a szerencsétlen jegyzőt, de mikor igazolta kilétét, elengedték. Eközben nem tudta elfojtani zúgolódását „hogy manapság már nem is lehet a magyar viseletet hordani".

A következő ilyen jellegű hír már veszprémi, mely arról szól, hogy Prokesch János állomásfőnök levelet kapott, mely borzasztó és rettenetes fenyegetéseket tartalmazott, hogy reszkessen, és készítse elő a pénzét, mert rövidesen meglátogatja. Az aláíró: Savanyó Józsi.

A megrémült állomásfőnök átadta a levelet a királyi járásbíróságnak, ahol is kitűnt, hogy a levelet nem Savanyó, hanem egyik adósa írta a főnök úrnak."

1883. október elején egy antalfai ember állított be Bogyay István halápi földbirtokos nyaralójába. Keservesen panaszkodott, hogy az úton milyen szerencsétlenség érte.

Tapolcára ment, ahol a takarékpénztárban lejárt a 300 forintos váltója, azt szerette volna befizetni. Amikor a nyirádi erdőbe ért, Savanyó Józsival találta magát szembe, aki pénzét azonnal elvette, s az életét csak úgy hagyta meg, ha Bogyay uraságnak átad egy levelet. A levélben Savanyó 2000 forintot kért olyan fenyegetéssel, hogy nem teljesítése esetén meg fogja látogatni Bogyayt.

Biztonsági szempontból Bogyay azonnal katonai segítséget kért Tapolcáról. Azután a dolog rövidesen megoldódott. Kiderült, hogy a váltó elfogadójának aláírása s a levél írójának aláírása ugyanazon személytől származik, aki nem volt más, mint az antalfai ember. Rövid úton dutyiba vágták a csalót.

A Keszthely című lap 1883. októberében írta: „Mégiscsak különös kegyeltje a sorsnak ez a Savanyó. Ma itt rabol, holnap meg ott mulat, majd máshol meg ürühús mellett lakmároz, mégsem tudják elfogni. Különös jelenség bíz ő! Vagy húsz év óta folytatja már gonosz mesterségét, s még egyszer sem vesztett rajta. Legendai hőssé lesz még ez a Savanyó Jóska...Különös, hogy mindig ott keresik, ahol nincsen. Nyomozzák, de mindhiába, mert Savanyónak több esze van, mint azt gondolnák."

Zákonyi Ferenc gyűjtéséből

A juhász fiát elküldték a kocsmába borért. A kocsmáros csodálkozott, hogy sok bort kér.

- Kinek viszed?- kérdezte a fiút.

- Savanyó Jóska bácsi vendégségbe van nálunk. Igen jó hangulata van.

A kocsmában lévő pandúrok összenéztek, jó alkalom, hogy elfogjuk. Riasztották a környékbeli pandúrokat, és körülfogták a tanyát.

Ám Savanyó Jóska észrevette, hogy körülvették. Vénembernek öltözve egy darab kenyeret és szalonnát falatozva kiment a tanyáról, szembe a pandúrokkal. Mikor találkozott velük, kérdezték tőle: -„Benn van-e a Savanyó Jóska?" –„Nagyon jó hangulatba találják őt- válaszolta az öreg. –„Hova megy?" –„A birkanyájhoz" -hangzott a válasz.

Amikor a pandúrok a juhász házához értek, átkutattak minden zugot, a juhász családján kívül mást nem találtak. A juhász kérdezte tőlük, hogy kit keresnek. Mire mondták a pandúrok, hogy Savanyó Jóskát.

- Hát nem találkoztak vele, amikor jöttek?!

- Hát ő volt az?!

- Ő bizony!

Mesélik, hogy a Vámosi csárdában igen sokszor megfordult. A vámosi legények is oda szoktak kijárni, ha a faluban fájront volt. Ott akár reggelig is mulattak. Izsák Száli vót a kocsmáros.

Egyszer bejött a Józsi, osztán meghagyta:

- Innen senki fia ki ne menjen! – Nem is ment. Avval fölment az emeletre, mert ott szokott inni. A legények meg lent voltak az ivóban. Mindent a Józsi fizetett. Mikor jól kimulatta magát, elkezdte az induló nótát:

Bujdosik a betyár erdő sűrűjében...

A nóta végén elmentek, meg a többiek is elszéledtek. Igen szépen mulatott, nem bántott senkit.

Egyszer igen megszomjazott a halápi erdőben, hát beküldte Magyarósi nevű betyárját a faluba, hogy hozzon italt. Hozott is, de a borba altatót

tett. Ettől osztán úgy elaludt, hogy észre sem vette, és megfogták a csendőrök.

Amikor fölébredt, lőni akart, de már későn volt. Nem tudott kárt tenni a csendőrökben.

Megkötözték, és elvitték Veszprémbe. Itt mindig a püspök gyóntatta, és azt mondta a püspök: „Jó ember lehetett, mert mindig egyforma bűnei vannak."

Egyszer, amikor az öreg betyár foghíjas lett, bezárták Vácon a stokkházba. Itt aztán megszelídült, és valami ipart is tanult. A veszprémi püspök közbenjárására azonban szabadon engedték, és itt ment az erdők alatt Sóspusztára, ahol a testvérje cseléd volt. Az ángya igen kegyetlen volt hozzá, még a förgetegben is fát vágatott vele. Elfagytak a lábai, a veszprémi kórházba vitték, ahol levágásra ítélték lábait. Nem engedte, hazakéredzkedett, s selyemsállal odakötötte magát a székhez, és agyonlőtte magát. A Barthalos pap temete el a temető árkán kívül, de azóta már belül került.

Savanyó híre, neve még a Dunántúl távolabbi tájaira is elkerült. Nemrégiben Göcsejből, Csonkahegyhát községből Tuboly Aladár 76 éves adatközlőtől kaptam közlésre az alábbi levelet.

„Göcsejben sokat járt Savanyó Jóska az 1880-as években, és mondhatom, igen népszerű volt.

Egy öreg juhásztól hallottam még fiatal koromban, hogy ők Csabrendek körül laktak, amikor a Háczky Kálmánt kirabolták. És Bogyay főbírót agyonlőtte a Káplár Józsi, de azt mondta, hogy Savanyó nagyon dühös lett amiatt, hogy agyonlőtte a társa Bogyayt, ki is dobta a bandából, fegyverét elvették. Azt mondta, hogy Savanyó nem gyilkolt, csak elkérte a pénzt, az ékszert a gazdag emberektől. Itt Göcsejben sok erdei juhásztanya volt még az 1880-1900 közti időben is, és ezek a juhászok adtak szállást, sőt élelmet Savanyó Jóskának, és nem úgy mint a Kisgyerek Jóskát feljelentették, de inkább elbújtatták és pártolták, ahol csak tudták.

Egy kustánszegi embertől hallottam, hogy egyszer az ő édesapjának a Pöndör-hegyen fekvő pincéjébe is beállított tizenketted magával Savanyó. Persze nagyon megrémült az édesapja, mire a betyárok bátorították, és pénzért bort kértek tőle. Adott is nekik, kulacsaikat is megtöltötte, de nem fogadott el érte semmit. A végén amikor búcsúztak tőle, azt kérdezték, van-e bácsikám magának valami nagy haragosa vagy ellensége? Azonban az ő apja azt felelte, hogy nincsen.

Azért ám- mondták a betyárok-, mert mi ellátjuk a baját, ha van kendnek haragosa.

Ez a Pöndör-hegy Csonkahegyhát és Kustánszeg közt fekszik az országút mellett. Csonkahegyháttól északra közvetlen a falu mellett terül el a Ján.hegy , ennek a nyugati oldalát sűrű erdő borította egészen 1912-ig. Állítólag ez a sűrű is sokszor adott védelmet a betyároknak, Savanyó Jóskának is. Egy 80-90 év körüli öregasszony, Kocáné mesélt nekünk gyerekkorunkban Savanyó Jóskáról. Azt mondta, hogy az 1870-80 közti időkben ő is vitt ki a Ján-hegyi sűrűbe többször is ebédet, vacsorát Savanyó Jóskának. A juhászok is sokat emlegették és dicsőítették, hogy jó ember vót az! Elénekelték előttem is a „Savanyú tizenhat szál gatyája, fennakadt a csipkebokor ágába, csipkebokor ereszd el a gatyámat, Isten uccse megfognak a zsandárok" szövegű énekét.

Ugyanezt a nótát énekelték Doma Vendelről is, aki szintén ezen a vidéken járt betyár volt."

„Mesélik, hogy Savanyót még suttyó juhászbojtár korában pincefeltörésért befogták. Úgy látszik, nemigen merték bántani a kemény ökléről híres legényt, és amikor a károsult sem kívánta megbüntetni, a bíró szabadon engedte. Talán tíz év is elmúlt, amidőn a Gyöngyösi csárda környékén bandájával egy Hévízre tartó fogatot állított meg. Ekkor látta, hogy a kocsiban régi jótevője, az őt egykor szabadon bocsátó bíró ült. Bocsánatot kért az alkalmatlankodásért, és megparancsolta társainak, hogy kísérjék el a fogatot a közeli Hévízig. Mások véleménye szerint nem az egykori bírája ült a kocsiban, hanem Kisfaludy Móric, a zalai 48-as felkelők egykori parancsnoka, akinek mégiscsak szabad utat illett engednie."

Savanyó Józsi apja a pécselyi uraságnál volt szolgálatban. Behívatja az uraság az öreg Józsit.

- Te Józsi, hogyan lehet, hogy a fiad olan csöndes ember, és mégis járkáló lett?

- Ha egyszer a természete így diktálja!

- Szeretném látni, hogyan fosztja ki az urakat olyan szépen!- Az öreg megmondta a fiának az úr kívánságát, s a fiatal azon este bement az úrhoz, aki egyedül volt, és éppen vacsorázott.

Szép, cifra szűrben, az oldalán pisztolyok- így hűtötte a vért az úrban.

- Adja ide a pénzét!

Az úr szó nélkül szedte elő. Mikor már az asztalon púposodott a sok pénz, azt kérdezte a Józsi:

- Nincs több?

- Nincs.

- Nahát, ha nincs, ezt is tegye el! Máskor ne legyen kíváncsi az úr a Józsira.

Erre az úr egy csomó pénzt akart adni a Józsinak örömében, hogy megmenekült, de Savanyó Józsi nem fogadta el.

Öreg Vághely Imre mesélte a következőt:

Húszéves voltam 1885-ben, amikor a Józsival összegyüttem. A vámosi Cserből (erdő) a huszár Kérivel(monyas huszár volt), pünkösd hetiben fát vittünk Füredre. Amint ott etetünk, hát a Kéki forrás felől három utas ballag.

- Há mentek?- mongya az egyik.

- Arácsnak, hazafelé.

- Mink is óra tartunk.

Avval mind fölültek a huszár Kéri kocsijára, pedig én is mondtam, hogy az én kocsimra is üljön valaki, de nem hallgattak rám. Arácson beparancsótak bennünket a Komáromi Pál udvarára. Hát behajtottunk. Adtunk enni a lovaknak, oszt a Savanyó azt mondja:

- Jó kocsisok vagytok, gyertek, igyatok, egyetek.

Azzal mindegyikőnknek egy féllitert rendőt, meg szalonnát kenyérrel. Mikor elég vót, azt mondja a Józsi:

- Induljunk!

Oszt odahajtott velünk a csopaki kocsmához. Ott még két litert rendőt.

Na, ez is megvolt. Osztán megint kocsira ültünk- de igen féltem- elhajtottunk a fajszi elágazónál levő Kéri csárdába. Rájner volt a csárdagazda. Én könyörgőre fogtam a dógot, hogy eresszen haza, mert édesapám irgalmatlan ember, meg még ki köll mennem szántani.

Hát nehezen, de beleegyezett. Mikor nyakbahúzva elindultam, azt mondja:

- Osztán se láttál, se hallottál! - Avval elengedett. Még a hátam is viszolgott.

A Kéri meg még Veszprémben is mulatott velük, meg jó fórt(fuvart) is kapott. Füredtől Arácsig egy forént, Arácstól Csopakig egy forént, Csopaktól a Kéri csárdáig három forént, onnan meg Veszprémbe, a szélső kocsmáig Egyszóval jól megfüzetett, nna! Olyan szép kis bőrtarisznya vót velük, mintha vásározók lettek volna. Estére kelve a Kérit is elbocsátotta, csak annyit mondott:

- Ergye, menj, de ne tuggyon rólunk senki!

Tamásné Kiss-Tóth Vilma szentgáli helytörténész Savanyó Jóskáról

A juhászoknak nagyon sok kellemetlenségük volt a betyárvilágban. Ezek bujkáló szegénylegények, katonaszökevények, vagy olyan emberek voltak, akik nem szívesen dolgoztak. Dolgos pásztor családból való pásztorfiúkból is akadt betyár. Ezeket az embereket a törvény üldözte, ezért az élelmezésüket kizárólag a hálásokon tartózkodó juhászoknál oldották meg. A kunyhó ajtajában, ha felhangzott a késő esti órákban az ismerős köszöntés: Gyöngyvirágos szép jó estét adjon Isten!- mindjárt tudták, hogy megjöttek a betyárok. Az örökké éhes emberek megvendégeléséről a juhászoknak kellett gondoskodni, ami nagyon veszélyes dolog volt. Az 1870-es évek táján, de még később is sok volt a betyár. Ha a szálláson megjelentek, a juhásznak birkát kellett vágni. Ami természetesen az uraságéból vagy a gazdáéból lehetett. Hogy a számadásnál hiánya ne legyen, a szomszéd falkájából egészítette ki a sajátját. Így szinte rákényszerült a lopásra. Az is megtörtént, hogy a faluban élő családdal főzették meg az ebédet. A leselkedő pandúrok bizony volt, amikor bementek a sütő-főző juhásznéhoz. Egyszer egy juhász elküldött egy bárányt a hálásról a család-

jának, hogy főzzék meg. Már javában főtt a jó ebéd, amikor megjelentek a pandúrok, és számon kérték, hogy mi az oka, hogy húst főznek hétköznap. A szegény pásztoroknál nem tellett ilyen nagy ebéd még vasárnapra sem. Az eladósorban lévő leány közölte a pandúrokkal, hogy kérőket vár. Ámde a pandúrok nem mentek el, a kérők pedig nem jöttek. A Savanyó bandája meg éhesen várta az ebédet. A szomszédban lakó kislányt küldték ki a Bagnyakőre, hogy ne várjanak az ebédre.

Bizony a betyárok bosszút álltak azon, aki nem gondoskodott az élelmezésükről. Volt, amikor a birkákra gyújtották a szalmás akolfélét. „Nagyon rongy világ volt az. Előttünk a törvény, hátunk mögött a zsivány, és mindenkinek eleget köllött tennyi"-mondta egy pásztor.

Savanyó sokat tartózkodott Csabrendeken is. Ha bement a bandájával a hálásra, ahol a juhászok tartózkodtak, rögtön élelmet, italt és szivart kértek tőlük. A juhászok megbeszélték a csabrendeki kocsmárossal, hogy bármikor éjjel a bujtárt küldik italért, azonnal szolgálja ki. Az küldte is a bort mindig, de bizony Savanyónak nem volt pénze, és így a számadónak kellett rendeznie a számlát.

Nagyon bátrak voltak ezek a betyárok- írja Tamásné. Ha pandúrok jöttek, a pulikutyák már messziről megismerték és éktelen ugatásba kezdtek. Savanyóék akkor kimentek, a hálás mögött gabonatáblák voltak, belefeküdtek a búzába. Itt megvárták, míg elmentek a pandúrok, és viszszamentek újra. Télen pedig akolban, pajtákban tartózkodtak. A faluban is volt egy verem, abban is bújt Savanyó, oda hordták neki az élelmet. Följelenteni nem merték, még ha jutalmat ígértek is, mert féltek a betyárok bosszújától. Savanyó hosszú ideig betyárkodott. Nem volt a Bakonyban olyan pásztor, aki ne ismerte és élelmezte volna.

1884-ben, amikor elfogták Savanyót, sokan voltak, kiket vádolhatott volna. Ámde ő konok, makacs ember volt, nem árulta be azokat sem, akik rejtették, élelmezték, sem azokat, kiknél a lopott holmit értékesítette. Ha ez napvilágra kerül, sokan bajba kerültek volna.

A szentgáli gazdáknál volt juhászbojtár Pongrácz Józsi, szintén részt vett a Savanyó rablásain. Mikor a betyárvezért elfogták, Pongrácz a bagnyaküi háláson tartózkodott. Éjjel odament érte két ember, és összekötözve elhajtották a kövesgyőri erdő gajdászi oldal nevű részébe, ahol már várta a megásott sír.A gödör szélére állítva agyonlőtték. Belebukott. Míg elhantolták, egymás közt beszélgettek. Kiderült, hogy gyenge, szószátyár ember volt. Most már nem árul el senkit, mert nem kerül pan-

dúrkézre. Tehát a vezérükben biztosak voltak, de Pongrácz esetleges elfogatásától tartottak, hogy több embert bajba kever. Amikor eltemették, egyikük a sír melletti tölgyfa oldalára keresztet faragott. Néhány percig kalaplevéve álltak a sír mellett, majd eltávoztak. Mindezt végignézte egy 14-15 éves szentgáli legényke, aki előző nap madárfészket talált ott, és hajnalban ment, hogy kiszedi őket. A fa tetejéről nézte a történteket. Az egyik betyárban felismerte Doma Vendelt, ő lőtte le Pongráczot. A másik azonban ismeretlen volt. A gyerek hazasietett madarak nélkül. Másnap elmentek az apjával megnézni a helyet. Bizony úgy volt, ahogy a gyerek elmondta. Természetesem mélyen hallgattak a dologról. Akkortájt nem lehetett az ilyen dolgokkal dicsekedni.

Nemeskéri Ernő gyűjtéséből

A jó Savanyó

Egy állítólagos Savanyó rokon mesélte Nemeskéri Ernőnek:

Kohán Sándorné Tapolcáról Badacsonytomajra tartott egy nagy batyut cipelve, amikor egy lófogat utasa megállította.

- Jóasszony, meddig?- kérdé az utas.

- Hazamegyek Badacsonytomajba, elemózsiát viszek éhes gyermekeimnek.

- Na, gyűjjön, üljön fel-szólt az utas, és fogatával elvitte az asszonyt egészen Badacsonytomajig. Mikor megérkeztek, megkérdezte:

- Tudja-é, ki vagyok én? Az asszony nem tudta. Mire az idegen:

- Savanyó Józsi vagyok, a betyár. Az asszony nagyon megijedt, de a betyár megnyugtatásul egy marék pénzt adott neki.

A csínytevő Savanyó

Egy asszony, aki a piacra sietett eladni egy nagy kosár tojást, találkozott Savanyó Jóskával. Savanyó kikérdezte az asszonyt, fél-e a betyároktól, mire ő azt válaszolta, igen, nagyon fél. Bárcsak ne találkozna velük! A betyár erre ráparancsolt, hogy tegye le a kosarat, és menjen tőle távolabb, majd a kosár tartalmát egyenként az asszonyság ülepéhez vagdosta.

A siránkozó asszonynak utána busásan megfizette a tojások árát.

Szolga Gyuri esete

Novemberi hideg szél fújdogált a Bakony erdő felől Veszprém városában. A vigyázó most kiáltotta el a hetet a tűztorony körfolyosójáról. Kit is érdekelne, hogy négy előfogat álldogál a régi megyeház udvarán? Még nem építtette meg Véghely Dezső, a tudós alispán a vármegye gyönyörű neoromán palotáját oda a püspökkert elé. Fent a várban székelt még a „tekintetes vármegye". Hatalmas várfalakra fészkelő épület. A várbeli utcára földszintes ugyan, de a Hosszú utca fölött harminc öles bástyára rakott öt emelet.

Az utóbbi időben egyre több a panasz a környéken a betyárokra. A győri vásárosok bizony üres bugyellárissal értek haza, a püspök úr gabonakupecét véresre verték, persze, hogy elvették a pénzét is. Feltörték Hunkár Sándor bársonyosi pincéjét , elgurították két akó borát. Gicen meg az öreg Bésán báró falkáját ritkítják egyre-másra. Wetzelsteiner uram, a súri kasznár meg gyalog mehetett haza a rédei gróftól az egyik ágostoni kanonokkal, mivel már a Páva réten kifogták a lovait a kocsi elől.

Volt hát panasz éppen elég, sok is!

Veszprém és Győr megye tehát közös akcióra szánta el magát a betyárokkal szemben. Meg is tárgyalták „átiratilag" az egész dolgot pontosan. Hozta a titkos írást ötpecsétes kopertában a staféta Győrből gyorspostakocsin. A Bakony kapujában, a kenyéri erdőben aztán feltartják a kocsit, elveszik a megye levelét, igaz, csak egy minutára, de azért belefirkantják, hogy „elolvasta ám a bakonyi legénység is..." Ebadta betyárjai! Még tréfacsinálásra is van kedvük meg idejük!

Megharagudott bizony a vármegye, de nagyon! Nagy úr mozgatta ezt a haragot, Fiáth Ferenc báró, a főispán, akinek birtokát is háborgatták a betyárok.

Azon a novemberi estén 24 pandúr egy őrmesterrel , a híres-nevezetes Zsargó Jánossal elindult Zircre azon célból, hogy ott meghálnak, majd a következő reggelre meghajtják a járást északnak, egészen a győri határig. A betyárhajtók parancsnoka Rosos István pandúrhadnagy már délben elment az apátúr kocsiján. Erre kellett tehát a négy előfogat fent a várban.

Bezerédy Gyula, a főbíró még egy pár utasítást adott az őrmesternek „hogyha nagyon enné a fene üket, hát nem köll ám már szőrmentiben bánni velük, adta fattyai!"

Zsargó János ezt az utasítást a maga egyéni módján vette tudomásul. –rántott egyet a nadrágszíján, kettőt köhintett, meg hármat pödört a bajszán-de szólni nem szólt, csak pislogott, hol a főbíróra, hol a pandúrokra. Megkapták tehát az utolsó utasításokat a pandúrok a főbírótól, aztán lassan kifordultak a nagykapun a kocsik. Egy hajdú még elkísérte őket a lejtőig, ott bekötötte mind a négy kocsi kerekét, és ezzel búcsút is mondott a vármegye nekik.

A pandúrok csendesen beszélgettek. Nagyobbára házas sorban lévő, katonaviselt emberek voltak, akadt hát téma elég. Alig egy-két legény volt közöttük, ezek közül is Szolga Gyuri nemsokára megüli a lakodalmát. – Holnap talán meg is látja a mátkáját. –Haj, ha az őrmester úr arra az útra kommendírozná őt betyárt keresni! De nagyon is jó lenne! Ott lakik az ő szíve-lelke, mátkája Dudaron. A legeslegszebb leány a Bakonyban, de még ezen az egész kerek világon is! Pedig rossz hírt visz a szegénynek. Alighanem megint el kell halasztani az esküvőt, talán gyertyaszentelőig. Akkorra ígérte Mari néni azt a kevés kis pénzt, ami mégis olyan nagyon kell!-„Hejh, miért is van pénz a világon, ha van, miért nincs?"-

A többiek csendesen beszélgettek, mert a magyar ember férfikorban nem hangoskodik már. Kidalolta, kurjongatta magát legénysorban a kocsmában, búcsún, toron, lakodalmakon. A pinceszereken már halkan szól a nóta is, az a férfinép szórakozása, vígsága, de a legénynek itt „ácsi"!

Kilencet ütötte az óra, amikor szép lassan befordult a kocsi Kirchsteiner József nagyvendéglőjének udvarára. Már várta őket a derék sváb, magasra meghordta a szállást illatos szénával, kell-e ennél jobb pihenő, ott a meleg subatakaróval, s ráadásul még vígan dudorászik a hatalmas kemencében a cserfa lángja. Meg is találta egyszeriben a maga helyét mind a 24 pandúr. Rázósak voltak azok a szekerek, tüstént le is heveredtek.

Kisvártatva megszólalt az őrmester az ajtóban: „Emberek, most már ne nagyon tartsák egymást szóval, aludjanak egy-kettőre, holnap nagy dolog lesz. Tudják!"

Ennyi ember azonban vigyázás nélkül nem maradhat. Valami betyárnép idetéved -csúfot tehet velünk-, még eszibe juthat ránk gyújtani a tetőt. Szolga Gyuri fiam, te kimész a ház elé virrasztani, baj ne essék, hiba ne legyen –nyitva tartsd a szemed-füled, azt megmondom- Holnap kialhatod magadat, te nem veszel részt a hajtásban! Jócakát!"

Szegény Szolga Gyurival fordult egyet a világ. Egy nagyot nyelt csak,

de akkorát, hogy mindenki meghallotta. Volt, aki el is nevette magát, -na, nem rossz lélekből-. Mindegyik tudta, hogy Dudaron lakik szeretett mátkája. Egyik meg is szólalt: „Sose búsulj, Gyuri, amellőnk Dudaron megy át, majd megmondja Zsófinak, hogy itt vagy Zircen. Szalad az hozzád, ne búsulj. -Lóhalálába!"

A strázsa kikerült a kocsma elé, ott állt őrködve.

Csönd volt. Kutyaugatás is alig hallatszott, itt-ott elvétve csak. Az ég alján most gyújtogatja mécsesét a kelő hold, aztán lassan emelkedik. Nicsak, hogyan megvilágosítja az utat Dudar felé!

Egyszerre csak lassú, kopogós lépteket hall, emberek jönnek. Ketten vannak. Rájuk kiált:

- Kik vagytok?

- A strázsa-szól a válasz.

- A strázsa? Hát van strázsa is?

Van hát, két pár is.

A két ember beszédbe akart vele elegyedni. Nem engedte.

- Menjenek kendtek az útjukra! –Később utánuk szólt: -Azért nézzenek el erre még az éjjel.

Szolga Gyuriban megküzdött a szerelem a kötelességgel. De hát mi is lehetne? Strázsa is van, kutya is van. Odabent meg a pandúrok a puskáikkal. Másfél óra a járás oda és vissza, az összesen három. Elmosolyodott, Zsófiára gondolt. A Teréz napi búcsún látta utoljára, annak már bizony négy hete is van. Szegény leány, nem bízhatja írásra, hogy megint el kell halasztani az esküvőt...A fene enné meg azt a Mári nénit is, minek ígérte Szentandrásra a pénzt, ha nem tudja adni.

Ezt a rossz hírt csak ő mondhatja meg annak a lánynak. Egyedül csak ő, a tulajdon szavával.

Még nincs 11 óra. Éjfél után háromra újra itt lehetne, ki tudja meg? Senki! Nem lehet itt baj!

Felpattant a lócáról, körülnézett. Csend, egy teremtett lélek se mozdul. A puskáját a bokor mögé rejti, szűrét a lóca alá gyömöszöli. Könnyebben halad gönc nélkül az ember, csak így zekésen. Benézett a kocsmaablakon, a pandúrok jóízűen aludtak, egyhangú lélegzésük kihallatszott hozzá. Sietve elindult. Amikor kiért a faluból, úgy látta mintha előtte alakok tűntek volna el, majd mintha lépteket hallott volna maga mögött. Nem sokat törődött vele. Ki járna ilyenkor az országúton? Siessünk, siessünk, Gyuri!- biztatta magát.

Már egy félórája, hogy elhagyta a zirci falut, amikor mintha az égből szakadt volna rá, egy iszonyú ütést érzett a tarkóján. Előre bukott, sötét lett a világ, elvesztette az eszméletét. Egy elhagyott kőfejtésben ébredt lassan öntudatra. Egy ember világított a szemébe, forgott vele a világ, a feje iszonyúan zúgott, alig bírta kinyögni:

- Hol vagyok?

A pokol tornácán, te pandúrborjú. Majd adok én neked utánam lopakodni!

- Nem lopakodtam én senki után sem.

- Hazudsz!

- Sohase hazudtam.

- Csak most félted azt a hitvány kis életed!

- Félti a fene.

Aztán újra gyengülni kezdett, végignyeklett a földön. A lámpás emberhez egy másik lépett:

- Miért fütyültél értem?

- Ismered ezt a pandúrt?- A fekvő arcába világított ismét a lámpással.

- Hiszen ez a „Szóga gyerek" Dudarról.

- Odavaló?

- Oda hát, ismerem apját is, ott a mátkája is, Zsófia, Süket Csere Péter leánya, már régen elvette volna a lányt, csak a pénzük hiányzik. Egy nénje ígért is neki 400 pengő forintot, de csak ígéri, de nem adja.

- Mit tett ez a gyerek?

- Semmit sem.

A közeli majori akolból gyenge mécsvilág kíváncsiskodott kifelé az éjszakába. Két juhász beszélgetett csendesen, pipaszó mellett, ládán ült az egyik, rozzant széken a másik.

- Háromkor elinduljunk ám, Ferkó, hogy még holdvilágnál érkezhessünk le a jószággal a veszprémi országútra!

- Akár előbb is, komám- hagyta helyben a másik.

A kutyák csaholni kezdtek, künt léptek hallatszottak. Megzörgették az ajtót. Nem volt csukva. Két ember lépett be rajta, egy harmadikat hoztak a karjukon.

- Jó estét!

- Adjon Isten!

- Itt van ez a pandúr, látják kendtek, eltévedt, aztán valami baja lett...

- Látjuk- hebegte az egyik juhász.

- Nahát, nem látnak kendtek semmit sem, meg nem is tudnak, hanem most ráfektetik a cserényre ezt a pandúrt, leviszik a zirci nagyvendéglő elé, ráfektetik a lócára, aztán lóhalálában hazatakarodnak, még azt is elfelejtik, hogy ma szerda volt.- Értették kendtek? Zsupfedél van az akolon, könnyen gyullad! -hajártatják a szájukat!

- Nahát, megmondtam, amit mondtam!

A két jövevény kilépett az akol ajtaján, s eltűnt az éjszakában. Zavartriadtan nézett a két juhász egymásra, végre nehezen megszólalt az egyik:

- Avvót...

- Kicsoda?

- A Savanyó Józsi, az, aki beszélt közülük, a betyárvezér.

A kakasok javában kukorították a hajnalt, amikor Szolga Gyuri pandúrba kezdett a lélek visszatérni. Felült a lócán, ott volt a nagyvendéglő udvarán, a fején valami vizes ruha volt kötve, az agya lassan mozogni kezdett. Gondolkozni próbált, felállt. Megtapogatta magát. A zekéje alól furcsa papírropogást hallott, benyúlt a zsebébe, valami cédulaforma, nicsak, százas bankó, mégpedig négy darab! Kába szemmel mered a pénzre, aztán valami értelem csillan meg tekintetében. Bágyadt örömmel suttogja:

- Zsófikám!

Aztán újra sötét lett körülötte a világ. Ledőlt a lócára, de nem sok idő telhetett el, amikor erős férfihang ébreszti.

- Ejnye, ebadta Gyuri kölke, így bíztam én rád húsz ember nyugodalmas éjszakáját? Szégyelld magad, elaludtál!

Talpra ugrik a pandúr. Okos ember ez a szolga Gyuri.

- Strázsamester úrnak alássan jelentem, csak most bóbiskoltam én el egy kicsit, az előbb, hogy a kútnál mosakodtam, kupán kólintott az ostorfa kolonca, idenézzen, strázsamester uram, még vizes ruhát is raktam rá. Dehogyis aludtam, virrasztottam én egész éjszaka.

De hát végül is mi történt a betyárvadászaton?

Hát éppen semmi. Azazhogy sok minden. A betyárok könnyűszerrel kitörtek a hajtásból. Urak, hajtók, pandúrok meg találkoztak Hunkár Mihály bánki kúriáján. Lőttek négy szarvast, három rókát-meg egy kíváncsi kanászt; minek megy ilyen helyre?

Bán Ferenc gyűjtéséből Savanyó Józsiról

Savanyu Józsi látogatása régi gazdájánál

Középiszkázon, Veszprém megyében Pap János volt a földbirtokos. Nagy kiterjedésű földje, sok szarvasmarhája, birkája volt. Juhászai között sokáig őrzött Savanyu Józsi fiatalabb éveiben, gyakran kijárt az erdőbe, és napokig nem láttákjuhász társai. Egyszer aztán végleg elhagyta a nyájat.

Már haramia volt, amikor találkozott Pap János volt gazdájával, aki megkérdezte tőle:

- Józsi, miért hagytad el tisztességes foglalkozásodat? Jóska így válaszolt:

- Miért törjem magam, miért legyek az urak kutyája? Adnak nekem azok annyi pénzt, amennyit akarok.

- Na, szeretném én azt látni, aki neked dolog nélkül ad pénzt.

Józsi azt felelte: -Még megláthatja az úr.

Azután mindketten tovább mentek.

Jó néhány hónap elmúltával, egy szép holdvilágos éjjel a kerti ablakon álarcban belépett az úr szobájába Józsi.

Pénzt vagy életet! Kiáltásra ébredt az uraság, riadtan látja fejének irányozva a pisztolyt. Látta helyzete komolyságát, az asztalra mutatott, ahol sok pénz hevert.

Ott van, vigye el! Jóska az álarcot levette, a pénzhez nem nyúlt. Elköszönt, ugyanazon az ablakon távozott.

A földbirtokos csak annyit mondott: -Jóska, ha így folytatod, előbb vagy utóbb te is akasztófára kerülsz, mint a többi zsiványaid! Feljelentést nem tett, kettőjük titka maradt az éjjeli látogatás. Hogy a titok napfényre került, úgy történt, hogy Jóska az egyik iszkázi búcsún elmondta az egyik juhász számadónak: - Ráijesztettem volt gazdámra...

Savanyu Józsi a szénapadláson

Tóth Ambrus 84 éves „mindenesünk" szemtanúja volt az alábbi eseménynek.

Savanyu Jóska szegénylegény, bakonyi betyár, akit szálak fűztek Középiszkázhoz, kijött a bakonyi rengetegből régi falujába egy kis időre.

A szomszédos Kerta községben valamit nyomoztak a pandúrok, és

meghallották, hogy Savanyu Jóska Iszkázon tartózkodik. A pandúrok körülvették a falut. Jóska értesült arról, hogy az utakat elzárták, és felkutatják sorba a házakat. Menekülésre aligha lehetett gondolni, így hirtelen elhatározta, hogy kertről átmegy idős Cseh Pálékhoz. Úgy is tett, kérte Cseh Pált, aki a község bírója volt, rejtse el a pandúrok elől .A bíró rövid fontolgatás után a szénapadlásra bújtatta el a betyárt.

A pandúrok tényleg házról házra jártak, felkutattak padlást, pincét, minden elképzelhető rejtekhelyet, csak a bírónál nem jártak. Már hogyan is kutattak volna nála, hiszen ő is segített a felkutatásban. Egyik sem gondolt arra, hogy a rettegett haramiavezér pont a bíró szénapadlásán rejtőzik.

Színészkaland

Bakonyi betyárok életéről olvastam Ujházi Ede feljegyzését, miként vendégelte meg Jóska az ő társaságukat egy bakonyi utazásuk alkalmával.

Tamássy József hírneves színész volt, aki a csikósokat a színpadon olyan felejthetetlenül tudta megszemélyesíteni.

Egy alkalommal fedett szekéren télvíz idején Pápáról Zirc felé tartottak. Bejártak az egyik korcsma udvarára. A korcsmáros kétségbeesetten a színészek elé rontott: -Baj van, uraim! Betyárok mulatnak az ivóban!

A színészek rémülten sikoltoztak, jajgattak.

- Ne féljetek, szólt Tamássy. Kivett ládájából egy szép cifraszűrt, melyet jutalomként kapott egy híres pesti szűrszabótól. Vállára vetette a szűrt, kezébe vette fokosát, és dalolva lépett be Savanyu Józsi fegyveres bandája elé.

Ha látom a fergeteg elejét,
Begyűröm a kalapom tetejét,
Csak úgy nézem az időt alóla,
Még a jég is visszapattan róla.

A betyároknak úgy látszik megtetszett a jó hang, a szép nóta, a bátor fellépés.

- Isten hozott közénk, pajtás!- kiáltott az egyik betyár. -Kinek a bandájából vagy?

- Szuper Károlyéból- felelte Tamássy. /Ugyanis Szuper Károly volt a színiigazgató./

- Azt a haramiát nem ismerjük, de azért telepedj ide közénk!

Tamássy folytatta:- Odakinn az udvaron van egy teátrista trupp, behajtottam őket, de nincs egy veszekedett krajcáruk sem.

- Hozd be őket, hadd egyenek, igyanak, melegedjenek meg, majd mi kifizetjük a kontójukat!

Az egész társaságot gavallérosan megvendégelték, utána a szomszéd községig elkísérték őket, nehogy bántódásuk essék.

Tamássy búcsút vett a haramiáktól, és úgymond ő is beáll színésznek.

- Jól teszed öcsém, mondta az egyik zsivány, csinálj bandát te is, hangod van hozzá meg kedved is!

Dél János visszaemlékezései

Az alábbiakban ismertetem, miket mesélt Dél János faragópásztor Savanyó Jóskáról Somfai Jánosné rajztanárnak 1963-ban Kéttornyúlakon. A népies szöveget természetesen átalakítottuk a mai nyelvezetre, és a történeteket is kissé lerövidítettük.

Dél János állítása szerint családja valami távoli rokonságban állt a Savanyó családdal, az édesapja pedig jól ismerte, és sokat mesélt neki a betyárról.

A csabrendeki Háczky kastély megtámadását és Bogyay lelövését hasonlóan mondta el, úgy, mint azt már korábban leírtuk.

A faragópásztor elmondta, hogy Savanyó nem engedte, hogy emberei öljenek, vért ontsanak. Egyszer előfordult, hogy a Dabasban az egyik embere annyira összeszólalkozott egy urasággal, hogy azt agyonverte. Savanyó erre azt mondta társainak, gyerünk! Elindult bandájával, míg egy völgyhöz nem értek. Ott megálltak, azután azt mondta a gyilkosnak:- Mi nem gyilkolni jöttünk, hanem rabolni, és agyonlőtte gyilkos társát. A völgyet ma is zsiványvölgynek nevezik.

Azt is elmesélte, mikor egy hideg télen Savanyó Jóska hazament az apjához Iszkázra. A birkaakolban húzta meg magát, hogy ne fázzon. Egyszer az uraság meglátogatta az idősebb Savanyó Józsefet, aki juhász volt. Kérdezte tőle, mi van a fiával, hol lehet ilyen hidegben, miből él, és szeretné egyszer látni.

Azután az uraság elment. Savanyó Józsi, aki hallotta a beszélgetést, előbújt és azt mondta: -Majd bemutatkozom neki, ha annyira szeretne látni.

Egyik este besétált az urasághoz, és szépen bemutatkozott:

- Savanyó Józsi vagyok. Pénzt az asztalra!

Az uraság kirakta minden pénzét, és a betyár még a zsebeit is kiforgatta, majd megszámoltatta vele a pénzt.

- Én ebből élek, nagyságos úr, de ez most nem kell nekem, maradjon a magáé.

Ekkor az uraság akart adni Savanyónak négyszáz forintot, de ő nem fogadta el.

Adja inkább az apámnak!- mondta.

Másnap reggel az uraság kiment az öreg Savanyóhoz, és azt mondta neki: - Na, bemutatkozott a fia.

Az öreg juhász, mintha semmiről sem tudna, elkezdett csodálkozni.

- Tényleg, itt volt fiam? Nahát, ne beszéljen már ilyet a nagyságos úr!

- Pedig így volt-mondta az uraság, és nagyon megijedtem, amikor elment, alsónadrágot kellett cserélni. Hanem- folytatta az uraság- adni akartam neki négyszáz forintot, de nem fogadta el, azt mondta, adjam az apjának. Még meg is fenyegetett, hogy azután odaadjam ám! Hát itt a négyszáz forint, de aztán el is fogadja!

Egy másik történet szerint Savanyó Józsi, aki szerette a mókát, csínytevést, szerette megtréfálni a gazdagokat.

Egyszer megüzente az uraságnak, hogy vasárnap délben tizenkét órakor meglátogatja. Az uraság vasvillával felfegyverezte az összes cselédet, és a majoron kívül állította fel őket, a kastély kapujába pedig két zsandárt állított. Várták, hogy jöjjön a Savanyó . Jött is, de nem úgy, ahogy ők gondolták. Hentes-mészárosnak öltözött, szerzett egy stráfkocsit, elé fogott egy lovat, és elindult a kastély felé.

A cselédekhez érve megkérdezte, itthon van-e az uraság. Itthon- felelték a cselédek- benn van a kastélyban.

- És borjú, van-e eladó? –érdeklődött Savanyó.

- Van, hát- felelték a cselédek, és továbberesztették a kocsit.

A kastélyhoz érve ugyanaz a párbeszéd játszódott le a zsandárok és a betyár között. A zsandárok erre beengedték. Belülről bezárta az ajtót. Az ebédlőben találkozott az urasággal, akire rögtön ráfogott két pisztolyt, mondván, csönd, vagy agyonlövöm! Ide a pénzt, tudom, most sok van belőle, mert sok állatot eladott –mondta a betyár.

Az uraság átadta az összes pénzt, amit Savanyó belekötött egy zacskóba, majd eltette.

Most pedig velem jössz-mondta Savanyó, de nem nézel senkire, mert agyonlőlek, és felülsz mellém a kocsira, eljössz velem egy darabig. Így is történt. A zsandárok és a cselédek is azt gondolták, most mennek megnézni az eladó borjút.

Egy kis út után azt mondta Savanyó az úrnak:- Most már visszamehetsz. Vissza is ment, és elmesélte a zsandároknak és a cselédségnek, hogy ez bizony a Savanyó volt, és minden pénzt elvitt.

Savanyó nem sokára újra megjelent az uraságnál, és visszavitte az összes pénzt. Megolvastatta vele, majd megkérdezte, megvan-e. Megvan, volt a válasz. Azután távozott Savanyó.

Hát ilyen vicces, tréfás, uraságijesztgető ember volt a híres betyár.

A következő történet arról szól, hogy egyszer Dél János öregapjánál, aki számadó volt Sáskán, mulatott Savanyó.

Ezt észrevették a zsandárok, és a ház ablaka alá egy követ vittek, és arra felállva nézték, mint iszik a betyár. Bemenni nem mertek, inkább arra vártak, hogy Savanyó kijöjjön.

Savanyó persze tudta, hogy lesik a zsandárok, és szólt a bojtároknak, hogy jelezzék, mikor mennek el a zsandárok.

Hajnal felé már nagyon hideg volt, fáztak a zsandárok, elmentek hát pálinkázni a kocsmába. Jeleztek a bojtárok Savanyónak, hogy szabad az út.

Közben a házigazda befogta a lovat a kocsi elé, mintha menni akarna valahova. Visszajöttek a kocsmából a zsandárok, s kérdezték tőle, hova megy. Hát éppen indultam bejelenteni, hogy itt mulatott nálam a Savanyó, de ha már itt vannak, nem megyek. És most hova ment?- kérdezték a zsandárok. Azt mondta, Szőcre megy- válaszolta az öreg.

A zsandárok elmentek a szőci kocsmába. Kérdezik a kocsmárostól, itt volt a Savanyó? Itt bizony, ivott, szivart vett, majd elment Halimbára. Halimbán ugyanez játszódott le, és így ment ez faluról-falura. Azután egyszer csak nyoma veszett.

A tréfás Savanyó így vezette a zsandárokat az orruknál fogva.

Dél János azt is elmondta, hogy mi történt Savanyó Józsi anyjának a temetésén.

A temetés napjáról természetesen a zsandárok is értesültek, és azt is tudták, hogy Savanyó részt vesz a temetésen.

Savanyó ez alkalommal is cselhez folyamodott. Drótostótnak öltözve odament házuk sarkához, és ott sírdogált. A zsandárok látták ezt, és megkérdezték, mit siratgat, mit pityereg itt, öreg.

- Hát a jó öregasszonyt siratom-mondta.

- Hát miért siratja?- kérdezték a zsandárok.

- Sok edényét megreparáltam, megfoltoztam neki, így nagyon sajnálom; jól meg szokott fizetni- válaszolta Savanyó.

A zsandárok elmentek, majd Savanyó is, ám rövidesen értesítette a zsandárokat, hogy ő volt a drótos.

A szegényekkel jótevő Savanyóról is van története Dél Jánosnak.

Savanyó Józsi egy erdő szélén leskelődött, nézegette a vásárra menő kocsikat. Egyszer csak arra jött egy szegény asszony három gyermekével. Savanyó kilépett eléjük, és megkérdezte, hová mennek. A vásárba, mondta a szegény asszony, ruhát venni a gyerekeknek, mert a rajtuk levő már teljesen elrongyolódott.

Amíg beszélgettek, arra jött egy ruhás szekér, ülésén egy zsidó kereskedővel. Savanyó leállította a szekeret, fölment rá, majd kinyitogatta a rajta lévő ruhás ládákat. Sorba felöltöztette az asszonyt és a három gyermeket, majd azt mondta: -Na, most már elmehetsz, kocsis zsidó. Majd az asszonyhoz szólt: -Maguk meg menjenek szépen vissza, ahonnan jöttek, ne szóljanak senkinek semmit!

A következő történet arról szól, hogy az előbbihez hasonló helyzetben találkozott Savanyó egy vásárba igyekvő asszonnyal. Megkérdezte, nem fél-e Savanyótól. Dehogynem félek attól a ronda embertől- válaszolta az asszony.

Tovább beszélgetve, az asszony folytonosan gyalázta Savanyót. Ez nem tetszett a betyárnak. Azután pénzt adott az asszonynak, hogy hozzon neki a vásárból tíz varrótűt. Az hozott is, és miután átadta őket, Savanyó lefogta az asszonyt, és a tíz tűt a tíz körme alá szúrta.

- Most már elmehetsz-mondta az asszonynak-mert én vagyok savanyó Jóska, és tanuld meg, hogy ne mondj rá olyan sok rosszat, mert Savanyó nem bánt senkit, csak őt ne bántsák.

A következőkben megtudhattuk, hogy Savanyó mindig védelmezte a pásztorokat. Ha valamelyik juhászt sérelem érte, csak szólt a betyárnak, aki bizony elvette a pénzt a juhászával rosszul bánó uraságtól.

Elmesélte Dél János, hogy volt egy Rajki nevű uraság, aki mindig a Dél öregapjával küldött bort és birkát Savanyónak meg társainak. Cserébe Savanyó nem is bántotta Rajkit.

Hanem azután, mikor Savanyót elfogták, Rajki nagyon durvává vált a pásztorokkal szemben, nem kaptak már ingyen bort és ingyen birkát.

Savanyó elfogását Dél János így mesélte el.

Volt a betyárnak Halápon egy molnár barátja. Ez a molnár valami bűncselekményt követett el, de még nem kellett börtönbe mennie. Tudták ezt a zsandárok is, és azt is, hogy savanyó gyakran bejár hozzá. Azt ígérték a molnárnak, ha kézre adja Savanyót, elengedik a büntetését. A molnár ráállt az alkura.

Legközelebb, mikor Savanyó betért hozzá, borral kínálta , de a molnár altatót tett Savanyó poharába. Rövidesen Savanyó el is álmosodott. Elmennék, barátom, mondta a molnárnak. A betyár elment a véndeki cseresbe, leült egy cserfa tövébe, maga mellé támasztotta a puskáját, és elaludt.

Eközben a molnár elszaladt a zsandárokért, és együtt közelítették meg az alvó Savanyót. A zsandárok nem mertek odamenni hozzá, hanem a molnárt noszogatták, hogy vegye el a betyár puskáját. Azzal biztatták, hogy ha Savanyó felébred, semmi baj nem történhet, hiszen jól ismerik egymást. Savanyó nem ébredt fel, a molnár a puskát elvitte, mire a két zsandár odarohant Savanyóhoz. A két zsandár neve Gózer József és Bajer Sándor volt.

Közben felébredt a betyár, és közölte, hogy ő nem Savanyó Józsi, és könyörgött, hogy engedjék el. A zsandárok azt akarták, hogy Savanyó azonnal velük menjen, de ő közölte, hogy csak kocsin hajlandó menni. Erre megkötözték, és az egyik zsandár beszaladt Halápra, kocsit rendelt, és azután visszament. Felültették Savanyót úgy, hogy a két kezét a kocsi két oldalához kötötték, és elindultak Halápra.

Ott a kocsmában szivart vettek Savanyónak, a szájába tették, majd maguk is rágyújtottak, és elindultak Tapolcára. Az úton időnként megkérte a zsandárokat, hogy vegyék ki a szivart a szájából, mert köpni szeretne.

Mikor beértek Tapolcára, már nagy tömeg gyűlt össze.

Savanyó ezután sem ismerte el , hogy ő a betyár Savanyó. Akkor a zsandárok, mivel tudtak az ismeretségről, elmentek Sáskára Dél János hasonnevű öregapjáért.

Befogattak vele, majd Tapolcára hajtattak, de azt nem mondták meg, milyen célból.

Azután az öreget szembeállították Savanyóval, megkérdezték, ki ez az ember. Ez Savanyó Jóska-válaszolt az öreg.

Ekkor azt mondta Savanyó:- Na, sógor, ha te azt mondod, hogy én vagyok Savanyó Jóska, zsandár urak, akkor én vagyok Savanyó Jóska!

Dr. Vajkai Aurél gyűjtéséből

Cserszegtomaj határában az erdőben egy kereszt van, aminek Fagyoskereszt a neve. Onnan kapta nevét, hogy Keserű betyár bandája e helyen leütött egy embert, aki azután ott megfagyott. Az összenőtt bükkökről azt beszélik, hogy ezekre a hidakra akasztotta fel Savanyó Jóska árulóit. Az árulókkal általában a betyártörténetekben alaposan elbánnak. Egy rezi kanász kibeszélte, amit hallomásból a betyárokról tudott. Ezért a betyárok balaskával (baltával)a kanász arcát lefaragták, az erdőben agyonvagdalták. Savanyó Józsi egyszer a kocsmában ítélkezett egy áruló felett. A betyárok körbeálltak tizenketten, míg a tizenharmadikat a kör közepébe állították, és elkezdték a pásztorbúcsúztatót. Ahogy Savanyó parancsolta, úgy vagdosták a kör közepén állóba a balaskát.

Balatonudvari felett a szőlőhegyen ma is mutogatnak egy borostyánnal, fiatal sarj fával, gizgazzal benőtt pinceromot, ami egykor Savanyó tanyája lett volna. Odahordta a rablott holmit, s ott búvott meg üldözői elől. A szőlőhegybe különben is sokat járhattak a betyárok, mert még akadnak öreg emberek, akik beszámolnak arról, hogy gyerekkorukban olykor találkoztak kinn a szőlőben kujtorgó betyárokkal.

Hát a Savanyó Jóska szántogatott. Jó meleg vót, mongya magában: „A gazdájának erre meg óra, könnyebben is megélek én, minthogy ennek az úrnak az ökreit hajtogassam." - Azzal aztán otthagyta a mezőn a szántásba, ü meg utat váltott. Bogyay vót a Savanyó Jóskának a keresztapja. Azt mongya Bogyay Savanyó apjának:

- „Komám uram, mikor vót idehaza a keresztfiam?"

- „Tegnap este vót itthon."

- „Engem nem látogat meg soha. Szeretném látnyi, ha meggyün. Mongya meg neki, hogy látogasson meg engem, próbálja meg, raboljon ki engem is."

Megment a keresztfiú az édesapjához megent, rövid idő alatt. Azt mongya neki az apja:

- „Azt mongya a keresztapád, nem tudnád-e kirabolni?"

- „Dehogy nem."

- „Meg szeretné látnyi, mijen ember vagy."

Savanyó el is ment a keresztapjához, és bemutatkozott:

- „Hát itt vagyok, keresztapám, az óhajára meggyüttem."

- „Hát Jóska, tucc te rabolni? Engem biztos nem tucc." Beszélgetés közben Savanyó előkapta a forgópisztolyát, és ráfogta keresztapjára:

- „Minden pénzt ide, vagy az életedet."

- „Csak nem bolondozol keresztfiam?"

- „Pénzt elő, mert másképp itt halálfia leszel!" - Látta Bogyay, hogy nem tréfa a dolog, hát könyörögni kezdett:

- „Hiszen csak a gyaptyú ára van itthon." Odakísérte a szekrénhő Savanyó, minden pénzét elővétette:

- "Olvassa meg nekem itt, hogy mennyi ez a pénz." - A Bogyay megolvasta, de annyira meg vót ejedve, hogy alig tudott beszélni, mert a forgópisztol mindig a mellére vót irányozva.

Avval a Savanyó Jóska fölmarkóta a pénzt:

- „Tegye el a pénzét, keresztapám, csak egy kicsit megtréfáltam. Inkább adok még hozzá, ha keveselli."

Többet aztán Bogyay sose követelte, hogy a keresztfia meglátogassa.

Így csinyált a keresztapjával. Ez nem mese.

Ahun én szógáttam, Bazsin, Szinde Jánosnál, aszt mongya nekem egyszer a gazda: „Gyere szógám, -estefelé vót az idő -elmenünk a hegyre."-„Hát én miért mennyek a hegyre?-mondom- hisz tuggya, hun a szőleje meg a pincéje."-„ Azt parancsótam, hogy gyüssz velem."-„ Igen."

Kiérünk a hegyre, bemenünk a szobába (mert szoba is vót, meg pince). Az ember meggyújtotta a lámpát. Hát egy fél óra múlva megkopogtatták az ajtót (belül be vót csukva). Begyütt egy bácsi, kevés himlőhely vót rajta. Egy duplapuska vót a vállán. Savanyó Jóska. De a másik fegyveres embert meg kinn hagyta strázsának. – „Na, gazda, van-e bora?" –„ Vala-

mi csökélység van." – „Úgy ám, de nekünk sok köll!" –„ Sokat nem tudok annyi, de ami van, adok."

Ezalatt én ki akartam mennyi, de az ember aszt monta:

- „Maraggy, nem mehecc ki!" –Hát én nem tuttam, ki az, mi az. Megivott egy pohár bort, akkor kiszólt annak, aki az ajtóban álldogált kívül: „Gyere be!" – Begyütt az, annak is adott egy poháró. Aszt mongya akkor ennek: - „Küld be a másikat, aki a heledbe állt." – Begyütt a másik, az is kapott egy pohár bort. Mikor kiment, azt mongya Savanyó:-„Gazda, hagyok itt négyszáz forintot, ha esetleg szükségük lesz rá." - „Nincs rá szükségem. Igaz, hogy kevés pénzem van, de nem fogadhatom el." (Pedig gazdag ember vót.) Mongya asztán Savanyó:" – Hát megtudósétom, amikor megint el akarunk ide jönni."

Arra egy hónapra, pont tizenkét órakor délbe begyütt a házhó a faluba, maga. Az asszony a konyhába vót. Aszt kérdezte az asszonytól: „ Hány óra ?" - „Hát nem hallotta? Most harangoztak dére. „ Nem azt kérdeztem, hanem azt: „Hány óra?" – „Öt perccel múlt tizenkét óra. Hát éhes? Köll egy kis ebéd? (Nem tutta , ki az.) - „Ej, dehogy, nem köll nekem a maga ebédgye. A gazda hun van?" –„Ebédel ott benn a szobában." - „Hát kűggye ki, este hét órakkor kinn legyen a hegyen." – Félt a gazda, hogy majd a hideg kilölte féltibe. De nem merte megtenni, hogy el ne mennyen.

Hát akkor láttam aszt a rücskös embert én is.

Annál több betyárt nem láttam.

Savanyót úgy ismertem, mint ezt az asztalt. Odajött hozzánk, mint drótos. Még drótozott is valamit. Közbe jöttek a pandúrok, keresték.- „Savanyót nem látta?" -kérdezték tőle. „Nem- mondta Savanyó. Drótost nem bánt az!

Amikor a betyár elment, kis cédulát hagyott a cserépfödő alatt, arra rá volt írva: „Én vagyok a Savanyó Jóska."

De most már nincsenek olyanok.

Savanyó Jóska egy papnak üzenetet küldött, hogy ami pénze van, készítse elő, mert érte megy. (Előzőleg megtudta, hogy a pap eladta az ökreit.) A pap sokat nem törődött a dologgal, annyit azonban megtett, hogy arra a napra, amikorra Savanyó megígérte jövetelét, odarendelte a plébániára a község embereit.

Az emberek el is jöttek, és körülállták a plébániát. Hát akkor egy fé-

nyes fekete hintó robog a plébánia elé, benne ül egy pap. Leszáll a hintóból, a hívek köszöntik:" Dicsértessék." –„Mindörökké"- válaszolja a pap.-„ No, kedves hívek, mit várakoznak, könnyű ügy van?"- „Mondják erre az emberek, hogy Savanyó Jóskát várják." –„No, azt a gazember csirkefogót jó volna elfogni, de vigyázzanak, hogy ide ne jöjjön!"

Azzal bemegy a pap a plébániára, ledobja magáról a papi ruhát, előkapja a revolvert: „ Egy szót se merj szólni, zajt ne csinálj! Én elmegyek, de ne merj szólni, mert az életeddel játszol." (Lelőtte vóna.) A plébános előadta a pénzt, Savanyó elvette. „Ki se merj gyünni a szobából!" Azzal Savanyó felvette a papi ruhát és eltávozott.

Kint kérdezi a várakozóktól: „ Emberek, hát mégse gyütt az a Savanyó?" –„Nem, pedig azt üzente, hogy máma meggyün."-„Emberek, hát csak vigyázzanak!" –Azzal elhajtatott.

Később kigyütt a plébános. Mongya a híveinek:" E vót a Savanyó!"

De akkor már üthették bottal a nyomát.

Savanyó Jóskáról könyv is volt:

A Savanyó de híres betyár volt,
Grófok, bárók udvarában megfordult.
Réme volt a Bakonyságnak,
A bakonyi pusztaságnak fia volt.

Meg-megállott a Bakony erdő aljában,
Rámélázott a Balaton tavára,
Futva mennek a hullámok,
De keresnek engem a zsandárok.

Kedves babám gondolsz-e még rám,
Vagy hogy te is hűtlen lettél hozzám.
Egy van tudom, ki igazán szeret,
Anyám könnye patakmódra megered.

(Volt több verse is, de kiment a fejemből.)

Savanyó Jóska parasztruhába öltözött (mert különben szűrös, gatyás volt) és elment Budapestre. Amint járkál az utcán, találkozik a királlyal.

Megemelte neki a kalapját, a király pedig meghajolt előtte.
Erről nóta is lett írva:

Híres gyerek a Savanyó Jóska,
Pestet, Budát végig sétálgattya,
A császár is meghajolt előtte,
Mikor kis kalapját néki megemelte.

Két társa vót Savanyónak, Mogyorósi Pista és Mogyorósi Imre. A Mogyorósiak a börtönben ültek, még másfél esztendejük vót, de megmonták ott nekik, hogyha kézre kerítik Savanyót, akkor szabadulni fognak, még ezer pengőt is kapnak.

Kijöttek a börtönből, hazamentek. Megmonták az apjuknak, hozzon ki ebédet nekik, a Véndeki cserben lesznek Savanyóval. Egy fa vót ott, az alatt megették az ebédet és lefeküdtek. De a négy csendőr a távolról leste őket. Pisti intett a zsandároknak, azok előjöttek, Imre ráfeküdt Savanyóra, a zsandárok megkötözték és így elfogták.

Egy nyirádi kislány meséje

Az én mesém: Jóska és bandája

A Veszprém megyei Nyirádon lakom. Ez egy kis falu, amely a Bakony hegység déli lábánál található. Régen a betyárokjó búvóhelyeket találtak a környező sűrű erdőben, barlangokban.

Történetem főhőse Savanyú Jóska, aki az Agár-tető felé vezető ösvényt tartotta szemmel, amit a Zsivány-völgynél hatalmas sziklák szegélyeztek a sűrű tölgyerdő mélyén.

Ez volt a legrövidebb út Hertelendi grófi kastélyához. A grófnak volt egy gyönyörű, szőke hajú, kék szemű lánya, így sok bált, ünnepséget szerveztek. A vendégek drága hintókkal, fényes szőrű lovakon, csillogó, aranyszállal átszőtt ruhákban, gyémántokkal, rubintokkal díszített ékszereket viselve utaztak ezen az úton az ünnepségre.

Jóska és bandája a völgy kijáratánál állt lesben, ott, ahol a fák nappal is félhomályba borították a környéket. Itt szedték a „vámot" szegényeknek, rettegésben tartva a gazdagokat.

Soha nem vették el az életét senkinek, mindenki szó nélkül adta értékeit a mogorva fegyvereseknek.

Egyszer mondott csak ellent nekik egy tűzrőlpattant szőke lány. (Később Jóska megtudta, hogy ő Hertelendi gróf lánya.)

- Mutass nekem a környéken olyan embert, aki tényleg éhezik és segítesz rajta! Jó ürügyet találtál a rablásra!- kiabált a megdöbbent betyárral.

- Hű, de felvágták a nyelved! Ha ilyen bátor vagy, találkozzunk holnap ugyanitt este hétkor, akkor majd bebizonyítom, hogy nem hazudok- válaszolt sértődötten a betyárok vezére.

Másnap együtt vitték az élelmet, meleg ruhákat és pénzt a rongyos jobbágyoknak. Hálálkodásukból látszott, hogy Savanyó Jóska máskor is segített rajtuk.

Elindultak a kastély felé, közben beszélgettek.

A pandúrok nesztelenül körülvették őket, akik azt hitték, hogy a lányt Jóska elrabolta.

A betyárt megbilincselték és tömlöcbe zárták. A lány hiába védte, nem tudta megmenteni. Bánatában apáca lett és egész életében a szegények oltalmazásával törődött.

Ezt mesélte a nagy kirándulás alatt Jutka tanító néni, amikor a Zsivány-völgyben jártunk.

Bohuniczky Szefi könyvéből

- Azt mondja el, hogyan fogták meg Savanyó Jóskát - szólt anyám.

Apám nekidőlt a kályhának, szemeinek kék fénye erősen csillogott.

- Nehezen fogták el! Két vármegye pandúrja vette üldözőbe, de olyan bő gatyája volt, ha már a nyomában voltak, és lövéseket adtak le, egy sem találta el, mind a gatyaszárán szaladt át. Mikor elfogták, azt beszélték, olyan volt a gatyája, mint a rosta, csupa lyuk. Ő maga kicsi, vékony emberke, nem a testével uralkodott, hanem a nagy akaratával. Jól szedte össze a bandáját, ezek egymást soha el nem árulták. Hogy pécselyi juhászaink közül kettő közéjük tartozott, csak a vallatás során derült ki. Az egyiket Czenének hívták, a másikat Hincznek. Savanyú Jóskát felakasztották, a mi két juhászunk tíz-tíz évet kapott. Czene elpusztult az áristomban, Hincz öt év múlva kegyelmet kapott. És visszakerült Pécselyre.

Apám anyámhoz fordult:

- Emlékszik rá? Hát mondja el maga!

Édesanyám örült, hogy végre beszélhetett. S mert igen szeretett beszélni, körülkerítette.

A szép nyári délutánról mesélt, meg arról, hogy a féléves Szefi sokat nyafogott, és éppen az ölében ringatta a ház előtt, amikor egy sovány, szomorú, kora-öregember lépett a kertbe.

- Mindjárt megéreztem: ez a Hincz! Magamhoz szorítottam a gyereket!

- Itthon van, kérem szépen a tekintetes úr?

- Itthon van, de kint jár a gazdaságban.

- Övé lenne a kisbaba?

- Az övé!

- Már tessék a karomba adni; régi ismerőse vagyok a családnak.

- Ne haragudjon, jobb szeretem magam dajkálni...

Anyám, mikor párbeszédükkel idáig jutott, megmutatta, mennyire meg volt rémülve.

- Szerencsére befordult a kertbe apátok. Kezet fogtak. Akkor azt mondja Hincz:

- A tekintetes asszony fél tőlem, nem merte a kislányt a karomba adni.

Apám elvett anyámtól, és Hincz karjába helyezett. Ezért szoktam dicsekedni: engem betyár is dajkált. Most apám átvette anyámtól a szót:

- Szegény Hincz tönkrement az áristomban, sárga volt, száraz, mint ősszel a kukoricaszár. Bort hozattam, leült közénk. Akkor megkérdeztem:

- Hogy történt, Hincz, hogy maguk széltében kifosztották két vármegye pusztáit, és az én apámét kihagyták?

- Tekintetes uram, tisztességes veréb nem piszkít a fészkébe!

- Most mit akar, Hincz?

- Itt maradni, ha lehet.

- Maradhat!

Anyám elmondatta apámmal, amit pedig már többször hallott:

- Azért nem értem, hogy maguk Pécselyen nem jöttek rá, hogy betyárokat tartanak...

- Rendes embereknek látszottak. Nappal elvégezték a dolgukat, hogy éjjel hová járnak, azzal nem törődött senki. Mind a kettőnek rendes fe-

lesége volt, bejártak a házba, anyámnál mostak, vasaltak, és soha el nem tűnt semmi. Ez is mutatja, egyik ember sem láthat a másikba.

Nekünk gyerekeknek Savanyú Jóska lett a mesehősünk. Kutattuk dolgait, kértük, meséljenek róla. Janka nénitől hallottunk érdekeset:

Egy este tele voltunk Enyingen vendéggel: disznótor volt. Nyolcéves voltam, Ilona nővérem tizenhat. Már asztalnál ültek a vendégek, amikor kopogtak az ajtón. Két szegénylegény állt a küszöbön. Édesapám tudta, kik legyenek. És szólt:

- Ilona, tegyél még az asztalra két terítéket, szolgáld ki új vendégeinket.

A szegénylegények helyet foglaltak, ették a vacsorát, itták a bort. Csendes, szótlan ember volt mind a kettő. Őket nem a szobalány kínálta, hanem Ilona. Egyszer csak feláll az egyik sovány kis ember, és azt mondja:

- Ne féljenek, ennek a háznak soha semmi baja nem lesz, köszönjék a szép lányuknak! Mi meg köszönjük a vacsorát! –Ezzel Isten áldását kívánva kiléptek a szobából.

Janka néni tudott még egy történetet:

- Mikor édesapám megnősült, egy kis Balaton melletti pusztára vitte édesanyámat. Nyár volt, nyitott ablaknál aludtak. Egy holdvilágos éjjel arra ébredtek, hogy suttognak az ablaknál. Két betyár lesett be. Az egyik azt mondta:

- Rájuk süt a holdvilág, milyen szépek és fiatalok.

A másik betyár azt mondta:

- Látom, félnek, gyere, nem bántjuk őket, akik így szeretik egymást, azok jók. Jó embert ne bántsunk!

Ilyen történetkék élesztgették képzeletünkben a betyárjellem és betyárbecsület fogalmát. Volt valami nagyszerű abban, amit a bátorságukról hallottunk:

- Ha zsugorira akadtak, vagy alattomos gazemberre, nem volt kegyelem! Savanyú Jóska olyan lett, mint a villám! Kíméletlenül pusztított...

BETYÁRCSÁRDA

Csárdák, amelyek őrzik Savanyó Jóska emlékét

A Vámosi betyárcsárda

Veszprémtől néhány kilométerre a Tapolca felé vezető út mellett fekszik a Vámosi betyárcsárda. Egyemeletes, oromfalas, náddal fedett épülete, boltíves tornáca és egyéb részformái alapján a 18. században kialakuló igényesebb népi építészet mutatós emlékének tekinthető.

A földszinti ivóban lécezett kármentő és zöldmázas cserépkályha idézi a régi csárdák hangulatát. Az ivó mögötti pincét is rusztikus berendezés díszíti. A földszintről tölgyfa lépcső vezet az emeleti tornácra. Innen nyílik a gerendás mennyezetű ivószoba, amelyben X lábú asztalok és faragott székek várják a vendégeket, és a főfalon Savanyó Jóska, az egyik utolsó bakonyi betyár képe látható. A betyár a helybeli öregek emlékezete szerint törzsvendég volt a vámosi csárdában.

A Gyöngyösi betyárcsárda

Alig 4 km-re Európa legnagyobb melegvizű tavától, Hévíztől, nagy fák árnyékában rejtőzik a Gyöngyösi betyárcsárda, mely a Dunántúl legrégibb és legismertebb csárdája.

Már az 1729-ben is álló patinás csárda - amelyhez sok betyárlegenda fűződik, a nyugat-dunántúli vásári útvonalak egyik legismertebb vendégfogadója volt. Az épületet urasági kocsmának építtette a Festetics család.

A csárda ivójában kiállított tárgyak idézik a betyárvilág alig egy évszázada letűnt korát.

A műemlék csárda mögött az öreg fűzfa árnyékában pihen a két legendás betyár, Vak Illés és Kökes Pista. Gyakran volt itt vendég Savanyó Jóska.

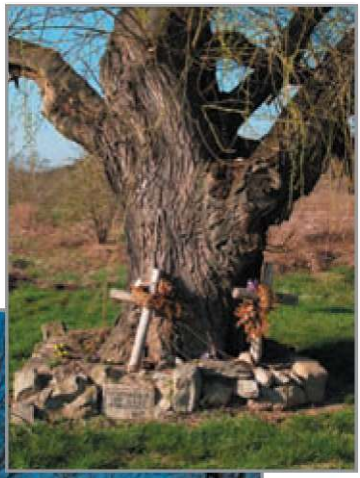

A Dabrókai csárda

Történelmi eseményeket élt meg és betyárlegendákat táplál a Veszprém és Vas megye határán a 8-as főút mellett található Dabrókai csárda, mely nagyjából egykorú a Gyöngyösi csárdával.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc bukása után bujdosók tanyája lett a csárda, biztos menedékhelye volt a bakonyi betyároknak, így később Savanyó Jóskának is. Ezért több helytartótanácsi rendelet is kezdeményezte az épület lebontását.

A mestergerendás csárda kármentős ivója, népies, faragott bútorokkal berendezett étterme kedvelt a külföldi és hazai vendégek számára is.

A Határcsárda

A néphagyomány szerint többször volt vendég Savanyó Jóska a Balatonalmádi és Káptalanfüred határán álló egykori fogadóépületben, amely Határcsárda néven volt ismert. A csárda két közigazgatási területen állt, Zala és Veszprém vármegye mezsgyéjén.

A középső mestergerenda volt a hivatalos határ. A Zalából átmenekült betyárok nyugodtan ültek le borozgatni a Veszprém megyei szobarészben, és kajánul kinevették a határátlépéstől szigorúan tiltott zalai pandúrokat a karnyújtásnyira lévő szomszédos asztaloknál.Az akkori törvények szerint a vármegyék tisztségviselőinek írásbeli megállapodásra volt szüksége ahhoz, hogy akár egy centiméterrel is átlépjék hivatalos ügyben a vármegye határát. Mire ez a lovas posta Veszprém és Zala megye székhelye közt megfordult, a pandúrok már bottal üthették a betyárok nyomát.

A Pinkóczi csárda

A Pinkóczi csárdának is gyakori vendége volt a híres betyár. Szívesen hallgatta ott a szép magyar muzsikát, melyet a vándor hárfás cigányok szolgáltattak. Egyébként a hárfás cigányok és a betyárok között nagyon szoros volt a kapcsolat. A hárfás cigányok ugyanis jó hírközlői voltak a betyároknak. Úri házakhoz, módos gazdákhoz is gyakran jártak muzsikálni, így el tudták mondani a betyároknak, hogy ezekben a házakban hol, mi található, honnan érdemes rabolni.

Eötvös Károly is gyakran megfordult a Pinkóczi csárdában, ahol csak betyárokkal találkozott. A csárda emlékkönyvébe e sorokat írta: „A Pinkóczi csárda ajtaja sarkig tárva, belsejét csak betyár járta."

Billege csárda, Ürgelyuk csárda

Veszprém megyében a 19. század második felében még a csárdák hosszú sora várt vendégre az utak mentén. Szinte minden 10-15 kilométernyire állt egy, fedelet nyújtva rossz időben, éjszakai pihenést a későn érkezőnek, ételt és innivalót a rászorulóknak. Soknak a nevét megőrizte a környék lakóinak emlékezete, no meg a tekintetes vármegye írásai, ahol a körözött egyének mellett néha a csárdák is a vádlottak padjára kerültek, mert gazdáik a törvény üldözöttjeinek rejtegetői voltak. Sokat rendeletre lebontottak, de legtöbbjével a múló idő végzett. Összeroskadtak, összeomlottak, mint a Billege csárda Tapolca mellett, vagy egyszerű présházzá szelídültek, mint az Ürgelyuk csárda a Szent György-hegy aljában.

Kispiriti csárda

A néphagyomány szerint a Kispiriti csárda gyakori látogatója volt Savanyó Józsi.

Bánd

Dr. Mádl Antal egyetemi tanár írta egy hajdani bándi kocsmaalapítási szerződés engedélyezéséről.

Az italkimérés tulajdonosa, Albert Mihály, a vár alatt, a víz mentén levő területén nyithatta meg üzletét 1764-ben.

A kocsma a mai kültelek területén volt. A ház ma is ott áll, s ott valóban működött egy kocsma. A 19. században a ház gyakori vendége volt Savanyó Jóska is.

Csárda-tető

A porvai Csárda-tető a néphit szerint nevezetes hely.

A betyárok itt szoktak találkozni egymással. Még most is fellelhetők a hajdani csárda romjaiból való kövek.

A magyarszerdahelyi Régi Csárda-Panzió Nagykanizsa közelében található.

Savanyó Józsi itt is gyakran megfordult.

Búvóhelyek, barlangok

Jásd, Bakonynána

Mindkét település felől megközelíthető a Keleti-Bakony egyik legszebb helye, a Gaja-patak völgye, amely közel 2 km hosszú, mély és meredek falú szurdokvölgy, a Római-fürdőnek nevezett vízeséssel. A völgyoldalban nyílik a Savanyó Jóska barlang, ez a patakszinten kezdődő szűk, körülbelül 12 méter hosszú mészkőbarlang, a hagyomány szerint a híres betyár egyik búvóhelye.

Pokol-lik

Pokol-lik, más néven Búvó-lik, Sobri Jóska barlangja a Kab-hegyen, a Jókai-bányától jelzett úton közelíthető meg, a térképeken Savanyó Jóska-barlang néven található.

Pénz-lik

Bakonybél közelében, a Hajszabarna oldalában található a Pénz-lik nevű barlang, amelyet Savanyó Jóska rejtekhelyeként emlegetnek. Állítólag sokszor megbújt a barlangban üldözői elől. A hely egyébként megfelelt a kívánalmaknak, mert a sziklák által jól védhető, és a környék jól belátható. A probléma csak az lehetett, hogy a barlang bejárata egy szűk nyílás, amin termetesebb ember nehezen tudna beférni.

Vadlány–lik barlang

Vindornyaszőlősnél a Kovácsi-hegyen található ez a barlang, amely-

nek népi elnevezései: Vadlán-lik, Vindornyaszőlősi Vadlánlik, Savanyú Jóska tanyája, Savanyú Jóska barlangja. Az elnevezés arra utal, hogy a betyár hosszabb-rövidebb időt eltölthetett a barlangban.

A Bakony mozgalmas betyárvilágára utal a környék számos barlangjának elnevezése is. A Cuha patak völgyében találhatók: Savanyú Jóska barlangja- más néven Kőpince-barlang, Remete-barlang, Zsivány-barlang, Betyár-pamlag.

Dalok

Borzavár, 1952.
Skobrák János, 1871.

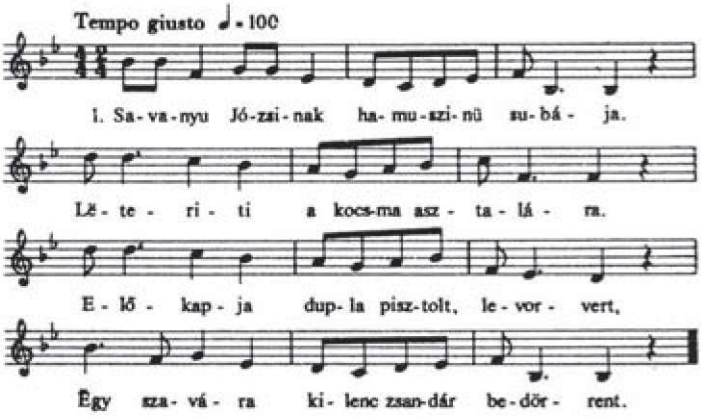

2. A Savanyó Józsinak tizenhat szél gatyája
Mëgakadt cserfabokor aljába.
— Cserfabokor, ereszd el a gatyámat!
Ha uré vagy, ha paraszté, lëvâglak!

3. Átkarolta az eget a szivárvány.
Csak egyedül magam maradtam árván.
Ezt a kislányt, kit igazán szerettem,
Más öleli, más csókolja helyëttem.

Borzavár, 1952.
Mars Piroska, 1934.
Várszegi Antalné Vajda Jusztin, 1934.

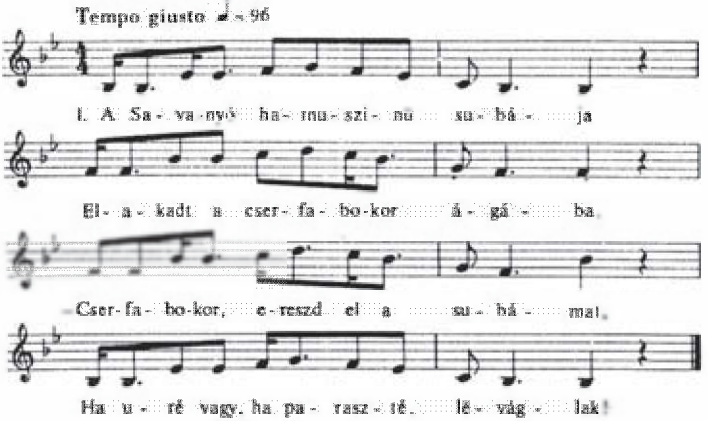

2. A Savanyó, ha beměgy az erdőbe,
Lê-lépihen az erdőnek szélébe.
Odavárja bubánatos babáját,
Ott öleli kedvére a Mariskát.

3. Büdös bětyár hol ëszi a vacsorát?
Zöld erdőbe süti a jó szalonnát.
Falevélre csöpögteti a zsirját,
Avval keni fekete, göndör haját.

Tündérmajor, 1952.
Dömötör Ferenc, 1879. (1. vsz.)

Bakonyoszlop, 1953.
Magyar Ferenc, 1916. (2. vsz.)

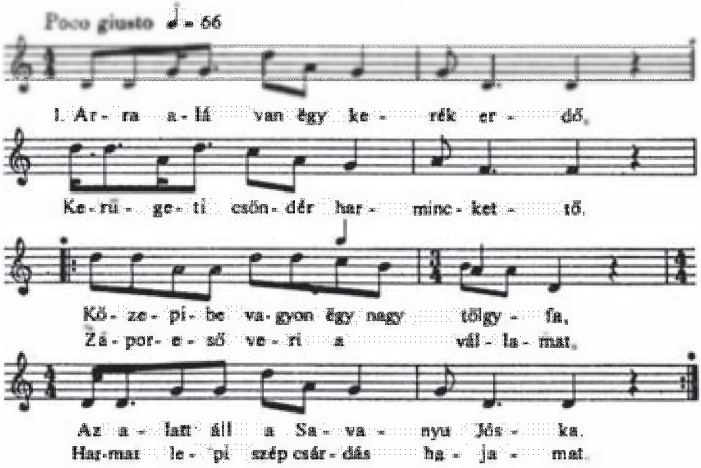

2. Már én többet éjcaka nëm járok,
Mert mëgfognak engëm a zsandárok.
Ha mëgfognak, tudom, vasra vernek,
Véget vetnek bëtyáréletëmnek.

Bánd, 1962.
Farkas Antal, 1900.

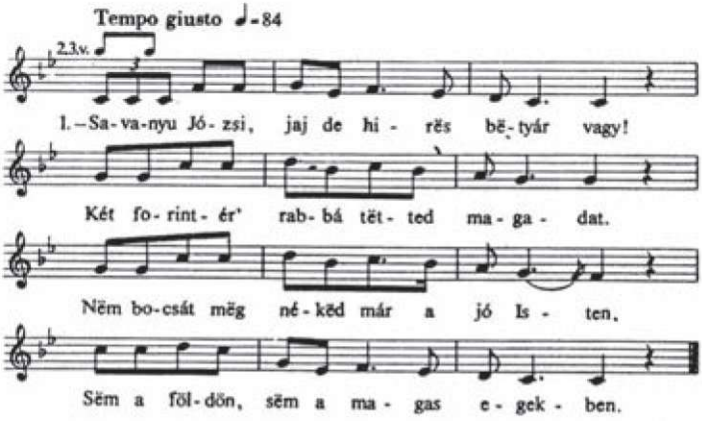

2. A Savanyó tizënkét szél gatyája.
Elakadt a bicskebokor ágába.
— Bicskebokor, ereszd el a gatyámat,
Ha szëgényé, ha uré vagy, lëváglak.

---

3. — Biró uram, adjon Isten jó napot!
— Adjon Isten, édës fiam, mi bajjod?
— Biró uram, nëm ëgyéb az én bajjom,
Simon Nácit a hugáér lëvágtam.

4. — Édës fiam, kár volt nékëd ezt tënni!
Simon Nácit a hugáér levágni . . .
— Biró uram, régóta ellenségëm,
Hogy a huga nëm lëhet feleségëm!

5. Kiss Györgyéknél kötözik a rabokat,
Simonéknál siratják a halottat,
Simon Nácit viszik a temetőbe,
Kiss György Jóskát a lëborki börtönbe.

6. Kiss György Jóska visszaüzen anyjának,
Töltött vánkost küldjön fejealjának.
Édësanyja azt üzeni fiának,
Csárdás haját tëgye feje aljának!

Zalahaláp, Kolónia, 1972.
Szedlák József, 1900.

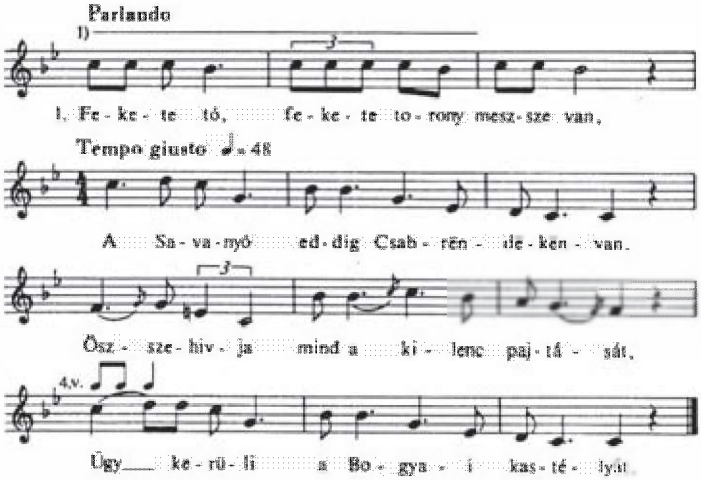

2. A Bogyai éppen akkor vacsorált,
A Savanyó rányitja az ajtóját.
Ezüstkanál, aranyvilla ragyogott
A Bogyai az ablakon kiugrott.

3. Jó bort ivott a Bogyai szërdán este kedvére,
Már péntëkën vitték a temetőbe.
Szépën szól a csabrëndëki nagyharang,
Huzza aztat tizenhárom bus galamb.
Csak azt veri mind a két oldalára, } *A dallam második*
— Rab lëszöl të, Savanyó, nëmsokára } *felére.*

4. A Bogyait viszik a temetőbe,
A Savanyót ilovai börtönbe.
Ilovai börtönajtó, repedj még,
Savanyó Jóska sohasë szabadulj më̈g!

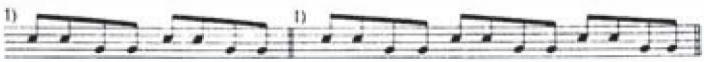

Tündérmajor, Zirc, 1952.
Dömötör Ferenc, 1881.

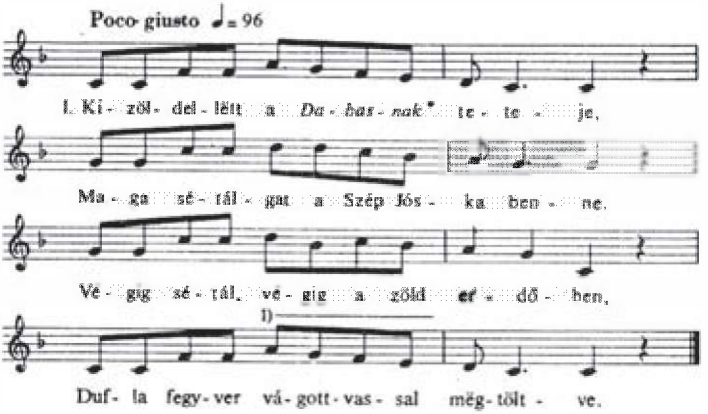

2. Vágott vasat erëgeti sorába,
A csëndörök bujtak a kösziklába.
A Szép Jóska gondolkodik magába:
Jó volna egy liter bor a gyomrába!

3. Végigsétál Tüskéshëgy oldalába,
Rátalál a Nárai hállására.
— Adjon Isten, juhász pajtás, jó estét!
— Adjon Isten, Jóska pajtás, mi történt?

4. — Hát itt nálad, juhász pajtás, mi ujság?
— De nëm egyéb: Pajtásimat aggatják!
— Nëm jó hir ez! Kelj föl në szomorkodjál,
Hanëm ide az éccaka bort hozzál!

* Dabas-hegy Zalahaláp fölött.

5. De a juhász gondolkodik magába,
Nëm kerül-ë pajtásai sorába.
Nëm kerül-ë pajtásai sorába.
Jobb lësz, ha ezt jelënti a zsandárnak.

6. A bojtárját mingyá' elküldte borér',
De maga mëg szaladt a zsandárokér.
— Zsandár urak, jöjjenek a tanyára,
Ë' sszép vadat ott fogtunk a Zala mëgye számára.

7. A hálláson hatvankettőt kilűttek,
Az volt a zsandároknak föladott jel.
Mindgyár odaugrik ëgy nagy rác zsandár,
Rëá mutat: — Ez légyën az a bëtyár!

8. Szëgény legény kapja hamar a puskát,
Keresi a dufla csöves pisztolyát.
Rëáfogja, lűne vele, de üres,
Akkor mondja: — Mos' mëgfognak engëmet!

9. A Szép Jóskát a zsandárok kötözik,
A juhászok hűs bokor allul nézik.
— Në nézzétëk siralmas ëletëmet,
Mëgszolgálom valamikor, ha lëhet.

10. A Szép Jóskát nagyon sokan mëgnézték,
Mikor Zalaegërszegre elvitték.
— Az én ágyom is mëg vagyon már vetve,
Koporsóm is tüskéből van készítve.
Gyönge testëm a vadállat elhordja, } *A dallam második*
Nincsen babám, aki rëám gondolna } *felére.*

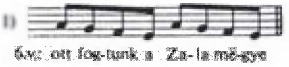

Májusba már kibimbózott a cserfa...

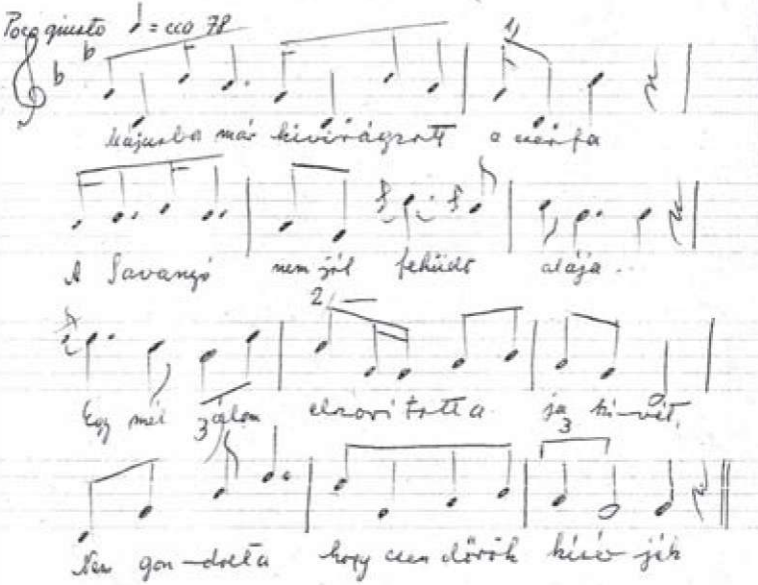

Kéttornyúlak, Veszprém m.
Dél János faragópásztor énekel (éves)
Gyűjtötte: Somfeci Jánomé rajztanár
1967.
Dallamlejegyző: Békefi Antal

„Májusba már kibimbózott a cserfa,
A Savanyó nem jól feküdt alája.
Egy mél álom elszorította ja szivét,
Nem gondolta, hogy csendőrök kisérjék.

A csendőrök nagy meglepett örömmel,
Megkeriték a Savanyót ügyessen.
Gózer József derékon átkarolta,
Bajer Sándor a karjait átfogta.

A Savanyó föltekintett az égre,
Látta magát a csendőrök kezébe.
Csendör urak nekem megengedjenek,
Nem én vagyok, akit maguk keresnek.

A csendőrök nem hallgattak szavára,
Láncot tettek a Savanyó karjára.
A csendőrök nagy meglepett örömmel,
A Savanyót utra is kényszerítték.

A Savanyó kifelelte komolyan,
Gyalog nem megy, ha csak kocsit nem adnak.
A csendőrökből beszalatt egy Halápra,
Kocsit parancsolt a Savanyó számára.

Készen is lett a kocsi csak nagy frissen,
Kiugrattak a véndeki cseresbe,
A csendőrök nagy meglepett örömmel,
Fölültették a Savanyót ügyessen.

Beugrattak a halápi csárdába,
Négyes szivart parancsoltak számára.
A Savanyó szomorú volt mérgébe,
Hogy ötet még illen balsors nem érte.

Vége van a rózsa kinyillásának,
Vége van a Savanyó járásának.
Vége van a sok vig örömeinek,
Begyöpösültek utjai szegénynek.

Vékon héjja van a piros almának,
Mért nincs nékem ollan párom min másnak,
Hogyha nékem ollan volna mind másnak,
Nem attam volna magam bujdosásnak."

56 *A Savanyú tizenhét szél gatyája* – Vajda 84. 88. sz. (Dallammal.) 1953-as gyűjt. Változatait más betyárvezérekről, pl. Rózsa Sándortól is éneklik. Utolsó szakasza balladatöredék.

A Savanyú tizenhét szél gatyája
Megakadt a rózsabokor ágába.
– Rózsabokor, ereszd el a gatyámat!
Ha úré vagy, ha paraszté, levágjak.

A Savanyú nem úri nemből való:
Nem kell néki selyempaplan takaró;
Nem kell néki a babája dunyhája,
Beéri a tizenhét szél gatyája.

A Bogyai mikor evett vacsorát,
A Savanyú rányitotta ajtaját,
Ezüstvilla, aranykanál ragyogott;
A Bogyai az ablakon kiugrott.

Nova (Zala)

Felhasznált irodalom

Könyvek

Ágh István: Kidöntött fáink suttogása
Magvető, Budapest, 1990.

Békefi Antal gyűjtése: Bakonyi népdalok
Veszprém, M.T.V.B. Műv. Oszt. Veszprém, 1977.

A gyöngyösi csárda. Szerző nincs feltüntetve.
Az 1983. évi kiadás alapján.

Ila Bálint - Kovacsics József: Veszprém megye helytörténeti lexikona
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.

Küllős Imola: Betyárok könyve
Budapest, 1988 Mezőgazdasági Kiadó

Magyar népdalok II.
Szerkesztette: Ortutay Gyula
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975.

Veress D. Csaba: Tótvázsony múltja és jelene
Veszprém, 1994.

Veress D. Csaba - Hudi József - Ács Anna - Palágyi Sylvia: Nemesvámos története
Kiadja a Balatonfüred-Csopak Tája Szövetkezet, Veszprém 1994

Dr. Zákonyi Ferenc: A vámosi csárda
Hungar Hotels Önálló Egysége, Balatonfüred, 1988

Bohuniczky Szefi: Otthonok és vendégek.
Budapest, 1989. Szépirodalmi Kiadó

Kiadványok

Vajkai Aurél: Szabadtéri néprajzi múzeumok Veszprém megyében. Bakonybél.
Veszprém megyei múzeumok igazgatósága, Veszprém, 1970.

Újságok

Veszprém 1877-1886.

Veszprémi Független Hírlap 1881-1886.

Veszprémi Hírlap 1906-1907.

Veszprém Vármegye 1907.

Veszprémi Ellenőr 1906-1907.

Veszprémi Közlöny 1884-1886.

Vas Népe, 1983. dec. 17. Feiszt György: Vas megyei betyárok. Savanyú Józsi vázlatos élete.

Kéziratok

Bán Ferenc: Betyárhistóriák
Laczkó Dezső Múzeum Néprajzi Adattára 11699/80

Nemeskéri Ernő: Savanyó József, az utolsó betyár. A Pinkóczi csárda története
Laczkó Dezső Múzeum Néprajzi Adattára

Somfai Jánosné: Beszélgetés Dél János faragópásztorral a betyár- és a pásztoréletről
Pápa, 1963. Bakonyi Múzeum Néprajzi Adattára, 5483/68 Veszprém

Tamásné Kiss-Tóth Vilma: Juhászok a Bakonyban, 1982.
Pályázat. A szerző tulajdonában.

Tartalom

Előszó 5
A szerző előszava 7
A betyárok, a betyárvilág 9
Egy betyár előélete 13
Bűncselekmények, melyekkel meggyanúsították Savanyó Jóskát 15
Savanyó elfogása 43
A rabság utáni élet 61
A vén betyár halála 63
Savanyó históriák 71
Csárdák, amelyek őrzik Savanyó Jóska emlékét 103
Dalok 109
Felhasznált irodalom 119

LESZÁRMAZÁSI

Nagyapa: 4.

Név: Ignatius Sipőcz
Születés ideje: 1856. okt. 4
Születés helye: Ötvös p.
Keresztelés ideje: 1856 okt. 4
Vallása: rom. kat.
Atyja neve: Josephus Sipőcz
Anyja neve: Julianna Kövesi

9.
Házasságkötés
helye: Felsőiszkáz
ideje: 1883 jul. 1

Nagyanya: 5.

Név: Savanyó Mária
Születés ideje: 1863 ápr. 23
Születés helye: Várcsalt
Keresztelés ideje: 1863 ápr. 24
Vallása: rom. kat.
Atyja neve: Savanyó József
Anyja neve: Varga Erzsébet

Nagy

Név:
Születés
Születés
Keresztel
Vallás
Atyja ne
Anyja ne

Apa: 2.

Név: Sipőcz Károly
Születés ideje: 1884 jun. 27
Születés helye: Nemes-Szalók
Keresztelés ideje: 1884 jun. 28
Vallása: rom. kat.
Atyja neve: Sipőcz Ignác
Anyja neve: Savanyó Mária

Házasságkötés
helye: Szentgál
ideje: 1909 nov. 9

Büntetőjogi és fegyelmi felelősséges tudatában igazolom, hogy fenti adatok a bemutatott eredeti okiratok adatalval egyeznek.

Budapest, 19 41 évi nov. hó 1 n.

Vert
(aláírás)

„HANGYA"
[illegible]
(bélyegző)

Név: Sipőcz László
Születés ideje: 1915 márc
Születés helye: Csabrendek
Keresztelés ideje: 1915 márc
Vallása: rom. kat.
Atyja neve: Sipőcz Kár
Anyja neve: Sáros Tóth-A
Családi állapota: (nőtlen)

A leszármazási táblázatot kitöltö
dalon írja alá!

[illegible]

TÁBLÁZAT.

...yapa: 6.
Tóth István
...ideje: 1861 ápr. 27
...helye: Német barnag
...és ideje: 1861 ápr. 27
...a: rom. kat.
...ve: Tóth István
...ve: Németh Borbála

10.
Házasságkötés
helye: Szentgál
ideje: 1890 aug. 12.

Nagyanya: 7.
Név: Dávid Zsófi
Születés ideje: 1866, szept. 26
Születés helye: Szentgál
Keresztelés ideje: 1866 szept. 28
Vallása: rom. kat.
Atyja neve: Dávid József
Anyja neve: Köveses Orsz.

8.

Anya: 3.
Név: Kis Tóth Anna
Születés ideje: 1891 máj. 5.
Születés helye: Szentgál
Keresztelés ideje: 1891 máj. 9
Vallása: rom. kat.
Atyja neve: Fás Tóth István
Anyja neve: Dávid Zsófi

1.
...16
...K.
...16
...ohy
...ma
...nő

Házasságkötés: 11.
kivel?
helye:
ideje:
Házastárs lezzármazási táblázata okmányaival melléklendő!

1941 évi október hó 17-n.

Szpondászló
[aláírás]

Körzetvezető
[aláírás]

..., csak a jobbol.